

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Jana M. Liguori Čekanová

Ohlasovanie Božieho slova symbolickou rečou
v mozaikách Chrámu Premenenia Pána
v Spišskej Novej Vsi

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. Pavel Ambros, Th.D.

Obor: Spirituální a křesťanská formace dospělých

OLOMOUC 2013

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a použila som
prítom len uvedené pramene a literatúru.

V Spišskej Novej Vsi, dňa 20. marca 2013

Moja vďaka patrí Bohu za dary, ktoré dáva umelcom, aby mohli zviditeľňovať jeho krásu a tak spolupracovať na sprostredkovaní Božieho zjavenia. Ďakujem prof. Pavlovi Ambrosovi, Th.D. za odborné vedenie práce, cenné rady, podnety a pripomienky. Zároveň ďakujem všetkým, ktorí mi vyšli v ústrety pri písaní tejto práce.

OBSAH

Úvod	5
1 Slovo – symbol – obraz – mozaika.....	8
1.1 Slovo ako slovo a Slovo ako telo.....	8
1.2 Reč symbolov	11
1.2.1 Liturgia ako znamenie	12
1.2.2 Pohľad na chrám	14
1.3 Obrazoborectvo.....	17
1.4 Obraz Stvoriteľa a obraz stvorenia	19
1.5 Mozaika vo svete ikony	23
1.5.1 Jazyk ikony a niektoré jej atribúty	23
1.5.2 Paleta farieb	26
2 Mozaiky Chrámu Premenenia Pána a ich interpretácia.....	30
2.1 Zmŕtvychvstanie	32
2.2 Narodenie Ježiša Krista	37
2.3 Vyhnanie z raja	43
2.4 Návrat mánotratného syna	47
2.5 Ukrižovanie.....	51
3 Meditácie ako odpoveď človeka na Slovo v obraze	57
3.1 Tajomstvo budúceho veku	58
3.2 Prijatie ľudskej prirodzenosti pre darovanie božstva.....	61
3.3 Šťastná vina	64
3.4 Radosť zmierenia	67
3.5 Obeta lásky	71
Záver	75
Anotácia	77
Annotation	78
Bibliografia	79
Pramene	79
Citovaná a konzultovaná literatúra	81
Zoznam skratiek	88
Zoznam príloh	89
Prílohy.....	90

ÚVOD

Žijeme vo svete plnom obrazov: reklamné bilbordy, televízia, internet. Niektoré nás zaujmú, vyberáme si ich a vraciame sa k nim, iné si menej uvedomujeme, alebo ich kvôli dotieravosti odmietame, ale každý z nich v nás zanecháva istú stopu. Na čo hľadáme, čím sa sýtime, čo si všímame, čomu venujeme svoju pozornosť, to všetko v nás ostáva a formuje nás. Obraz nepozná hranice štátov ani jazykové bariéry. Prihovára sa každému. Obraz sa stáva jedným z najuniverzálnejších komunikačných prostriedkov. Má veľký vplyv na človeka, pre ktorého je ľahšie prijímať obraz, než čítať knihy. Napriek tomu ľudia nevedia čítať obrazy.¹

Keď som sa stretla s mozaikami Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi, oslovili ma, upútali, no zároveň vyvolali otázky. Vnímala som v sebe neschopnosť rozumieť im, čítať ich, chápať volanie Neviditeľného vo viditeľnom. Aj to bolo pre mňa istou výzvou, na ktorú som odpovedala výberom témy tejto diplomovej práce.

Zaujal ma aj samotný materiál, kameň – hornina neživej prírody. Sám o sebe veľa neprehovorí. No pri jeho cielenom zoskupovaní a ukladaní sa vytvára obraz, kde každý kameň má svoje miesto, má svoj význam. Vytvára sa mozaika, ktorá prehovorí, dýcha. Z jednotlivých kúskov sa vytvorí celkový obraz. Podobne je to aj s našou vierou, tiež ju budujeme po malých krokoch, akoby sme z jednotlivých kamienkov utvárali celkový obraz.

V Kristovi, ktorý je hlavou Cirkvi sa aj my, jeho údy zjednocujeme a vytvárame tak jedno spoločenstvo – Mystické telo, ako mozaikové dlaždičky vytvárajú jeden obraz. Cez tajomstvo Krista máme prostredníctvom sviatostí účasť aj na tajomstve Najsvätejšej Trojice.² Zhromažďujeme sa pri stole slova a chleba.

Božie slovo sa nekáže iba počas liturgie. Nehlása sa iba slovom, ale aj obrazom. Celý Chrám Premenenia Pána nám cez ikonografický obraz v mozaikách hovorí a učí o Bohu. Je miestom rozhovoru s Bohom.³ Každý človek v nich môže byť oslovený osobným odkazom, ktoré nájde pri zotrvaní v tichu a v načúvaní, lebo „*Jazyk ikony*

¹ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Vědy – umění – náboženství: Protiklad nebo soulad?* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009, s. 79.

² Porov. KKC 2014.

³ Porov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu: Modlitba*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 370 – 371.

prostredníctvom ekleziálnosti (cirkevnosti), hoci zachováva dohodnutý tón, dokáže v skúsenosti veriaceho komunikovať úplne osobný obsah.“⁴

Diplomová práca s názvom *Ohlasovanie Božieho slova symbolickou rečou v mozaikách Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi* odhaľuje a zároveň ponúka príjemcovi Božie slovo v konkrétnych mozaikách. Nejde v nej iba o opis obrazu, ale o istú formu modlitby vo vedomí toho, že ikonografický obraz nie je iba ilustráciou, ale vďaka pôsobeniu Ducha Svätého, je hlbokou meditáciou nad tým, čo zobrazuje.⁵

Hoci sa v práci zameriavam na Božie slovo v symbolickej reči konkrétnych mozaík Chrámu Premenenia Pána, môže záujemcovi pomôcť aj v čítaní iných ikonografických obrazov. Použitá literatúra, o ktorú sa táto práca opiera, ho môže naviesť k ďalšiemu prehĺbeniu poznatkov.

Cieľom práce je pozvať človeka ku kontemplácii Obrazu pomocou interpretácie mozaík Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi.

Pri písaní tejto práce som využila komparatívnu, panoramatickú metódu, pozorovanie. Nechýbala ani reflexia elektronickej a osobnej komunikácie s autorom mozaík a s kňazmi farnosti, ku ktorej patrí Chrám Premenenia Pána.

Práca je rozdelená do troch kapitol. V prvej kapitole sa venujem slovu a symbolu ako prvkom komunikácie. Opretím sa o liturgiu zameriam pohľad na vtelené Slovo, v ktorom máme možnosť v rámci komunikatívnej línie stretávať sa s Bohom na nám prístupnej rovine. Nahliadnem do teológie obrazu, pričom sa v krátkosti zastavím aj pri obrazoborectve. Kapitola vyústi pri mozaike, ako ikonografickom obraze. Pojem ikona budem používať nielen v jeho úzkom význame slova ako zobrazenie na doske, ale v jeho širšom význame slova, do ktorého sa zahŕňa aj vyloženie mozaikovými kamienkami, čiže mozaika.⁶

V druhej kapitole približujem konkrétne mozaiky Chrámu Premenenia Pána. V jej úvode podávam základné informácie o chráme a o autorovi mozaík, umelcovi Mgr. Kamilovi Drábovi, CSsR.

Tretia kapitola je odpoveďou na oslovenie Božím slovom v obraze piatich mozaík Chrámu Premenenia Pána. Je istým oknom, ktoré sa nám otvára pri stretnutí sa so Slovom – Obrazom. Je modlitbou, stretnutím sa so Slovom v mozaikách.

⁴ ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. *Viera vo svetle ikon*. Bratislava: Oto Németh, 2004, s. 16.

⁵ Porov. NOVOTNÝ, J. *Světlo ikon*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997, s. 43.

⁶ Porov. SOKOLOVA, M. N., Ikona – posvätný predmet. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*, s. 50.

Súčasťou práce sú aj obrazové prílohy, ktoré aspoň trochu priblížia mozaiky Chrámu Premenenia Pána, no zároveň sú pozvaním navštíviť ho, aby sa každý nechal osobne osloviť Božím slovom v obraze.

Pri spracovaní jednotlivých kapitol som čerpala zo *Svätého písma*, z dokumentov Magistéria Cirkvi, využila som literatúru, ktorá sa zaoberá ikonografickým obrazom. Informácie týkajúce sa konkrétnej mozaiky som okrem osobného pozorovania získala z elektronických zdrojov ateliéru Centro Arte, ktorého vedúcim je autor mozaík Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi.

„*Súčasný svet je citlivý na vzťah medzi vierou a umením.*“⁷ Aj táto práca chce prispieť k tomu, aby sme sa posilnili vo viere a nechali sýtiť nie iba estetizmom obrazu, ale krásou Božieho slova v obraze. Cez konkrétne mozaiky nás pozýva k vybudovaniu si úzkeho vzťahu ku Slovu – Obrazu, ktoré chce s nami komunikovať. Chce nám rozprávať o Bohu.⁸ „*Pripomína nám ho, odovzdáva nám ho, privádza nás k nemu.*“⁹

⁷ Kongregácia pre náuku viery. Nóta s pastoračnými usmerneniami na Rok viery [on line], in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nota-s-pastoracnymi-usmerneniami-na-rok-viery>>.

⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. *Viera vo svetle ikon*, s. 22 – 23.

⁹ *Tamže*, s. 23.

1 SLOVO – SYMBOL – OBRAZ – MOZAIKA

Ak sa ľudia chcú na niečom dohodnúť, ak si chcú rozumieť, musia používať jazyk, ktorý bude zrozumiteľný pre všetkých komunikantov. Nejde tu iba o jazyk tvorený zo slov, pojmov. Ten má svoje hranice. Nie všetko sa dá vypovedať slovami. Máme na mysli aj jazyk znakov a symbolov, hoci aj tie môžu byť prečítané odlišne. Prv ako sa bližšie pozrieme na konkrétne mozaiky v Chráme Premenenia Pána, pokúsime sa aspoň trochu nahliadnuť do súvislostí obrazu a slova, do jazyka symbolov a jednotlivých prvkov, ktoré vytvárajú obraz.

1.1 Slovo ako slovo a Slovo ako telo

Pod pojmom slovo sa bežne rozumie fonetické vyjadrenie istého pojmu alebo poznania, alebo jeho zaznačenie v písomnom prejave. Boh si poslužil práve slovom pri stvorení sveta. Slovo je prostriedkom styku medzi Bohom a človekom.¹⁰ „*Božie slovo zjavuje, čo si Boh myslí a po čom túži.*“¹¹ Boh používa slová priamo v rozhovore s privilegovanými ľuďmi, alebo prostredníctvom nich hovorí k svojmu ľudu, či ku všetkým ľuďom. „*Božie slovo, to je živý a osobný vzťah.*“¹² Určuje zmysel života pre prorokov. Je posolstvom, ktoré majú ďalej podať Božiemu ľudu. Nie je iba ich súkromnou vecou, čo potvrdzuje aj novozákonný List Hebrejom: „*Mnoho rás a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov.*“ (Hebr 1,1)

Božie slovo je zákonom a pravidlom pre život človeka. Boh ním zjavuje zmysel vecí i udalostí a odhaľuje budúcnosť, dáva prisľúbenia, zachraňuje a súdi. Božie slová nie sú prázdne. Sú naplnené činmi: „*Boh povedal [...] A stalo sa tak.*“ (Gn 1,6-7.9.11.14-15.24.29-30, porov. Ž 33,6.9) Jeho Slovo je prirovnané k nebeskej manne, ktorá prispieva k životu človeka (porov. Múd 16,26; Dt 8,3). Pri Božom slove človek nemôže ostať pasívny. Prorok, ktorý podáva posolstvo Boha sa ocitá v nie ľahkých situáciách. Vystavuje sa protirečeniu, prenasledovaniu, ktoré môže viesť aj k strate života, ale Boh ho posilňuje a odmieňa, aj keď nie hneď a viditeľne. Tým, že

¹⁰ Porov. VRAGAŠ, Š. (red.), *Teologický a náboženský slovník II. diel L – Ž*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 269.

¹¹ ŠPIDLÍK, T., *My v Trojici*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 28.

¹² CAMPATELLI, M., *Čítame bibli s cirkevnými otcami: Jak číst Písmo svaté s vírou*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 31.

Božie slovo je zákonom, zjavením a prisľúbením, dáva jeho prijímateľovi svetlo pre život a záruku pre budúcnosť. Jeho odpoveďou je počúvanie, prijatie a uskutočňovanie slova.

Stredobodom tajomstva slova v Novom zákone je druhá božská osoba, Ježiš Kristus. Cez neho sa prejavuje moc a svetlo Božieho slova. Moc slova je viditeľná v Ježišových zázrakoch a uzdraveniach, v konkrétnych činoch, ktoré hovoria o spáse človeka a prinášajú ju. Svetlo Božieho slova sa zjavuje cez Ježišovo hlásanie, jeho slová sú „*Duch a život*“ (Jn 6,63). Ježišovo slovo počúvajú viacerí, ale nie všetci ho aj počujú. Iba niektorí ho pochopia, prijmú, zachovávajú, takže u nich aj prinesie ovocie, budú mať večný život. Podľa postoja človeka ku slovu, podľa jeho odpovede naň, bude zahrnutý do života vo viere, nádeji a láske, do života Božieho dieťaťa, alebo vyhodенý do tmy, kde bude plač a škripanie zubami.¹³

Jánovo evanjelium nám odhaľuje tajomstvo Božieho slova, keď ho spája s mystériom Ježiša, Božieho Syna. Človek ostáva v úžase a obdive nad Božou iniciatívou. Na počiatku bolo Slovo, bolo u Boha, bolo Boh, bolo tvorivé, skrze ktorého všetko povstalo, ktoré osvietilo temnoty sveta a prinieslo ľuďom Božie zjavenie. Toto Slovo sa stalo telom a prebývalo medzi nami (porov. Jn 1,1-5.9.14). Benedikt XVI. v exhortácii O Božom slove na tento text hovorí: „*Je to obdivuhodný text, ktorý nám ponúka syntézu celej kresťanskej viery.*“¹⁴ Už v encyklike *Deus caritas est* hneď v úvode vyjadruje podstatu kresťanskej viery ako „*stretnutie sa s udalosťou, s Osobou, ktorá ponúka životu celkom nový horizont a tým aj nové smerovanie.*“¹⁵ Každé stretnutie otvára priestor pre dialóg. Apoštol Ján naplnený skúsenosťou toho, že „*Boh je láska; a kto ostáva v láske, ostáva v Bohu a Boh ostáva v ňom.*“ (1 Jn 4,16), nám prezentuje „*jadro kresťanskej viery*“, ako to pápež vyjadril, „*kresťanský obraz Boha a v dôsledku neho aj obraz človeka a jeho životnej cesty.*“¹⁶ Posolstvo Prológu v Jánovom evanjeliu ukazuje Božiu lásku k nám, ale zároveň, na základe podobnosti so začiatkom knihy Genesis, odhaľuje vnútorný život Boha, jeho dialóg medzi božskými osobami, do ktorého pozýva aj nás.¹⁷

¹³ Porov. LÉON-DUFOUR, X. (red.), *Slovník biblickej teológie*. Zagreb: Kršćanska Sadašnjost, 1990, s. 1140 – 1149.

¹⁴ VD 5.

¹⁵ DCE 1.

¹⁶ *Tamže*.

¹⁷ Porov. VD 6.

Večné Božie slovo vstúpilo do priestoru a času, neostalo iba na úrovni reči a pojmov, ale vzalo na seba ľudskú tvár, vďaka čomu umožnilo dialóg medzi Bohom a jeho stvoreniami, umožnilo plné stretnutie človeku s Bohom.¹⁸ On je jednorodeným Synom Otca, ktorý sa kedysi prihovárал skrze prorokov, ale „v týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi, ktorého ustanovil za dediča všetkého a skrze ktorého stvoril aj svet. On je odlesk jeho slávy a obraz jeho podstaty a udržiava všetko svojím mocným slovom.“ (Hebr 1,2-3) Skrze Krista, vtelené Slovo, Boh zjavuje človeku seba samého a dáva mu poznať tajomstvo svojej vôle, že v Duchu Svätom sa mu otvára cesta k Otcovi. Takto sa neviditeľný Boh vo svojej láske prihovára človekovi, stretáva sa s ním, aby ho pozval do svojho spoločenstva.¹⁹ Dielo Zjavenia „sa uskutočňuje činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté, takže Božie pôsobenie v dejinách spásy odhaľuje a potvrdzuje učenie a skutočnosti vyjadrené slovami a slová ohlasujú skutky a objasňujú v nich skryté tajomstvo.“²⁰

Cirkev sa „prirovnáva k tajomstvu vteleného Slova. Ako totiž ľudská prirodzenosť, ktorú vzalo na seba v nerozlučnej jednote Božie Slovo, slúži za živý nástroj spásy, podobným spôsobom spoločenský organizmus Cirkvi slúži Kristovmu Duchu, ktorý ju oživuje, na vzrast tela (porov. Ef 4, 16).“²¹ Mystickým telom Krista je Cirkev. V nej je prítomné Božie slovo, ktoré k nám hovorí. Najviac je to viditeľné práve pri slávení spoločenstva viery, v liturgii, kde sa sýtime Božím slovom a chlebom, čím sa v nás obnovuje Kristovo telo.²² Hans Urs von Balthasar hovorí o otvorenosti a prijatí Božieho slova ako o hlavnom úkone liturgie, ktorá „sa rozkladá na dve fázy: prijatie Slova ako slova a prijatie Slova ako tela.“²³ Prvé prijatie je vo svätej omši predpokladom a prípravou na druhé prijatie. Keď chápeme Božie slovo ako svetlo, už samotným otvorením sa tomuto slovu, jeho počúvaním a prijímaním, preniká do nášho srdca svetlo a naša temnota sa mení na svetlo.²⁴ Nastúpenie na cestu premeny, obrátenie sa k Pánovi má súvis s lepším porozumením Božiemu slovu. Ono je živé a účinné (porov. Hebr 4,12), pretvára toho, kto ho prijme, v čom nachádza svoje naplnenie.²⁵

¹⁸ Porov. BISKUPSKÁ SYNODA, *Posolstvo Božiemu ľudu na záver biskupskej synody o Božom slove*. (zo dňa 24. októbra 2008), 4, 6. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 9, 12.

¹⁹ Porov. DV 2.

²⁰ *Tamže*.

²¹ LG 8.

²² Porov. FIORES, S. a GOFFI, T., *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 855.

²³ BALTHASAR, H. U., *Rozjímavá modlitba*. Bratislava: LÚČ, 1998, s. 85.

²⁴ Porov. *Tamže*, s. 85 – 86, 97.

²⁵ Porov. LUBAC, H., čerpané podľa FIORES, S. a GOFFI, T., *Slovník spirituality*, s. 863.

Slovo má v liturgii zostupný i vzostupný smer. Ten prvý je reprezentovaný Božím slovom, za pomoci Písma. Druhý smer vyjadruje našu cestu k Bohu cez vzdávanie chvály, vďaky, poklony a prosby.²⁶

Kráľ kráľov a Pán Pánov je nesmrteľný a prebýva v neprístupnom svetle (porov. 1 Tim 6,15-16), ktoré je nad rámec nášho poznania a prístupu. Vstúpiť do vzťahu, komunikácie s ním z našej strany by bolo nemožné, keby on nepreklenul priepasť tým, že zostupuje na úroveň človeka a jeho schopností vyjadrovania. Dáva človekovi možnosť hovoriť o Ňom pomocou prirovnaní a symbolov. Symbol v sebe nesie stvorenú skutočnosť, ktorá prináša vnútornú priezračnosť, odlišnú od navonok vnímaného obalu. Pôsobením Božieho svetla sa profánne stáva posvätným, viditeľné neviditeľným tajomstvom, sviatostným prostriedkom pravdy, cez ktorý pôsobí Boh.²⁷ „*To je dôvod, prečo to, čo je viditeľné, má moc, ktorá presahuje poznanie alebo informácie, ktoré predáva: je to moc vstúpiť do spoločenstva so skutočnosťou, ktorá sa prostredníctvom oznámenia sprítomňuje.*“²⁸

1.2 Reč symbolov

Okrem reči slov, poznáme aj reč bez slov, reč symbolov, ktorá hovorí o istej skutočnosti. Používanie symbolov neochudobňuje komunikáciu. Naopak vyjadruje neviditeľnú skutočnosť tak intenzívne ako slová často nedokážu.²⁹

Slovo *symbol* je pôvodom z gréčtiny. Obsahuje viacero osobitných významov. Chápe sa ním konkrétny predmet slúžiaci na označenie abstraktného pojmu; obrazné vyjadrenie, znázornenie niečoho, čo má hlbší zmysel; erb; dohodnutá značka, znak (často na medzinárodnej úrovni z oblasti chémie, fyziky, matematiky, ..., vo výpočtovej technike); obrazné vyjadrovanie, prirovnanie, metafora.³⁰ Ďalšie (aj opakujúce sa) významy si môžeme všimnúť pri používaní tohto slova v latinčine. Prekladá ho v troch pojmach: *imāgō* – obraz, socha, vzor, ideál, vidiny, obraz v reči, podoba, výzor; *signum* – znamenie, znak, heslo, socha, obraz, pečať, hviezda; *symbolum* – heslo, poznávacie

²⁶ Porov. POKORNÝ, L. (red.), *Obnovená liturgie*. Praha: Česká katolícká Charita, 1976, s. 46 – 47.

²⁷ Porov. CAMPATELLI, M., *Čteme bibli s církevními otci: Jak číst Písmo svaté s vírou*, s. 25, 41, 47-49.

²⁸ *Tamže*, s. 49.

²⁹ Porov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 92 – 93.

³⁰ Porov. ŠALING, S., IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. a MANÍKOVÁ, Z., *Velký slovník cudzích slov*. Prešov: SAMO, 2006, s. 1222.

znamenie, vyznanie viery, symbol.³¹ Latinské *symbolum*, tak ako v slovenčine používaný pojem *symbol* vychádza z gréckeho *symbolon*.³² Grécky pojem *syballó* nesie v sebe význam spájať dve oddelené polovice. Ak jeden predmet bol rozdelený, tak jeho spojenie do pôvodného tvaru slúžilo ako poznávacie znamenie skôr uzatvoreného vzťahu, dohody, čím sa pripomenul prvotný dôvod oddelených častí. Ide o komunikáciu, ktorá v sebe zdieľa a odhaľuje skutočnosť nepostihnuteľnú iným spôsobom ako istou podobou a formou veci.³³

Typické pre symbolickú reč je posun od obrazu do inej významovej roviny, aj na vyjadrenie duchovnej skutočnosti. Pri práci so symbolmi sa vždy vychádza z prítomnosti vo svete.³⁴

Liturgické slávenie je utkané zo znakov a symbolov, ktoré čerpajú náplň z diela stvorenia a ľudskej kultúry, spresňujú sa v udalostiach Starej zmluvy a sú osvetlené príchodom Ježiša Krista na svet a v jeho pôsobení.³⁵ Liturgia chápe symbol nielen ako nositeľ obsahu, ktorý prináša, ale aj ako zviditeľnenie prítomnej skutočnosti.³⁶

1.2.1 Liturgia ako znamenie

V liturgii sa uskutočňuje stretnutie osôb, slávenie, vyjadruje sa v nej vzťah človeka s Bohom a s ostatnými ľuďmi v Kristovi skrze Ducha.³⁷ Človek, ktorý vníma zmyslami, sa stretáva s neviditeľným Bohom v jeho diele, v stvorení. Najpodstatnejším mostom spojenia medzi časom sveta a večnosti je vtelený Kristus. „*A Slovo sa telom stalo*“ (Jn 1,14a) a my ho môžeme vnímať pomocou zmyslov v znamení. Jeho ľudská prirodzenosť umožňovala, že Boh bol viditeľným a vnímateľným spôsobom prítomný na zemi. Na telesnú prítomnosť Krista počas jeho pozemského života sa pozeráme ako

³¹ Porov. ŠPAŇÁR, J. a HRABOVSKÝ, J., *Latinsko-slovenský a slovensko-latinský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1970, s. 299, 598, 636, 1160.

³² Porov. VIŠŇOVSKÝ, M. (red.), *Malý teologický lexikon*. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1989, s. 438.

³³ Porov. BERGER, R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 499.

³⁴ Porov. FIORES, S. a GOFFI, T., *Slovník spirituality*, s. 982.

³⁵ Porov. KKC 1145.

³⁶ Porov. BERGER, R., *Liturgický slovník*, s. 499.

³⁷ Porov. TAFT, R. F., *Život z liturgie: Tradice Východu i Západu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 264.

na prítomnosť veľkého liturgického znamenia.³⁸ „*Vtelením uskutočňuje Ježiš vo svojej osobe priamo definíciu symbolu: obraz, znamenie, gesto, udalosť.*“³⁹

Pomocou znamenia je istá skutočnosť nielen odhaľovaná, ale zároveň je zastrená rúškom tajomstva. Znamenie je pomôckou v poznávaní a súčasne prekážkou v dokonalom poznaní. Plní svoju úlohu dovtedy, kým nepoznávame priamo. Je istým mostom medzi zahaleným, skrytým svetom a prístupným svetom.⁴⁰

Maria Campatelli hovorí o potrebe prejsť v znameniach cez symbol, aby sa došlo ku skutočnosti, ktorú vyjadruje. Hovorí o symbole ako závoji, ktorý je prekážkou pre toho, kto mu nerozumie, ale mostom a zjavujúcou skutočnosťou pre toho, kto ho chápe. Symbol je zjavením duchovnej skutočnosti, aj keď ju neobsiahne celú. On zjednocuje v sebe dve rozdielne skutočnosti. Zmyslová skutočnosť je odlišná od božskej ako takej, ale vďaka jednote účasti sú spolu vnútorne spojené, čím sa zmyslová skutočnosť vníma istým spôsobom ako božská skutočnosť. Prostredníctvom symbolu môžeme mať účasť na neviditeľnej skutočnosti, aj keď iba v nedokonalej dimenzii, lebo symbol nikdy neobsiahne, a nesprostredkuje celé bohatstvo neviditeľného.⁴¹

Pohľad viery na všetko, čo je okolo nás, čo nás obklopuje, nám poukazuje na Stvoriteľa. Na tejto zemi spoznáваме Boha i svet skrze obrazy a symboly. Prostredníctvom nich duša človeka vystupuje k Bohu ako po schodoch a Božia milosť zostupuje k človeku.⁴²

V stretnutí človeka s Bohom počas liturgie ide o stretnutie sveta hmoty a sveta ducha. Bez ľudskej prirodzenosti Krista, ktorý vytvoril spojenie medzi týmito svetmi, by ich vzájomné stretnutie bolo nezdarom. V nej môžeme vidieť prototyp liturgických znamení. Prostredníctvom znamení sa stretávame s osláveným Kristovým telom. Bez nich by sa človek nemohol dotknúť nehmotného. Kristova moc a sila pôsobí hmotne a viditeľne vo sviatostných znameniach. Sú nevyhnutnou súčasťou liturgie. Liturgické znamenia sú akoby stenou, ktorú potrebujeme prekonať vierou. Vyžaduje si to isté úsilie, ale bez neho nie je možné vnímať dotyk s neviditeľným a s milosťou.⁴³

³⁸ Porov. POKORNÝ, L. (red.), *Obnovená liturgie*, s. 38.

³⁹ FIORES, S. a GOFFI, T., *Slovník spirituality*, s. 989.

⁴⁰ Porov. POKORNÝ, L. (red.), *Obnovená liturgie*, s. 39.

⁴¹ Porov. CAMPATELLI, M., Tvůrčí a utvářející síla liturgie. In ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. (red.), *Nové cesty pastorální teologie: Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 508 – 509.

⁴² Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. Bratislava: Oto Németh, 2010, s. 107.

⁴³ Porov. POKORNÝ, L. (red.), *Obnovená liturgie*, s. 41 – 44.

Jedinečná udalosť Ježišovej historickej Paschy (kríž a vzkriesenie) sa stala večnou a v liturgickom slávení vstupuje do prítomnosti, čím pozýva sláviacich do dejinnej skutočnosti. Liturgia má iba vtedy zmysel pre človeka, ak v sebe prepája minulosť prítomnosť a budúcnosť.⁴⁴ „*Teológia liturgie je zvláštnym spôsobom ,symbolickou teológiou‘, teológiou symbolov, ktoré nás spájajú so skryto-prítomným.*“⁴⁵ Liturgický symbol nám ukazuje, k čomu má dôjsť človek, k premene, k novému stvoreniu a zdieľaniu Boha, ktorý je všetko vo všetkom. Liturgia je vlastne ikonou, ktorá sa usiluje o obnovu starého života v nás smerom k novému životu v Duchu.⁴⁶ Vo svetle Nového zákona v liturgii už nejde o hľadanie spôsobov ako môže človek vstúpiť do kontaktu s Bohom, ale je oslavou toho, že sám Boh sa skláňa k človeku, dotýka sa ho, zjednocuje sa s ním a prebýva v ňom.⁴⁷ Obrazom stretnutí veriacich s Bohom, ktorý symbolizuje Božie zostupovanie, medzi svoj ľud je chrám.⁴⁸

„*Liturgia teda dennodenne pretvára tých, ktorí sú v Cirkvi, na svätý chrám v Pánovi, na Boží príbytok v Duchu, až k miere plného Kristovho veku, a zároveň im obdivuhodným spôsobom dodáva sily, aby mohli hlásať Krista.*“⁴⁹

1.2.2 *Pohľad na chrám*

V Starom zákone je jeruzalemský chrám stredom Jahveho kultu, je akoby kópiou nebeského paláca, je znamením prítomnosti Boha medzi ľuďmi. V Novom zákone je toto znamenie nahradené iným. Roztrhnutím chrámovej opony pri poslednom výdychu Krista na kríži, židovský chrám prestal byť pre kresťanov znamením Božej prítomnosti. Novým chrámom je telo Krista (porov. Jn 2,19-21). Smrťou Krista bol zničený chrám jeho tela, no zmŕtvychvstaním bol znova vybudovaný.⁵⁰ Kristus je chrámom vykúpeného kresťanstva. On je prítomný vo svojej Obeti na hociktorom mieste a čase. Už nie je jediné privilegované miesto Božieho kultu. Tam kde je Kristus, je kresťanská svätyňa a chrám.⁵¹

⁴⁴ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*. Trnava: Dobrá kniha, 2005, s. 48.

⁴⁵ *Tamže*, s. 49.

⁴⁶ Porov. CAMPATELLI, M., *Tvůrčí a utvářející síla liturgie*, s. 498.

⁴⁷ Porov. TAFT, R. F., *Život z liturgie: Tradice Východu i Západu*, s. 174.

⁴⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského Východu: Modlitba*, s. 367.

⁴⁹ SC 2.

⁵⁰ Porov. LÉON-DUFOUR, X. (red.), *Slovník biblické teologie*, s. 354 – 360.

⁵¹ Porov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*. Bratislava: Lúč, 1995, s. 41.

Ježiš Kristus je stále prítomný vo svojej Cirkvi najmä pod eucharistickými spôsobmi, v osobe služobníka počas slávania svätej omše, vo svojom slove pri čítaní Svätého písma, vo sviatostiach, pri spoločnej modlitbe, kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v jeho mene (porov. Mt 18,20). Skrze Krista sa vzdáva kult večnému Otcovi.⁵²

V Duchu Svätom sú veriaci včlenení do Krista. Cirkev je Kristovým tajomným telom.⁵³ Keďže je jeho telom a jeho telo je pravým Božím chrámom, tak aj Cirkev je chrámom živého Boha (porov. 2 Kor 6,16). Apoštol Pavol upozorňuje kresťanov, že sú Božím chrámom, v ktorom prebýva Boží Duch (porov. 1 Kor 3,16). Raz je mystické spoločenstvo vo Svätom písme pripodobňované obrazu ľudského tela s údmi (porov. 1 Kor 6,15; 12,27), inokedy k stavbe zo živých kameňov na budovanie duchovného domu (porov. 1 Pt 2,5). Svoju symboliku má aj malta, ako oživujúce spojivo jednotlivých kameňov a je ňou láska (porov. Ef 4,15-16).⁵⁴

Cirkev pri svojej pozemskej púti potrebuje miesta, kde by sa zhromažďovala.⁵⁵ Po Turíciach sa kresťania schádzali po domoch, kde zvestovali Krista, lámali chlieb a požívali pokrm (porov. Sk 2,46; 20,11). Tieto domy boli prvými chrámami kresťanov. V 3. storočí začali kresťania stavať verejné budovy na bohoslužby. Cisár Dioklecián (284 - 305) vydal štyri edikty, ktorými rozkázal zbúrať kresťanské modlitebne, zničiť sväte knihy a smrť pre tých kresťanov, ktorí nebudú obetovať bohom. Jeho panovanie sa spája s najväčším a najdlhším prenasledovaním kresťanov. Za cisára Konštantína Veľkého, ktorý vydal Milánsky edikt v roku 313, sa úradne potvrdila náboženská sloboda, takže aj kresťania mohli verejne vyznávať svoju vieru v Boha a Cirkev mala právo vlastníť majetky. Boli jej vrátené budovy určené na bohoslužbu. Počas svojej vlády dal postaviť baziliky.⁵⁶ Po prvých chrámových priestoroch v domoch kresťanov, boli baziliky druhým stavebným typom. Tento názov pochádza od slova *basileos* (kráľ), čo vzťahovali na Kráľa kráľov, ktorému slúžil kostol. Typ baziliky, z ktorého sa vyvinul kresťanský kostol je svetského pôvodu, nie je odvodený od jeruzalemského chrámu, či pohanských chrámov.⁵⁷

⁵² Porov. SC 7.

⁵³ Porov. LG 7.

⁵⁴ Porov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 42.

⁵⁵ Porov. KKC 1198.

⁵⁶ Porov. ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky Svätý Martin: NEOGRAFIA, 1943, s. 58 – 63, 99 – 100.

⁵⁷ Porov. POKORNÝ, L. (red.), *Obnovená liturgia*, s. 239.

Chrám, či kostol sú miestami na slávenie liturgie, miestami stretnutí človeka s Bohom, miestami zhromaždenia veriacich. Sú miestami sviatostnej prítomnosti Krista. Slúžia cirkevnému spoločenstvu, ale aj jedincovi. Stretáva sa v nich svet hmoty a svet ducha. Preto tu ide o priestor, ktorý má charakter znamenia.⁵⁸ Je znakom duchovného, posvätného.⁵⁹ Všetko, čo patrí k posvätnému kultu má byť „*dôstojné a vkusné ako znaky a symboly nadprirodzených skutočností*.“⁶⁰

Ako sa vytváral postoj mladej Cirkvi k obrazom? Ranné kresťanstvo, ktoré vstúpilo do dejín, mohlo v otázke obraznosti byť ovplyvnené starozákonným židovstvom a pohanskou antikou. Židia mali absolútny zákaz zobrazovania, lebo narušovalo prvý príkaz kultu Boha: „*Ja som Pán, tvoj Boh [...] Nebudeš mať iných bohov okrem mňa! Neurobiš si modlu, ani nijakú podobu toho, čo je hore na nebi, dolu na zemi alebo vo vode pod zemou! Nebudeš sa im klaňať, ani ich uctievať!*“ (Ex 20,2-5) Prvotné kresťanstvo prijímalo tento zákaz v otázke modloslužby, ale odlišuje od neho zákaz zobrazovania.⁶¹ V dobe Mojžiša si Boh svoj ľud pred modloslužbou u pohanov chránil, a tak aj spomenutý príkaz bol istou prevenciou proti idolatrii vyvoleného národa.

Kresťania v malých spoločenstvách nepotrebovali veľké budovy. Stretávali sa na zhromaždeniach vo svojich domoch. V čase, keď Cirkev žila v mieri, kresťanské umenie čerpá podnety z rituálu u cisárovho dvora. Používa formu pohanského umenia, aby sa vyjadrilo kresťanské tajomstvo. Zobrazenie Krista či Panny Márie zodpovedalo zobrazeniu cisára s cisárovnou, alebo slávnostný vstup Krista do Jeruzalema, slávnostnému vstupu panovníka. Pohanské umenie sa stáva vzorom formy aj v zobrazovaní portrétov.⁶² „*Antika si svoje náboženské predstavy zobrazovala, podľa obrazu ideálneho človeka. Všetok kult znáša nadol do ľudskej prírodnej a prirodzenej roviny. Od tejto idolatrie sa kresťanstvo štítivo dištancuje.*“⁶³ Kresťania dávali pohanským symbolom hlbší význam. Napríklad záhrada, palma, holubica sa stali symbolom zobrazenia nebeského raja. Loď symbolizovala Cirkev a jej vjazd do prístavu

⁵⁸ Porov. Tamže, s. 41, 235 – 237.

⁵⁹ Porov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 16.

⁶⁰ SC 122.

⁶¹ Porov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 52.

⁶² Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, 16 – 18.

⁶³ HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 52.

evokoval večný pokoj.⁶⁴ „Pohanské zobrazovanie tak slúži ako lono kresťanského zobrazovania.“⁶⁵

Napriek rôznym prístupom k otázke zobrazovania, kresťanstvo je náboženstvom, ktoré využíva obraznosť, zobrazovanie. Tento jav kresťanskej obraznosti vyplýva z tajomstva Vtelenia. Tieto obrazy majú vieroučný základ.⁶⁶

1.3 Obrazoborectvo

Prvé štyri storočia boli pomalou prípravou na prijatie obrazu v celej Cirkvi. Dostal sa do „zbožnosti veriacich a pretvorením v kultický portrét sa stáva ikonou.“⁶⁷ Aj keď sa objavoval odpor voči nim, až v ôsmom storočí mal dopad na Cirkev ako celok.

Na začiatku obrazoborectva sa v roku 691 konal trullský koncil (*Quinisextum*). Bol dôležitým v otázke ikonografie, ktorej sa venoval kánon 73, 100, no hlavne kánon 82, kde sa po prvýkrát vyjadruje náuka Cirkvi o ikone, o možnosti zobrazovania Krista umeleckými prostriedkami. Nariaďuje sa v ňom zobrazovať Krista nie starozákonnými symbolmi baránka, ale v jeho ľudskej podobe, pretože Kristus sa vtelil. Ide o zdôvodnenie ikony kristologickou dogmou. Tento koncil však zapadol do úzadia a bol prijatý až o sto rokov neskôr.⁶⁸

Úryvok z Druhej Mojžišovej knihy o zákaze zobrazovania Boha (porov. Ex 20,4-5), ktorý dáva výstrahu pred modlárstvom, bol ospravedlňujúcim motívom pre *ikonoklazmus*⁶⁹. Príčiny sporu o úctu obrazov boli nielen náboženské, ale aj politické a hospodárske. Celý boj trval s malými prestávkami 120 rokov.

Byzantský cisár Lev III. Isaurský⁷⁰ začal tento boj proti obrazom vydaním ediktu v roku 726 a o štyri roky na to, ostrejšími rozhodnutiami. Nariadením boli odstraňované a ničené sakrálné obrazy, mnísi venujúci sa maliarstvu boli kruto prenasledovaní, mnohé kláštory boli zborené. Carihradský patriarcha Germanus a Ján Damašký boli obhajcami ikon.⁷¹ Na obranu sakrálnych obrazov vystúpil Ján Damašký

⁶⁴ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 19.

⁶⁵ *Tamže*, s. 18.

⁶⁶ Porov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 52.

⁶⁷ SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 25.

⁶⁸ Porov. *Tamže*, s. 25 – 30.

⁶⁹ Slovo „ikonoklazmus“ vychádza z gréckeho *eikón* = ikona, obraz; *klan* = zlomiť, rozbiť. Znamená ničenie obrazov, inak nazývané obrazoborectvo. Porov. VRAGAŠ, Š. (red.), *Teologický a náboženský slovník I. diel A – K*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, s. 209.

⁷⁰ Kontaktoval sa so sektou pauliciánov, ktorí zavrhlí bohoslužbu, sviatosti a úctu pozostatkov a obrazov.

⁷¹ Porov. ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny I.*, s. 268 – 269.

prostredníctvom traktátu takto: „*ikona nie je obrazom Boha neviditeľného, ale Boha vteleného, teda Vtelenie oprávňuje uctievanie ikon a zákaz Starého zákona je tým odstránený.*“⁷²

Z Božích úst zaznieva: „*Neurobíš si modlu*“ (Ex 20,4), ale ikonoborci vykladali tento príkaz materiálne. Nevníмали rozdiel medzi ikonou a modlou. Ikona je symbol, modla je zosobnenie. Základom ikony je osobité mystické videnie duchovného sveta, ani nie tak odráža, ako skôr vyjavuje. Je možnosťou vidieť duchovné prostredníctvom hmotných foriem. Modla spredmetňuje alegórie a v prípade historickej osoby sa ľudské a skutočné mení na masku. Pri vyjadrení historickej udalosti sa v ikone hľadá z prorockej perspektívy. Modla pre pohana je viac ako symbol, je to živé bytie a pohan sa nemodlí skrze ňu ale k nej. Kresťan sa nemodlí k ikone, ale skrze ikonu k tomu, kto je na nej zobrazený.⁷³

V boji cisára pokračoval aj jeho syn Konštantín V. Kopronymus. Z kostolov sa odstraňovali sväté obrazy a nahradzovali ich obrazmi zo sveta rastlín a zvierat, takže to v nich vyzeralo ako v klietkach pre vtákov, či v ovocných skladoch.

Počas panovania Leva IV. sa mohli mníši vrátiť z vyhnanstva. Keď však u svojej manželky Ireny našiel panovník ukryté obrazy, neváhal a poslal aj ju do vyhnanstva. Po predčasnej smrti cisára sa vlády ujala jeho manželka (namiesto nedospelého syna). Nastal obrat k lepšiemu v tvorbe a uctievaní obrazov. Kvôli obnoveniu cirkevného pokoja bola cisárovná iniciátorkou cirkevného snemu. Po istých prekážkach sa biskupi stretli v Nicei, v roku 787, na II. nicejskom koncile, ktorý bol zároveň siedmy ekumenický.⁷⁴

„*Na siedmom všeobecnom sneme bolo uctievanie ikon potvrdené ako dogma cirkvi. Podstata uctievania ikon bola zadefinovaná v pravidle snemu slovami: „Úcta, ktorá sa preukazuje obrazu, prechádza na prototyp.“*“⁷⁵ Boží obraz na ikone sa nemení na samotnú božskú bytnosť ani to nie je samotný vtelený Kristus. Ide tu o jeho obraz z hľadiska ľudskej prirodzenosti. Sám Boh uznal za vhodné stať sa kvôli nám

⁷² Ján z Damasku, citované podľa NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 40.

⁷³ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 102 - 104.

⁷⁴ Porov. ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny I.*, s. 269 – 270.

⁷⁵ KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 69.

opisateľným tým, že prijal ľudské telo, stal sa človekom.⁷⁶ „*Preto úcta, ktorá sa vzdáva ikone, vystupuje k Predobrazu a cez poklonu ikone sa vzdáva úcta pravému Bohu.*“⁷⁷

Po tridsiatich rokoch relatívneho pokoja, Lev V. Arménsky obnovil boj proti obrazom, ktorý trval ešte necelých tridsať rokov. Skončil sa, keď sa k vláde dostala cisárovná Teodora, regentka svojho syna Michala III. V roku 842 vyslovila carihradská synoda anatému⁷⁸ na ikonoklastov⁷⁹, na základe čoho cisárovná nariadením z roku 843 povolila ikonodúliu (ikonolatriu). Na pamiatku víťazstva úcty obrazov bol zavedený „sviatok ortodoxie“ na prvú pôstnu nedeľu, ktorý sa doteraz slávi vo východnej liturgii byzantskej tradície.⁸⁰

„*Omyl ikonoborcov spočíval v tom, že nechápali rozdiel medzi ikonou a obrazom. Hľadeli na ikonu ako na portrétové zobrazenie duchovného sveta. [...] Ikona nie je portrét, ale prítomnosť svätého v jeho dohovoreno-symbolickom a súčasne aj reálnom zobrazení.*“⁸¹ Sväté písmo hovorí o Bohu, ktorý je nevýslovný, aj ikona, kniha písaná farbami, hovorí o Nevýslovnom. Pozemský život je odlišný od večného života, ale existujú tu podobnosti. Pozemské reálie nie sú zrkadlom budúcich, ale ich symbolmi, takže ikona je obrazom budúceho veku, premenenia sveta.⁸²

1.4 Obraz Stvoriteľa a obraz stvorenia

Slová, ktorými začína kniha Genesis a Evanjelium podľa Jána: „*Na počiatku*“ (Gn 1,1; Jn 1,1), sú úvodom k výpovedi o stvoriteľskom konaní Boha, ktorý svojím mocným slovom tvorí a usporadúva svet. Stvoreniu človeka predchádza istý dialóg Boha so sebou: „*Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby!*“ (Gn 1,26) A hneď nasledujúci verš hovorí o stvorení človeka na Boží obraz a pridáva: „*muža a ženu ich stvoril.*“ (Gn 1,27) Boh nestvoril človeka ako izolovaného jedinca. Človek existuje vo vzťahu k druhému človeku, k Bohu, k svetu, k sebe samému. Človek je osobou, bytosťou vzťahovou, dialogickou, podľa obrazu a podoby Boha. Ani Boh nie je

⁷⁶ Porov. VOLOCKÝ, J., Keď uctieame ikonu, uctieame predobraz. In STRÍŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 24-25.

⁷⁷ *Tamže*, s. 25.

⁷⁸ Vyobcovanie, vylúčenie z cirkvi.

⁷⁹ Ikonoklast (obrazoborec) je ničiteľ svätých obrazov, ikon, zástanca hnutia ikonoklazmu. Opač: ikonodul (ikonolatr) ctiteľ ikon. Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 118.

⁸⁰ Porov. ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny I.*, s. 270 – 271.

⁸¹ KARELIN, R. (archimandrita), *O jazyku pravoslávnej ikony*, s. 63.

⁸² Porov. *Tamže*, s. 63.

večná samota, ale spoločenstvom osôb Najsvätejšej Trojice, kde každá z nich má svoju totožnosť vo vzťahu k ďalším dvom osobám.⁸³

Mocou Božieho slova, ktoré keď hovorí, zároveň koná, stvoril Boh človeka na svoj obraz. Adam, prvý človek bol predobrazom Krista, a tak pochopiť tajomstvo človeka môžeme iba v tajomstve vteleného Slova. Pochopiť, čo znamená byť stvorený na Boží obraz môžeme iba v obraze Krista. On je obrazom neviditeľného Boha (porov. Kol 1,15) a dokonalým človekom, navracia človeka na cestu k pripodobneniu sa Bohu, ktorá bola skreslená, deformovaná prvým hriechom. Nový Adam, Kristus, zjavuje tajomstvo Otcovej lásky, odhaľuje človeka človeku a zjavuje mu jeho vznešené povolanie.⁸⁴ V obraze Krista vidíme jeho vnímavosť na Otca, otvorenosť pre službu blížnemu, milosrdenstvo a lásku k nám. V tomto poznávame, čo má charakterizovať človeka stvoreného na Boží obraz.⁸⁵ Tým, že Kristus prijal ľudské telo, umožnil, že sa hmota a matéria môže stať božskou, duchovnou.⁸⁶

Človek, vo svojej telesnej i duchovnej prirodzenosti, v ich celistvosti, sa stal živou ikonou božstva. Ten, ktorý je nezobraziteľný, sa nám odhaľuje v slovách, v činoch a v obrazoch. „V dôsledku prvotného hriechu,“ píše Bulgakov, človek „prestal byť uvedenou ikonou, ale mocou Božieho vtelenia sa v ňom táto jeho pôvodná ikonickosť obnovuje. [...] Kristus ako opravdivý človek je vo svojom človečenstve ikonou božstva; v ňom a s ním celé ľudstvo, ktoré cez neho prinavrátilo seba, znova nadobudlo Boží obraz.“⁸⁷ Boh slávy prijíma telo z Panny, stáva sa človekom, aby obnovil pôvodný obraz Boha v človeku od stvorenia, ktorý je v zápase s padnutou ľudskou prirodzenosťou zasiahnutou hriechom. Pri ľudskom páde Boží obraz a podoba nemôžu spráchnivieť. Musia nastúpiť na cestu obnovy, očisty. Kristus svojím vtelením nielen obnovuje Boží obraz v človekovi, ale je jeho úplným a dokonalým naplnením a uskutočnením, je ikonou ikon, prameňom každého svätého obrazu.⁸⁸

Keď Boh uvažuje o stvorení človeka, chce ho urobiť na svoj obraz a podobu (porov. Gn 1,26), ale keď vo Svätom písme čítame o konkrétnom stvorení, uvádza sa,

⁸³ Porov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba: Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, 10,41. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 14, 30.

⁸⁴ Porov. GS 22.

⁸⁵ Porov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba: Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, 53.

⁸⁶ Porov. *Církevní otcové s Tomášem Špidlíkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 17.

⁸⁷ BULGAKOV, S., Človek – živá ikona božstva. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 44.

⁸⁸ Porov. KRUG, G., O uctievaní ikon. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 31 - 32.

že stvoril človeka na svoj obraz (porov. Gn 1,27). O podobe sa na tomto mieste nič nespomína. Môžeme to vnímať aj v tom význame, že človek je stvorený na Boží obraz ale vo svojom živote sa má usilovať, pretvárať na Božiu podobu. „*Obraz sa postupne odhaľuje v podobe a to sa uskutočňuje v slobode a vlastnom odovzdaní lásky, ide o dynamickú úlohu pre človeka. Človek má možnosť pripodobňovať sa Bohu.*“⁸⁹

Človek Starého zákona bol zameraný viac na počúvanie. Môžeme to vnímať cez slová „Počuj, Izrael“, ktoré sa v rôznych obmenách ako refrén v ňom opakujú.⁹⁰ V Novom zákone sa cez Kristovo vtelenie, „*Slovo zjavilo v plnosti a stalo sa Obrazom.*“⁹¹ Je tu teda badateľný posun od Slova k Obrazu. Aj človek prechádza od vnímania sluchom na vnímanie zrakom, alebo ináč povedané k vnímanému sluchom posilňuje vnímanie zrakom. Ján vo svojom prvom liste svedčí o Slove života, ktoré bolo nielen počuť, ale aj vidieť, dalo sa naň hľadiť, dotýkať sa ho (porov. 1 Jn 1,1). Obraz či symbol, ktorý sa pripojí k počutému slovu či myšlienke, v nás zaujme väčšiu pozornosť, lepšie sa pamätá, takže sa dlhšie uchová obsah počutého.⁹² Dôležité je neklásť slovo a obraz vedľa seba, ale prijať jednotu Slovo-obraz. Obraz je tak výpoveďou slova a v slove vidíme obraz.⁹³

Potrebné je vnútorne sa otvoriť, aby človek videl nielen to, čo sa dá uchopiť, vonkajšok, materiú, ale aby postrehol priezračnosť Ducha, Božiu krásu v stvorení. Pochopiť ikonu znamená poznávať Kristovu tvár a v ňom tvár Otca. Vtelenie Krista akoby dalo „zelenú“ tvorbe obrazom krásy, ktoré zviditeľňujú tajomstvo Božej neviditeľnosti. Sú súčasťou kresťanského kultu. Nie sú obyčajnými fotografiami. Učia veriaceho pozeráť sa na viditeľné a v nich vnímať Neviditeľné. Sakrálné umenie, spočívajúce v pohľade, ktorý siaha o niečo ďalej je vlastne ikonálne umenie.⁹⁴ V dočasnom nazerať na večné, veď hodnota a krása viditeľného sveta stojí pred možnosťou premenenia, ktorú uskutočňuje človek. Inak povedané, tou krásou je svetlo Ducha Svätého, účasť na budúcom veku. Ikona je nám pomocou na udržanie živého a osobného zväzku s osobou, ktorú zobrazuje. Jej cieľom nie je byť pekným

⁸⁹ USPENSKIJ, L., Zmysel a obsah ikony. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 120.

⁹⁰ Porov. Gn 49,2; Dt 5,1; 6,4; 9,1; 13,11; 20,3; 21,21; 27,9; Joz 3,9; 1 Sam 8,22; 13,4; Ž 50,7; Jer 10,1; 19,3; 42,15; Bar 3,9; Ez 3,17; 18,25; 33,7; Oz 5,1; Am 7,16.

⁹¹ RUPNIK, M. I., *Až se stanou umění & život duchovními: teologie umění*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997, s. 16.

⁹² Porov. *Starci – duchovní otcové národa*. Velehrad: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, 1993, s. 39.

⁹³ Porov. RUPNIK, M. I., *Až se stanou umění & život duchovními: teologie umění*, s. 24.

⁹⁴ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 98, 105 – 107.

predmetom, ale zobrazovať krásu, Božiu podobu a pritom nasmerovať zmysly, myseľ človeka i celú jeho ľudskú prirodzenosť na cestu premenenia.⁹⁵

Pri bohoslužbe sa duša dvíha do transcendentnej sféry Boha. Každý symbol v obraze, hlase, úkone sprítomňuje večnosť. Máme účasť na nebeskej liturgii a vopred ju okusujeme.⁹⁶ „*Bohoslužba posväcuje naše zmysly prostredníctvom slova i obrazu. Keďže ikona je vyjadrením očisteného obrazu a obnovennej podobnosti Božej podoby v človeku, je tvorivým a dynamickým prvkom bohoslužby.*“⁹⁷

Svojím vlastným jazykom, cez farby, čiary, formy, odкрýva ikona dogmatickú, morálnu a liturgickú náuku Cirkvi, je knihou o viere.⁹⁸ Z hľadiska dogmatiky ikona svedčí o tom, že Ježiš Kristus je pravý Boh a pravý človek. Božské Slovo, ktoré sa stalo telom, odhalilo človeku cestu k Bohu. Z hľadiska morálky ikona ukazuje na víťazstvo ducha nad hriechom. Z hľadiska soteriológie nás ikona vovádza do budúceho premenenia sveta, ku zmene zmýšľania. Sprevádza človeka k vnútornej premene srdca, aby sa v ňom obnovil Boží obraz.⁹⁹

Ikona zjavuje oku človeka spásu, rovnako ako slovo ju hlása uchu.¹⁰⁰ Aj prostredníctvom umenia sa dá hlásať Božie slovo, čo potvrdzuje výzva Simeona Solúnskeho: „*Vyučuj slovami, píš v listoch, maľuj farbami podľa tradície; maľba je tak pravdivá ako písmo, milosť Božia je v nej, pretože to, čo sa zobrazuje, je sväté.*“¹⁰¹ Božie Slovo môže byť zobrazované, veď čínorodému Bohu nerobí problém dať sa spoznávať človekovi rôznym spôsobom, slovom, pôsobením a v obrazoch. Aj keď zobrazenie nebude nikdy adekvátne, dôležité však je, aby obsahovalo zachytený lúč božstva.¹⁰² Umenie zohralo hlavnú úlohu pri zobrazovaní duchovného života pomocou hmotného bohatstva. Svet Božej slávy sa tak otvára očiam človeka prostredníctvom obrazu.¹⁰³

⁹⁵ Porov. USPENSKIJ, L., Zmysel a obsah ikony, s. 126 - 145.

⁹⁶ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 77.

⁹⁷ USPENSKIJ, L., Zmysel a obsah ikony, s. 151.

⁹⁸ Porov. SOKOLOVA, M. N., Ikona – posvätný predmet, s. 49.

⁹⁹ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 61, 67.

¹⁰⁰ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 46.

¹⁰¹ *Církevní otcové s Tomášem Špidlíkem*, s. 88.

¹⁰² Porov. BULGAKOV, S., Ikona, jej obsah a hranice. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 189.

¹⁰³ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 79.

„Cieľom ikonografického umenia je teda vydať svedectvo o prítomnosti Boha v jeho viditeľnom obraze, rozlúštiť zmysel všetkého, na čom náš zrak spočívne, ukázať tajomný a božský zmysel toho všetkého. Odtiaľ tiež pomerne hutná symbolika ikon.“¹⁰⁴

1.5 Mozaika vo svete ikony

Druhý nicejský koncil, ako sme to vyššie uviedli, potvrdil uctievanie svätých obrazov. Požehnáva písanie ikon vo svätých Božích chrámoch na stenách a doskách, na posvätných nádobách a odevoch. V otázke materiálu na vytvorenie a napísanie ikony upozorňuje na jeho vhodnosť. Použitím rôznorodosti látok ako sú farby, mozaikové dlaždičky, kov, kameň, sklo a iné, požehnáva a posväcuje každý materiál, pestrú paletu remesiel a otvára priestor pre každé umenie, aby mohlo poslúžiť pri písaní ikon.¹⁰⁵

Pri technike ikonografie rozoznávame viaceré skupín: mozaika, tempera, freska (obrazy zhotovené na čerstvej a vlhkej malte na stene), enkaustika (práca s voskom), olejomaľba. Pod mozaikou sa rozumie obraz vyložený malými kúskami farebného kameňa, kovu, skla alebo keramiky. Pre svoju trvácnosť je mnoho užívaná v kresťanskom umení.¹⁰⁶ Konkrétnym príkladom ikony zobrazenej ako mozaika už zo začiatku stredoveku, je ikona Krista Pantokrátora, ktorá pred umiestnením v ikonostase všetkých východných chrámoch, sa nachádzala ako mozaika v centrálnej kupole monastierskeho chrámu Daphni v Grécku.¹⁰⁷

Aj mozaiky, ktorým sa budeme venovať v druhej kapitole sú smerované k ikone. Preto sme sa zamerali aj v doterajšom texte na ikonu. Teraz trochu nahliadneme do sveta jej jazyka.

1.5.1 Jazyk ikony a niektoré jej atribúty

Jazyk nám slúži na dorozumievanie, preto pri vzájomnej komunikácii je potrebné používať rovnakú sústavu znakov, symbolov. Týka sa to nielen slovnej komunikácie,

¹⁰⁴ ŠPIDLÍK, T., Několik úvah o teologii ikony. In *Velehrad - Řím: Modlil se tváří k východu: Tomáš kardinál Špidlík SJ*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 234.

¹⁰⁵ Porov. KRUG, G., O uctívání ikon, s. 34.

¹⁰⁶ Porov. MIRKOVIČ, L., *Pravoslávna liturgika I*. Košice: Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, 1994, s. 156-157.

¹⁰⁷ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 61.

pri ktorej človek podáva informácie, vyjadruje svoje city, ale istý jazyk na zdieľanie o svojom obsahu má aj ikona. „*Ikonografia je osobitý znakový systém, ktorý sa stal jazykom cirkvi.*“¹⁰⁸ Aby sme dokázali ikonu čítať duchovne, predpokladá to „*prechod: od hmoty k formám a farbám, od zmyslového k zrozumiteľnému cez ikonografický symbolizmus a nakoniec od rozumového k duchovnému videniu.*“¹⁰⁹

„*Čím čistejší a vyšší je život kresťana, tým zrozumiteľnejší je jeho duši jazyk ikony. Ikona je predovšetkým posvätný predmet.*“¹¹⁰ Na vyjadrenie „milosti“ alebo „zbožstvenia“ využíva cirkevné umenie vo svojom obraze podobu, symbolické označenie, osobitými formami, farbami a čiarami.¹¹¹ Na písanie ikony sa používa istý kánon. Ide v ňom o stáročnú skúsenosť videnia duchovného sveta a jeho transformáciu do vizuálneho zobrazenia. Kánon ikonografa nezväzuje, nenasadzuje mu okovy, ale ho oslobodzuje od pochybností a nebezpečenstiev nesúlady medzi obsahom a formou.¹¹² Kňaz Pavel Florenskij hovorí o kánone ako o dare, v ktorom sa ľahko dýcha, ktorý odúča od náhodných pohybov.¹¹³ Ďalej povzbudzuje k vernosti kánonu: „*Čím je kánon naliehavejší a pevnejší, tým hlbšie a čistejšie vyjadruje všeludskú duchovnú potrebu: čo je kánonické, je cirkevné, čo je cirkevné, je všeobecné a čo je všeobecné je všeludské.*“¹¹⁴ Kánon je syntézou medzi požiadavkami umenia a teológie. Jeho typickým znakom je vylúčenie tretieho rozmeru a zdroja svetla. Tretí rozmer sa premieta do duchovného priestoru a prenáša pozorovateľa do nového Jeruzalemu, ktorý nepotrebuje svetlo slnka ani mesiaca, lebo ho ožaruje Božia sláva (porov. Zjv 21), takže na ikonách nie sú ani žiadne tieň, mraky. Ľudské postavy a scény z ich života sú prostriedky, ktorými ikona hovorí. Používa sa symbolika farieb i tvarov (rámcové, neprirodzené až geometrické tvary pri zobrazení neživej prírody, zvierat i rastlín, čím sprostredkujú zmysel Nekonečna) a obrátená perspektíva.¹¹⁵ Ňou nám ikona chce vyjadriť pravdu, že Boh zostupuje k človeku.

Nepriťomnosť priamej perspektívy svedčí o iných priestorových rozmeroch, v ktorých priestor prestáva byť prekážkou. To, čo je vzdialené, nie je automaticky aj

¹⁰⁸ KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 63.

¹⁰⁹ ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita kresťanského Východu: Modlitba*, s. 375.

¹¹⁰ SOKOLOVA, M. N., Ikona – posvätný predmet, s. 49.

¹¹¹ Porov. *Tamže*, s. 51.

¹¹² Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 97 - 98.

¹¹³ Porov. FLORENSKIJ, P., Kánonický realizmus ikony. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.*, s. 215, 224.

¹¹⁴ *Tamže*, s. 224.

¹¹⁵ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 50 – 51.

zmenšené. Veľkosti interpretujú stupeň dôstojnosti, sú nositeľmi axiologického (hodnotového) charakteru.¹¹⁶

Cez umelecký jazyk vyjadrený symbolikou farieb, foriem a čiar, sa nám na ikone odkrýva duchovný svet. Vnútorň pokoj a stav je čitateľný z postavy svätca, z jeho vrások, vlasov, odevu, zo všetkých detailov, aj z toho, čo ho obklopuje. Ide o vyjadrenie víťazstva nad vnútorným chaotickým rozdelením človeka, ľudstva i sveta.¹¹⁷ Pri obraze možno uvažovať nad izolovanými fragmentmi, použiť analýzu. Na ikone má svoj význam poloha tela, gestá, detaily tváre, ale tieto jednotlivé fragmenty nemôžu ikonu rozdeliť. Prijíma sa synteticky, samotným vnútorným náboženským vnímaním.

Žiaden detail v ikone nie je bezúčelný, ale má svoj symbolický charakter: zľahka sklonená postava naznačuje podrobenie sa Božej vôli; sklonenie hlavy – pozornosť na božské vnuknutia, na Boží hlas; predĺžené prsty – duchovnú vznešenosť a čistotu skutkov. Zo všetkých detailov je najdôležitejšia tvár svätca, ktorá odráža žiaru večnosti. Nehybnosť a statika tváre svätca skrýva v sebe obrovský vnútorný život, dynamizmus, vzlet duše k Bohu, víťazstvo nad samotným časom, ako neprítomnosť pohybu v čase a priestore, ako život v iných rozmeroch. Vysoké čelo naznačuje múdrosť a hĺbavosť, tenké pery asketizmus. Ak je človek zahĺbený, jeho telesný postoj je ako bez života. Zase prudké a rýchle pohyby svedčia o emocionálnom a zmyslovo-afektívnom stave, nie sú svedectvom zahĺbenej mysle.¹¹⁸

Prenikavý pohľad osôb na ikone je dosiahnutý tým, že smeruje rovnako ako celá tvár, k veriacemu. Je v ňom cítiť hlbokú ľudskosť.¹¹⁹ „*U Ruských ikonografoch sú oči menšie, majú iné obrysy a väčší výraz.*“¹²⁰ Oči sú duchovným centrom ikony. Odráža sa v nich duša a sú akoby oknami zo sveta ducha do sveta matérie. Sú znázornené kruhom, ktorý je symbolom večnosti, slnka, celistvosti, dovŕšenia, dokonalosti.¹²¹ Nos je často predĺžený, čím dáva tvári vznešenosť. Ústa sú vždy jemné. Neznázorňujú sa v pozícii rozprávania ale mlčania. Tým, že sú zavreté, zároveň symbolizujú kontempláciu.¹²²

¹¹⁶ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 64.

¹¹⁷ Porov. USPENSKIJ, L., Zmysel a obsah ikony, s. 140 – 141.

¹¹⁸ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 64, 66, 74 - 76.

¹¹⁹ Porov. NOVOTNÝ, J. *Světlo ikon*, s. 43.

¹²⁰ VASNECOV, V., Božský zmysel ikon. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*, s. 164.

¹²¹ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 91.

¹²² Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 843.

Svätožiara (*nimbus*) je nevyhnutným, ale nie dostatočným ikonografickým atribútom. Využívali ju aj pohania na obrazoch svojich bohov a cisárov. Nie je alegóriou, ale symbolickým vyjadrením určitej skutočnosti. Na ikonách vyjadruje svätosť, je svedectvom o svetle.¹²³

Zvláštnosť a nezvyčajnosť ikony sa dá pripodobniť k evanjeliu. Ono je originálnou výzvou pre „múdrost“ sveta, povoláva človeka k životu v Kristovi.¹²⁴ Ikona tento život ukazuje, preto sa utieka „k nenormálnym a šokujúcim formám, ako aj svätosť neraz prijíma formy šialenstva v očiach sveta, formy výzvy tomuto svetu, formy bláznovstva.“¹²⁵

Bulgakov, jeden z najväčších ruských teológov 20. storočia o ikone a jej súvislej jednote hovorí takto: „Ikona je dielo umenia, ktoré pozná a miluje svoje formy a farbivá, chápe ich odhalenie, ovláda ich a podriaďuje sa im.“¹²⁶ V nasledujúcom texte sa pozrieme na ďalšie výrazové prostriedky ikony, ktoré majú svoju symbolickú vážnosť, pozrieme sa do sveta farieb, veď „Ikona je teologická kniha napísaná štetcom a farbivami.“¹²⁷

1.5.2 Paleta farieb

Kandinsky, majster vo farbách a ich kombináciách, hovorí: „Farba je prostriedkom bezprostredne pôsobiace na dušu.“¹²⁸ Aj v jazyku ikony je výrečným nástrojom: „Ikona je teológiou vo farbách, teológiou, ktorú duša neprijíma verbálne, ale bezprostredne.“¹²⁹ Ustálenosť používania farieb na ikonách viedla k ľahkému rozlíšeniu jednotlivých postáv. Na rozdiel od kresby na obraze, ktorej cieľom je vymedziť predmet, farba sama o sebe predmet nereprezentuje, ale dáva mu význam. Je výzvou, lebo sa dotýka schopnosti človeka reagovať na vonkajšie i vnútorné podnety, v čom spočíva jej symbolický charakter. Farba nie je iba prostriedkom dekorácie, ale je

¹²³ Porov. USPENSKIJ, L., Zmysel a obsah ikony, s. 137 – 138.

¹²⁴ Porov. *Tamže*, s. 149 – 150.

¹²⁵ *Tamže*, s. 150.

¹²⁶ BULGAKOV, S., Ikona, jej obsah a hranice, s. 190.

¹²⁷ KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 79.

¹²⁸ KANDINSKY, W., *O duchovnosti v umění*. Praha: Triáda, 1998, s. 49.

¹²⁹ KARELIN, R. (archimandrita), O jazyku pravoslávnej ikony, s. 78. .

súčasťou jazyka ikony, je znamením iného sveta. Pre farby neexistuje presný kánon. V rôznych kultúrach majú rôzny symbolický zmysel.¹³⁰

My si ukážeme iba niektoré farby s ich možnou významovou tendenciou, lebo rečou ikony nie sú izolované farby, ale ich súzvuky. Podobne ako aj v oblasti hudby, kde sa z jednotlivých tónov tvoria prostredníctvom harmónie rôzne melódie.

Hlavnými farbami ikony, aj keď na nej nie vždy dominujú, sú biela a čierna. Vyskytujú sa aj v iných farbách. V bielej farbe sú zastúpené ako odtiene ďalšie farby, je podstatou všetkých farieb. Biela zobrazuje svätosť, je farbou Logu, ktorý prišiel na zem, aby osvietil, zachránil a premenil svet. Píšu sa ňou odblesky na odevoch a osvietenia na tvárach.¹³¹ Je farbou tých, ktorí sú preniknutí Božím svetlom (anjeli v hrobe, kde bolo uložené Ježišovo telo – porov. Jn 20,12; starci, sediaci okolo trónu Stvoriteľa – porov. Zjv 4,4), ale symbolizuje aj čistotu, nevinnosť (porov. Zjv 3,4-5; 7,13-14). Biela je dynamizmus, čierna farba zase vyjadruje ničotu, neprítomnosť všetkého, aj svetla. Na ikonách je ňou znázornený Hádes, hrob Lazára, Adama a Evy, jaskyňa Narodenia a jaskyňa pod Kristovým krížom, odev mníchov (značí stav odriekania, cez ktorý sú mŕtvi pre tento svet).

Zlatá je istým spôsobom rovná svetlu, má svoje vlastné vyžarovanie, je symbolom božského svetla, leskom. Žltej farbe dáva Sendler (znalec teológie ikon) význam trvalého smútku.¹³² Do významovej roviny Božej slávy a jasu, ju kladie Novotný vo svojej knihe „Světlo ikon“. O zlatej sa vyjadruje v podobných intenciách ako Sendler. Zlato má transcendentálny až abstraktný rozmer, symbolizuje vyšší svet, Božiu milosť a moc.¹³³

Modrá farba zobrazuje tajomstvo. Je menej zmyslová a viac duchovná než u ostatných farieb. Vyvoláva dojem hĺbky, pokoja, ustupuje dozadu a zostáva pasívnou. Najaktívnejšou farbou je červená. Ide o farbu krvi, ktorá je symbolom života alebo aj symbolom obety. Vyliatím Kristovej krvi červená farba dostala posvätenie. Blízka červenej je farba purpuru. V ikonokpisectve sa používa pre plášť Panny Márie, ale nájdeme ju zaodetú aj do iných odtieňoch červenej a vzácne aj tmavomodrej farby. Zelená farba je atribútom prírody, symbolizuje rast a plodnosť, takže sa vo svetskom jazyku stala farbou nádeje. Ide o farbu dokonalého, vnútorného pokoja. Na ikonách sa

¹³⁰ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 187 – 190.

¹³¹ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), *O jazyku pravoslávnej ikony*, s. 66 – 67, 93 – 94.

¹³² Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 192 – 195, 202 – 203.

¹³³ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 52.

používa pre prorokov, kráľov a vedľa červenej aj pre mučeníkov. Hnedá je spojením červenej, modrej, zelenej a nachádza sa v nej aj čierna. Používa sa na vyjadrenie všetkého, čo je pozemské. Nemá špeciálnu symboliku, odráža realitu.¹³⁴

Symbolika ďalších farieb, ktoré vznikajú miešaním základných je nasledovná. Orgovánová naznačuje trápenie, fialová na odeve zdôrazňuje osobitosť služby alebo individuálnosť svätého. Tyrkysová farba naznačuje mladosť, ružová detstvo, čierna farba v spojení so zelenou starobu. Sivou farbou sa poukazuje na mŕtvolnosť (skaly). Oranžová farba symbolizuje Božiu milosť, ktorá víťazí nad materiálnosťou.¹³⁵

Farbami sú čitateľné nielen postavy na ikonách. Vypĺňa sa nimi aj pozadie, ktoré *„naznačuje večnosť, ale farbivá pozadia nie sú jednofarebné, ale akoby sa kolísali. Je to znak toho, že večnosť nie je statická, ale je v pohybe, je v nej pohyb, ale nie priestorový, lež iný. Kolísanie farbív naznačuje prijatie svetla dušou a pohyb duše k Bohu.“*¹³⁶

Ako sme už vyššie uviedli, farba je prostriedkom, ktorý bezprostredne pôsobí na dušu. Každé farbivo, alebo jeho kombinácia pôsobí na človeka svojím spôsobom. Starobyľní ikonografi to spoznávali intuíciou, v ich prorockých videniach. Venovali osobitnú pozornosť materiálu, na ktorý sa písali ikony, ako aj spôsobu prípravy látky na farbivá. Využívanie prirodzeného farbiva dáva pocit vnútorného objemu a života, pôsobí akoby upokojujúco. Chemické farbivo je ploché, vníma sa ako mŕtve a vyvoláva vyčerpanosť duševného a fyzického charakteru. Učiť sa umeniu kombinácie farieb od starobyľných ikonografov, znamená zároveň držať sa tradície, dodržiavať kánon, ktorý nezväzuje ale pomáha a oslobodzuje, ide o skúsenosť, ktorá má bezprostredný vzťah k modlitbe.¹³⁷

*„Farby, ako všetko ostatné na ikone, sa podriaďujú jedinej úlohe: odhaliť svet duchovných bytí vo fyzickom priestore, vyjadriť samotnú ideu človeka, začiatok premenenia, intenzívnosť vnútorného života, nadsvetovosť, ožiarenie božským svetlom.“*¹³⁸

Pokúsili sme sa uviesť aspoň niektoré atribúty ikony, ale uvedomujeme si, že aj keď je symbolická reč ikon obdivuhodná, sama nestačí na posun od ľudského k božskému. Pomocníkom na tejto ceste je láska.¹³⁹ *„Láska je v tom,“* hovorí apoštol

¹³⁴ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 195 – 201.

¹³⁵ Porov. KARELIN, R. (archimandrita), *O jazyku pravoslávnej ikony*, s. 66 – 67.

¹³⁶ *Tamže*, s. 78 - 79.

¹³⁷ Porov. *Tamže*, s. 112.

¹³⁸ *Tamže*, s. 72.

¹³⁹ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského Východu: Modlitba*, s. 376.

Ján vo svojom liste, že Boh „poslal svojho Syna ako zmiernu obeť za naše hriechy.“ (1 Jn 4,10) „*Láska spojila prirodzenosť ľudskú a božskú v Kristovi. Láska, prejavujúca sa v uctievaní Boha a jeho svätých, spojí ľudské umenie ikony s duchovným videním a s udeľovaním milosti.*“¹⁴⁰ Iba modlitba prekračuje poslednú priepasť. Ona sa nezastavuje pri forme obrazu, ale preniká k Prototypu (ku Kristovi) a od toho k Archetypu (k Bohu Otcovi).¹⁴¹

¹⁴⁰ *Tamže*, s. 376.

¹⁴¹ Porov. *Tamže*, s. 376.

2 MOZAIKY CHRÁMU PREMENENIA PÁNA A ICH INTERPRETÁCIA

V tejto kapitole, ako to jej názov uvádza, sa budeme zaoberať konkrétnou interpretáciou jednotlivých scén zo Svätého písma, ktoré zachytávajú mozaiky v Chráme Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi. Ide o päť mozaík, ktoré zobrazujú Božie slovo. Predtým sa však zastavíme pri chráme a priblížime si umelca, autora mozaík.

Chrám Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi (príloha 1) patrí k najmladším sakrálnym stavbám tohto mesta. Začal sa stavať v roku 1991 a veriacim gréckokatolíkom slúži od roku 1997. Okrem typickej sakrálnej výzdoby gréckokatolíckeho chrámu, ku ktorej patrí ikonostas, súčasťou tohto chrámu je aj impozantná mozaika,¹⁴² z prírodného kameňa, smaltu a zlata, ktorej autorom je gréckokatolícky kňaz Kamil Dráb, umeleckým menom Don Camillo. Túto mozaiku¹⁴³ realizoval v troch etapách s ďalšími spolupracovníkmi ateliéru Centro Arte v rokoch 2008 – 2009.¹⁴⁴ O potrebe spolupráce hovorí: „*dôležitým aspektom mozaikovej tvorby je, že nikdy nebola ani nebude umeleckým prejavom jedného človeka. Na tom sa musí podieľať viacero ľudí.*“¹⁴⁵ Spoločná práca si vyžaduje vzájomné pochopenie. Nedá sa tvoriť bez duchovného porozumenia. To všetko je milosťou.¹⁴⁶

Pri každom umeleckom zobrazení hrá dôležitú úlohu osobnosť umelca, pretože každé dielo je istou výpoveďou o jeho autorovi. Umelci hovoria o inšpirácii, ktorá vyžaduje od nich aktívnu spoluprácu a ktorá ich vedie k hľadaniu vhodnej vonkajšej formy na uskutočnenie umeleckého diela. Niekedy je ten čas hľadania potrebné obohatiť trpezlivosťou, ktorá prinesie svoje plody vo fáze „zostupu“, pri ktorej umelec

¹⁴² Porov. Pamiatky: Gréckokatolícky chrám Premenenia Pána [on line], in *Spisskanovaves* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <http://www.spisskanovaves.eu/spisska_nova_ves/o_meste/pamiatky/index.html>.

¹⁴³ Panoromatická snímka [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/panorama/snv.html>>.

¹⁴⁴ Porov. Mozaiky [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/atelier/mozaika/>>.

¹⁴⁵ Kamil Dráb – slovenský Michelangelo [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamil-drab-slovensky-michelangelo/>>.

¹⁴⁶ Porov. Interview s pátrom Rupnikom o badínskej mozaike. In *Kráša a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského*. Banská Bystrica – Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2003 (nečíslované, s. 13).

dokáže cez telesné, reálne formy zo sveta zobrazit' to, čo videl duchovne. Ide o istý symbol mostu, prepojenia medzi dvoma rôznymi svetmi.¹⁴⁷

Don Camillo, autor mozaiky v Chráme Premenenia Pána, sa narodil 3. 2. 1969 v Košiciach. Teologickým štúdiám sa venoval v Bratislave, v Poľskom Tuchowe a Krakowe. V roku 1993 bol vysvätený za kňaza.¹⁴⁸ Umelecké meno redemptoristu Kamila Drába sa spája akoby s novou etapou v jeho živote, so sakrálnou tvorbou v oblasti mozaiky. Predchádzala jej tvorba fresky a prvé kroky jeho sakrálnej tvorby sú v písaní ikon.¹⁴⁹ V súčasnosti sa špecializuje na oblasť mozaiky, ktorú študoval v rokoch 2005 – 2007 v Centro Aletti v Ríme, pod vedením jezuitov: Marka Ivana Rupnika a kardinála Tomáša Špidlíka.¹⁵⁰

Rupnik spojil prírodný kameň s byzantskou mozaikou. O kameni povedal: „S kameňmi treba vedieť narábať. To znamená, že musíme dobre poznať kamene, rešpektovať ich a nevnučovať im svoju vôľu. Umelec musí dávať pozor na to, aby nenanucoval svoju vôľu svetú, ale aby s ním viedol dialóg.“¹⁵¹ Don Camilla inšpirovala mozaika a tak pri tvorbe ikon uprednostňuje kameň. Sám sa o tom vyjadril: „kým farby vyrobil kdesi vo fabrike človek, kameň pochádza od Boha.“¹⁵²

Svojou sakrálnou tvorbou chce poukázať na to, že „obraz sa môže stať slovom, prostriedkom komunikácie“¹⁵³ aj medzi človekom a Bohom. „Komunikovať znamená zjednocovať sa s Bohom. Ak sa človek učí komunikovať s Bohom, dokáže komunikovať aj s človekom. V tom platí matematická úmera. Teológia má v podstate ten istý cieľ.“¹⁵⁴ Mozaiky v Chráme Premenenia Pána boli v porovnaní s prácami v Centro Aletti prvým rozsahovo veľkým a samostatným dielom, za ktorý niesol Kamil Dráb zodpovednosť. Počas štúdií pracoval v interiéroch latinského obradu a tu išlo o východný chrám, preto

¹⁴⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Vědy – umění – náboženství: Protiklad nebo soulad?* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. s. 76 – 78.

¹⁴⁸ Porov. O nás [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/o-nas/>>.

¹⁴⁹ Porov. Dynamika Božieho prameňa [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/dynamika-bozieho-pramena/>>.

¹⁵⁰ Porov. O nás [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/o-nas/>>.

¹⁵¹ Interview s pátrom Rupnikom o badínskej mozaike. In *Krásy a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského*, (nečíslované, s. 12).

¹⁵² Rekordná ikona [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/rekordna-ikona/>>.

¹⁵³ Na počiatku bol obraz [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/na-pociatku-bol-obraz/>>.

¹⁵⁴ *Tamže*.

zdôvodnil: „*Vzhľadom na to sa moja práca posunula smerom do ikony.*“¹⁵⁵ Na mozaikách vidieť „školu“ pátra Rupnika, ale aj osobný vstup, prínos Don Camilla hlavne v otázke figúr.

Poslaním ateliéru Centro Arte na Slovensku, ktorý zriadil Don Camillo, je „*rozvíjanie ikonografie, či obrazu ikony vo všetkých jej možných formách.*“¹⁵⁶ Ponúka dnešnému svetu „*alternatívu obrazu, ikony, voči ,obrazom dnešného sveta,‘ ktorými sa ľudia krmia a predsa stále cítia hlad. Vo svete bohatom na obrazy sú vnútorne chudobní.*“¹⁵⁷ Preto sa svojou aktivitou ateliér usiluje obohatiť vnútro človeka.¹⁵⁸

Don Camillo vidí krásu mozaiky aj „*v bolesti, poudieraných a občas až do krvi doráňaných prstoch.*“¹⁵⁹ Pomocou mozaík zobrazuje „*dobré známe témy a obrazy z Biblie v takej dynamike, aby boli prítiažlivé aj pre súčasného človeka.*“¹⁶⁰

2.1 Zmrtychvstanie

Synagógy boli bohato zdobené a zobrazovali jednotlivé biblické scény. Neboli to však výjavy, ktoré mali hovoriť iba o minulých udalostiach, vo forme vyučovania pomocou obrazov, ale plnili úlohu rozprávania, v ktorom sa cez spomínanie vytvára prítomnosť. V liturgii sa dávne Božie skutky stávajú prítomnosťou. Liturgické sviatky sú výpoveďou o Božích činoch dnes a obrazy poukazujú na spomienku, ktorá má účasť na liturgickom sprítomnení. Tento obrazový kánon, vytvorený v synagóge, používajú aj kresťanské obrazy, ktoré mu dodávajú aj iný druh prítomnosti, prítomnosti kresťanských sviatostí a Krista. Udalosti Starého zákona sa tak stávajú predobrazmi sviatostí (Noemova archa, prechod cez Červené more a cez Jordán zobrazujú krst; stolovanie troch anjelov s Abrahámom a manna na púšti predobrazujú Eucharistiu) a samotného Krista (obetovanie Izáka je predobrazom Kristovej obety). Nerozprávajú len o minulosti ale vnášajú udalosti dejín do sviatosti. Kristus je prítomný vo sviatostiach, ktoré v sebe nesú dejiny. V dôsledku toho je aj človek dneška vtiahnutý do jednotlivých udalostí. Oni prekračujú čas a cez sviatostné konanie Cirkvi sú

¹⁵⁵ Kamenná krása [on line], in Centro Arte [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamenna-krasa/>>.

¹⁵⁶ O nás [on line], in Centro Arte [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/o-nas/>>.

¹⁵⁷ Tamže.

¹⁵⁸ Porov. Tamže.

¹⁵⁹ Kamil Dráb – slovenský Michelangelo [on line], in Centro Arte [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamil-drab-slovensky-michelangelo/>>.

¹⁶⁰ Tamže.

sprítomnené medzi nami. Prepojenie minulosti, prítomnosti a budúcnosti, ktoré je obsiahnuté v prítomnosti vzkrieseného Krista, sú výpoveďou o eschatologickej nádeji. Dejiny sú nanovo osvetlené vzkriesením. Ukazujú na cestu nádeje, ku ktorej nás obrazy vedú.¹⁶¹

V Ježišovom vzkriesení máme nádej a očakávame naše vzkriesenie v posledný deň. „*Lebo nenecháš moju dušu v podsvetí a nedovolíš, aby tvoj svätý videl porušenie. Ukážeš mi cestu života. U teba je plnosť radosti, po tvojej pravici večná slasť.*“ (Ž 16,10-11) Ide tu o prorockú predpoveď Kristovho zmŕtvychvstania. Kto verí v neho, ktorý je vzkriesenie a život, bude žiť, aj keď zomrie (porov. Jn 11,25).

Kristus víťazne zostúpil do *šeólu*¹⁶² už na Veľký piatok. Živý svojím vstupom premohol kráľovstvo smrti. Sobota bola mystériom veľkého ticha. Až v nedeľné ráno, prvého dňa v týždni, zažiaril triumf Krista, keď anjel oznámil, že Ježiš Nazaretský vstal z mŕtvych (porov. Mk 16,6). Ide o tajomstvo smrti a života, v ktorom cítiť dynamizmus.¹⁶³

Atypická svätyňa Chrámu Premenenia Pána je v tvare písmena „V“ (príloha 2). Dva obvodové múry, ktoré ju tvoria, ponúkli priestor dvoch rovnocenných stien. Postupom času sa stali podkladom na umiestnenie dvoch mozaík, ktoré zobrazujú dva najväčšie sviatky cirkevného roka, Zmŕtvychvstanie a Narodenie Ježiša Krista.

Don Camillo so svojím tímom začal, ako na prvej z piatich mozaík, pracovať na mozaike vzkrieseného Krista (príloha 3). Začali od toho, ktorý je základom i cieľom všetkého. „*Lebo od neho, skrze neho a pre neho je všetko.*“ (Rim 11,36) Kristovo vzkriesenie (gr. *anastasis*) nie je zobrazené postavou Krista držiaceho v rukách zástavu, znak víťazstva, ale je znázornené zostúpením Krista k zosnulým. Východná tradícia označuje sviatok vzkrieseného Krista aj ako Zostúpenie do predpekla.¹⁶⁴

Kristus nevychádza a neuteká z hrobu preč, aby sa zachránil, ale vchádza do hrobu, vstupuje do kráľovstva temna, kde je uväznený Adam s Evou a ich potomstvo. Odkedy utiekli z Raja, chceli sa ukryť v hrobe, lebo podvedome prevládalo staré presvedčenie, že ak sa chce človek ukryť pred Bohom, musí sa schovať v hrobe, na mieste, kde nikdy neprenikne Kristovo svetlo. Keď sa diabli pri pokúšaní Krista

¹⁶¹ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 94 – 95.

¹⁶² Hebr. = ríša mŕtvych, podsvetie, záhrobie. VRAGAŠ, Š. (red.), *Teologický a náboženský slovník II. diel L – Ž*, s. 314.

¹⁶³ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Slovo a obraz*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1995, s. 17.

¹⁶⁴ Porov. Mozaika 1. etapa Zmŕtvychvstanie [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-1-etapa-zmrtvychvstanie/>>.

na púšti nepodarilo naviesť ho na hriech, opustil ho (porov. Mt 4,1-11). V staroveku sa hovorilo, že diabol sa po tejto porážke na istý čas utiahol, lebo si bol vedomý toho, že dôjde k tomu, keď Kristus príde do jeho kráľovstva temnosti, noci a smrti.¹⁶⁵

Kristovo zostúpenie k zosnulým je piatym článkom Kréda, patrí do súhrnu právd viery. Symbol viery tým vyznáva realitu Ježišovej smrti a jeho víťazstva nad smrťou i diablom. „*A čo iné znamená to ,vystúpil‘, ako že aj zostúpil do nižších častí zeme? Ten, čo zostúpil, je ten istý, čo aj vystúpil ponad všetky nebesia, aby naplnil všetko.*“ (Ef 4,9-10) Kristovo zostúpenie do „predpekia“, kde sa nachádzajú prarodičia je aj vystúpením a povolaním do nového života. On zostupuje ako Spasiteľ, aby všetkým uväzneným kázal o dobrej zvesti (porov. 1 Pt 3,19) a vyslobodzuje spravodlivých, ktorí ho predišli, otvára im brány neba.¹⁶⁶ Tento článok viery sa týka nielen posmrtného, ale aj súčasného života človeka. Je radostnou zvesťou, lebo Kristovo utrpenie znamená víťazstvo Boha nad smrťou. Zostúpením k zosnulým prejavil solidárnosť so zosnulými v ich opustenosti a samote. Kristus svojou smrťou uskutočnil smrť pre smrť a veľkonočné víťazstvo života.¹⁶⁷

Zostúpenie Krista k človeku v mozaike „Zmŕtvychvstanie“ umocňuje aj obrátená perspektíva, viditeľná hlavne na pozadí. Vzkriesený, ktorý je živý a vzpriamený, odetý do bieleho rúcha slávy, zostupuje k človeku v kráľovstve smrti. Svetelný lúč plný zlata lemovaný modrou farbou hovorí o schádzaní Krista, ktorý je pravý Boh a človek, do hlbín podsvetia. Podsvetie nie je znázornené červenými plameňmi, ale čiernou priepasťou, je miestom ničoty.

Brány podsvetia sú zlomené a otvorené pre tých, ktorí tam boli zajatí. Ľudstvo odsúdené na smrť v Adamovi, pri zostúpení Krista do podsvetia, vidí nový lúč svetla, ktorý všetko rozjasňuje, ktorý „*zažiari tým, čo sedia vo tme a v tóni smrti*“ (Lk 1,79) a cez ktorý sú ľudia povolaní do večného života.¹⁶⁸ Kristus vchádza do údolia strachu, smútku a zabudnutia. Osvecuje tých, čo sú vo tme, čo spia, čo sú vo väzení. On je verným Bohom, nezabúda, ale vystiera ruky k záchrane. Prechádza pomedzi mŕtvych, aby osvietil puto lásky Boha, ktorý povoláva k životu, k návratu do jeho domu, k obnovenému vzťahu s ním.¹⁶⁹ Kristus sa stal človekom, aby objavil „*úkryt ľudstva, ktoré sa uzavrelo samé do seba a je neschopné lásky, teda večného života, lebo jedine*

¹⁶⁵ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 69.

¹⁶⁶ Porov. KKC 631 – 637.

¹⁶⁷ Porov. *Viem, komu som uveril*. Rím, 1987, s. 200 – 201.

¹⁶⁸ Porov. LÉON-DUFOUR, X. (red.), *Slovník biblickej teológie*, s. 871, 875.

¹⁶⁹ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 70.

láska je večná. Človekovi chcel povedať, že Boh je Otec a že človek môže vyjsť zo soľnatej, neobývanej a vyprahnutej zeme (Jer 17,6) a vrátiť sa domov.“¹⁷⁰

Mozaika „Zmŕtvychvstanie“ zobrazuje Krista, ktorý dokorán otvára veraje podsvetia a stojí na dvoch skrížených doskách. Podľa Ratzingera sa tým poukazuje na vnútorný súvis medzi archou zmluvy a Kristovou paschou. Môže sa tým znázorňovať hrob, ako aj odkaz na zľutovnicu, miesto zmierenia zo Starého zákona. Zľutovnica plnila funkciu vrchnáku archy zmluvy a jej súčasťou boli cherubi, ktorí mali za úlohu pokrývať a chrániť miesto Božieho zjavenia.¹⁷¹ Cherubi predstavovali Boží trón a archa so zľutovnicou boli Božou podnožou. Prázdne miesto medzi anjelmi ľudskej podoby s krídlami znamenalo, že Boh je ten, ktorého nemožno spodobiť.¹⁷² Vzkriesením Krista tento obraz získava nový význam. V Kristovi sa už Boh neukrýva ale ukazuje svoju podobu. Transformáciou od archy zmluvy ku vzkrieseniu je vyjadrená podstata prechodu zo Starej zmluvy k Novej zmluve.¹⁷³ Pascha pripomína východ z Egypta, ktorým boli Hebreji vyslobodení z otroctva. Kristova pascha je exodom, prechodom zo sveta hriechu a smrti do Otcovho kráľovstva. Život kresťana je paschálnej povahy, má účasť na živote vzkrieseného Krista. Skrze sviatosť krstu sme pochovaní s ním a spolu s ním sme aj vzkriesení k novému životu, povolani na nebeskú hostinu v kráľovstve jeho Otca (porov. Mt 26,29), lebo sme uverili moci Boha, ktorý ho vzkriesil z mŕtvych (porov. Kol 2,12).¹⁷⁴ Vzkriesenie predpokladá smrť. Kristova smrť a vzkriesenie je kultúra paschy. „Kultúra paschy je večná upomienka na všetko to, čo je strávené v láske, pretože to neumiera, ale povstáva zo smrti.“¹⁷⁵ Jedine v Kristovi môže človek poznať sám seba.

Kristus na mozaike zostupuje a vyvádza prarodičov Adama a Evu z prostredia tmy, z otroctva smrti. Adam, v zobrazení starca s dlhými vlasmi a bradou, je oblečený do odevu v odtieňoch sivej, hnedej a zelenej, farby. Ako sme už uviedli v prvej kapitole, jednotlivé farby majú svoju symboliku. Sivá naznačuje mŕtvolnosť, Adam bol na mieste mŕtvych. Hnedá je farbou hlíny. „Pán, Boh, utvoril z hlíny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života.“ (Gn 2,7a) V týchto slovách sa hovorí o stvorení Adama,

¹⁷⁰ Tamže, s. 71.

¹⁷¹ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 93.

¹⁷² Porov. *Sväté písmo Starého i Nového Zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000, vysvetlivky k Ex 25,19n, s. 166.

¹⁷³ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 94.

¹⁷⁴ Porov. LÉON-DUFOUR, X. (red.), *Slovník biblickej teológie*, s. 817 – 823, 1486.

¹⁷⁵ RUPNIK, M. I., *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003, s. 235.

prvého človeka. Jeho telo je utvorené z hlíny, je smrteľné. Dych života je oživovací duch. Dušou sa človek pripodobňuje Bohu. Je viac než telo. Slová: „*Tak sa stal človek živou bytosťou.*“ (Gn 2,7b) v hebrejskom origináli znamenajú: „*Tak sa stal človek živou dušou.*“¹⁷⁶ Zelená farba jeho odevu vyjadruje nádej, ale aj vnútorný pokoj. Adama preniká a oživuje nádej na záchranu. Kristus je už pri ňom, pravý Záchranca svojou pravicom ho chytá za jeho ľavé zápästie, za miesto, kde sa skúša pulz života a takto vracia Adama do existencie.¹⁷⁷ Prebúda ho, ako sa uvádza v starobylej homílii na svätú a veľkú sobotu: „*Prebud' sa, ty, čo spíš! [...] Vstaň, dielo mojich rúk! Vstaň, moja podoba, stvorená na môj obraz! Vstaň, vyjdime stadiaľto! Ved' ty si vo mne a ja v tebe; sme jedna a nerozdielna prirodzenosť.*“¹⁷⁸ A ďalej ho povzbudzuje: „*Vstaň, podme stadiaľto. [...] ja ti dám miesto už nie v raji, ale na nebeskom tróne. [...] ja, ktorý som sám život, spojil som sa s tebou.*“¹⁷⁹ Adamova pravá ruka znázorňuje gesto, ktorým sa ľudia vítajú, t.j. podanie ruky. „*Nanajvýš ukazuje na cestu, ktorú človek musí prejsť, aby došiel k spáse.*“¹⁸⁰ Adam upriamuje svoj pohľad na Vzkrieseného a s jeho pomocou vykračuje jednou nohou z hrobu.

Povstať z hrobu smrti sa nedá vlastnými silami, sám to človek nedokáže. Kristus na mozaike vystiera a uchopuje za zápästie oboch prarodičov. Ľavá ruka Evy je zahalená, ukrytá v odeve. Je to na znak hanby, lebo ňou neodolala nahováraniu púšiteľa, vzala i jedla a dala aj Adamovi z ovocia stromu v raji, z ktorého Boh zakázal jesť, čím odmietla závislosť na Bohu. Tak ako Adam, aj Eva upiera svoj pohľad na svojho Vykupiteľa. On ich pohľad neopätuje, ale pozerá sa na nás. Pozýva nás k novému životu s ním.¹⁸¹ Kristus zostupuje a svojím pohľadom preniká aj do hĺbky našej duše, k nášmu srdcu, aby nás vyslobodil z nánosov hriechu a dal nám zažiť nový životom v Otcovom kráľovstve.

Farebné línie na pozadí, ktoré smerujú k Adamovi a Eve sú v bielej, zlatej a červenej farbe. Ide o dynamické zobrazenie lásky Boha a jeho milosrdenstva. Skrze Krista pozýva ich aj nás do svojho kráľovstva.

¹⁷⁶ Porov. *Sväté písmo Starého i Nového Zákona*. Vysvetlivky k Ex 2,7, s. 46.

¹⁷⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 71.

¹⁷⁸ Zo starobylej homílie na svätú a veľkú sobotu. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu II*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1996, s. 464.

¹⁷⁹ *Tamže*, s. 465.

¹⁸⁰ DRÁB, K., *Ďalšie otázky k mozaikám Chrámu Premenenia Pána v SNV*, in e-mail autorke diplomovej práce, zo dňa 29.01.2013.

¹⁸¹ Porov. Mozaika 1. etapa Zmŕtvychvstanie [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-1-etapa-zmrtvychvstanie/>>.

Boh znovu a znovu ponúka človeku zachraňujúcu ruku. On ju ponúka a od človeka čaká odpoveď dôvery, prijatie pomoci, spoľahnutie sa na neho, dodržiavanie jeho príkazov, plnenie Božej vôle. Pri tom všetkom Boh vždy oveľa viac ponúka, dáva, než prijíma. Aj samotné dodržiavanie jeho príkazov je na osoh človeku, pre dobro človeka. Boh je iniciatívny a všetko jeho konanie je prejavom jeho nezištnej milosrdnej lásky voči človeku. Človek je tak vždy nanovo povzbudzovaný, aby svoje životné kroky uviedol na cestu spásy.¹⁸²

Vďaka Kristovmu zostúpeniu k zosnulým a jeho víťazstvu nad smrťou sa „každý osobne stretáva s Kristom vo svojej vlastnej smrti. Univerzalita smrti ako dôsledku hriechu sa tak stáva univerzalitou spásy a možnosti každého človeka stretnúť sa s Kristom tvárou v tvár.“¹⁸³

2.2 Narodenie Ježiša Krista

„Ale keď prišla plnosť času, Boh poslal svojho Syna, narodeného zo ženy, narodeného pod zákonom, aby vykúpil tých, čo boli pod zákonom, a aby sme dostali adoptívne synovstvo.“ (Gal 4,4-5)

Prvý Adam bol stvorený. Nový Adam, Ježiš Kristus, bol splodený, nie stvorený, ako to vyznávame aj v Nicejsko - carihradskom vyznaní viery, v ktorom nachádzame aj odpoveď, prečo sa Slovo stalo telom: *„On pre nás ľudí a pre našu spásu zostúpil z nebies. A mocou Ducha Svätého vzal si telo z Márie Panny a stal sa človekom.“*¹⁸⁴ V treťom článku Symbolu viery vyznávame, že Ježiš Kristus sa počal z Ducha Svätého a narodil sa z Márie Panny. Narodil sa, aby nás zmieril s Bohom a spasil, aby nám bol vzorom vo svätosti, aby nám dal účasť na svojej Božej prirodzenosti. Narodenie Jednorodeného je odpoveďou lásky, ktorá má pôvod vo všemohúcom Otcovi a zjednocuje sa s človekom skrze konanie Ducha Svätého.¹⁸⁵

Neviditeľný Boh vstupuje do viditeľného priestoru, berie na seba telo, aby sme ho mohli spoznať, lebo sme spojení s matériou. On zostupuje, aby nás vtiahol do procesu vzostupu, prostredníctvom kríža a novej telesnosti vo vzkriesení. Boh prichádza, aby

¹⁸² Porov. RÁBEK, F., *Mozaika pravdy*. Marianka: Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR, 2006, s. 13.

¹⁸³ POSPÍŠIL, C. V., *Ježiš z Nazareta, Pán a Spasiteľ*. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánske nakladatelství, 2006, s. 372 – 373.

¹⁸⁴ KKC 456.

¹⁸⁵ Porov. KKC 457 – 460.

hľadal človeka. Nie preto, aby tu ostal, ale aby ho pozval tam, kde je On, aby človek vyšiel zo seba.¹⁸⁶

Boh nenechal človeka v hriechu, do ktorého sa dostal tým, že sa nechal oklamať diablom. Z vôle Otca a spolupôsobením Ducha Svätého zostúpil z nebies a urobil si príbytok v lone Panenskej Matky. Jej vnútro bolo tak prežiarené pravým Svetlom. Toto Svetlo prijalo ľudské telo, narodilo sa, stalo sa človekom a pritom ostalo aj Bohom a vo svojich znameniach, divoch i skutkoch nám zjavilo veľkosť svojho božstva.¹⁸⁷

Narodenie Ježiša Krista je vyvrcholením tajomstva vtelenia. Syn Boží, Slovo, sa zrodilo z lona Matky, prišlo na svet ako každé nemluvňa. On, dokonalý obraz neviditeľného Boha Otca, vzal na seba viditeľnú podobu a prebýval medzi ľuďmi. Dokonalým obrazom v podobnosti je Panna Mária, Matka Božia, ktorá tým, že je obrazom, porodila Obraz, podľa ktorého bola stvorená.¹⁸⁸

Z informácií, ktoré ponúka ateliér Centro Arte, sa dozvedáme, že ikonu Narodenia Ježiša Krista realizovali v druhej etape. Je umiestnená na ľavej stene svätyne.¹⁸⁹

Najstaršie obrazy Narodenia Pána zobrazovali Ježiša v jasliach v strede kompozície obrazu, lebo v Kristovi sa zbiehajú všetky priamky vesmíru. Od VI. storočia dochádza k zmene. Ikona sa stáva mariánskou a pozornosť sa upriamuje na Pannu Máriu.¹⁹⁰ „*Ved' Panna Mária, ktorá pri anjelovom zvestovaní prijala Božie Slovo do srdca i lona a priniesla na svet Život, je uznávaná a uctievaná ako pravá matka Boha a Vykupiteľa.*“¹⁹¹ Ona je matkou Božieho Syna nielen ako človeka, ale aj ako pravého Boha. Právom jej teda patrí titul *Theotokos*, Bohorodička. Tento titul Panny Márie bol teologicky zdôvodnený na koncile v Efeze v roku 431, kde jej ho úradne priznali.¹⁹²

Mozaika v Chráme Premenenia Pána zobrazuje tri postavy: Ježiša Krista, Pannu Máriu a svätého Jozefa (príloha 4). Dominuje postava Panny Márie. Máriiným *fiat* Boh zostúpil na zem. V Starom zákone môžeme v Jakubovom rebríku vidieť predobraz Márie. Rebrík bol opretý o zem, siahal až do neba a schádzali i vychádzali po ňom Boží anjeli (porov. Gn 28,12-14). Je protikladom Babylonskej veže (porov. Gn 11), ktorá je

¹⁸⁶ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 98 – 99.

¹⁸⁷ Porov. VOLOCKÝ, J., Keď uctieame ikonu, uctieame predobraz, s. 23.

¹⁸⁸ Porov. TENACE, M., *Vybrané kapitoly z antropologie: Stvoření člověka k obrazu a podobenství Božímu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001, s. 132 – 133.

¹⁸⁹ Porov. Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

¹⁹⁰ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 41.

¹⁹¹ LG 53.

¹⁹² Porov. KKC 464 – 466, 495.

symbolom márneho úsilia ľudstva dosiahnuť nebo vlastnými silami. Slovamí: „*budete ako Boh*“ (Gn 3,5), pokúšal a zvädzal Evu had v raji. Ponúkal jej nepravú možnosť stať sa Bohom, zatiaľ čo Panna Mária, nová Eva, sa ponúkla Bohu, aby sa stal človekom.¹⁹³ Prvá žena – Eva, prispela k smrti, nová žena – Mária, svojím súhlasom pred vtelením Krista prispela k životu. Svojou poslušnosťou a vierou porodila Syna samého Otca bez styku s mužom. Ako nová Eva uverila nie starému hadovi, ale Božiemu poslovi.¹⁹⁴ Z nej sa zrodila radosť nielen pre ľudí, ale aj pre nebeské mocnosti. Ona zmenila Evinu kliatbu na požehnanie. Aj Adam, ranený kliatbou, prostredníctvom nej získal požehnanie. Cez Máriu, Matku, zažiarilo ľudom Otcovo požehnanie a vyslobodilo ich zo starej potupy. Cez Máriu prišla spása.¹⁹⁵

Božské tajomstvo spásy sa zjavuje a pokračuje v Cirkvi, ktorá si uctieva pamiatku Márie, vždy Panny.¹⁹⁶ Tri hviezdičky, ktoré vidíme na postave Panny Márie, na jej pravom i ľavom pleci a na čele, v ikone symbolizujú skutočnosť Márie, vždy Panny. Sú symbolom jej trvalého panenstva. Je Pannou pred pôrodom Krista (hviezdička na pravom pleci), pri pôrode Božieho Syna (hviezdička na čele) a po pôrode (hviezdička na ľavom pleci prikrývky).¹⁹⁷ Už v knihe proroka Izaiáša čítame o znamení Pána, o počatí a narodení Mesiáša: „*Hľa, panna počne a porodí syna a dá mu meno Emanuel!*“ (Iz 7,14) Na pochybnosti Jozefa, ktoré sa týkali jeho manželky Márie, odpovedá anjel: „*[...] to, čo sa v nej počalo je z Ducha Svätého.*“ (Mt 1,20) Mária sa v panenstve stala Matkou. Panensky počala Krista a jeho „*narodenie jej panenskú neporušenosť nezmenšilo, ale posvätilo.*“¹⁹⁸ Jozef, ktorému bola zasnúbená, neporušil jej panenstvo ani pred narodením, ani po narodení Emanuela (porov. Mt 1,25). „*Kompozícia hviezd do tvaru trojuholníka nám zas pripomína symbol svätej Trojice.*“¹⁹⁹

Panna Mária je odetá do tuniky, spodného odevu s úzkymi rukávami. Mníška Juliána Sokolova, ktorá sa venuje ikonopisectvu uvádza, že farba na ikonách presvätej Panny je belasá, čo symbolizuje jej panenskú čistotu. Použiť sa môžu aj rôzne

¹⁹³ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 42.

¹⁹⁴ Porov. LG 56, 63.

¹⁹⁵ Porov. Z Reči svätého biskupa Sofrónia. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu I*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996, s. 1160 – 1161.

¹⁹⁶ Porov. LG 52.

¹⁹⁷ Porov. SOKOLOVA, M. N., Rúcha presvätej Bohorodičky. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*, s. 281.

¹⁹⁸ LG 57.

¹⁹⁹ Náš ikonostas [on line], in *Gréckokatolícka cirkev Farnosť Povýšenia sv. Kríža Prešov - Sekčov* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.grkat-sekcov.sk/ikonostas.pdf>>.

odtiene vrátane tmavomodrého a tmavozeleného.²⁰⁰ Sandler sa prikláňa k tmavomodrej farbe šiat Panny Márie. Prekvapuje ho, že v Písme je taká farba neprítomná. Starý zákon poznal hyacintovú modrú, čo pripomína farbu neba, Boží príbytok.²⁰¹ A telo Panny Márie sa stalo príbytkom Ježiša. Modrá farba je aj farbou ľudskej prirodzenosti. Na tunike má Panna Mária oblečený plášť v tmavo-malinovej farbe, odtieň červenej. Červená predstavuje božstvo. Svojím *fiat* Mária prijala Krista, dala Slovu miesto a on ju zbožstvil.²⁰² Červená je aj farbou krvi a na rúchu Božej Matky svedčí o tom, že od nej „prijal Boží Syn svoj pozemský purpur, telo a krv.“²⁰³

Mozaika zobrazuje Matku, ktorá porodila Syna, zavinula ho do plienok a uložila do jasiel (porov. Lk 2,7). Aj keď autor mozaiky neznázornil pri Diet'ati vola ani osla, to že Ježiša položil na slamu evokuje v nás odpoveď: Ježiš leží v jasiach. Jasle sú miestom, kde človek chystá pre zvieratá pokrm, ktorý ich posilní. Podobne aj Nebeský Otec v betlehemskej Diet'ati chystá pre človeka pokrm, ktorý dáva život. Preklad názvu mesta Betlehem, dom chleba, nás tiež vovádza do spomínanej symboliky. Z tváre Matky však nežiari radosť, aká sa očakáva pri príchode dieťaťa na svet, ale je zahalená smútkom. Jej Syn leží v jasiach, ktoré pripomínajú hrob. Je zavinutý do plátna tak, ako sa zavijajú telá mŕtvych v sarkofágoch. Od čias Evy sa dieťa rodí na svet, aby zomrelo, bez možnosti výberu. Mária rodí svojho Syna tiež pre smrť, ktorú si Boží nesmrteľný Syn sám slobodne volí. Odpoveď na otázku: „Prečo?“ nájdeme v ikone Vzkrieseného Krista na protiľahlej strane svätyne.²⁰⁴ Kristova smrť znamená smrť smrti a spása pre človeka. Miesto, kde Dieťa po narodení uložili môže okrem jaslí, či truhly, pripomínať aj drevený košík, do ktorého vložili Mojžiša, aby ho zachránili vo vodách Nílu. Tým sa naznačuje budúci spásonosný kríž.²⁰⁵

Panna Mária odpočíva na rohožke a po jej pravici leží Syn v jaskyni. Jaskyňa je miestom, kde sa zobrazuje Kristovo narodenie. Neuzatvára v sebe túto udalosť, ale slúži ako pozadie, takže scéna sa nezobrazuje v nej, ale pred ňou. V tom vidíme aj zmysel ikony, ktorá udalosti neuzatvára, neohraničuje miestom ich historického konania. Aj keď sa uskutočnila v čase, nie je ohraničená chvíľou, v ktorej sa udiala.²⁰⁶ Čierna

²⁰⁰ Porov. SOKOLOVA, M. N., *Rúcha presvätej Bohorodičky*, s. 280.

²⁰¹ Porov. SENDER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teológie, estetiky a techniky*, s. 195.

²⁰² Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 113.

²⁰³ SOKOLOVA, M. N., *Rúcha presvätej Bohorodičky*, s. 281.

²⁰⁴ Porov. Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

²⁰⁵ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 81.

²⁰⁶ Porov. USPENSKIJ, L., *Zmysel a obsah ikony*, s. 148.

jaskyňa je symbolom temnoty. V nej sa doposiaľ nachádzal svet. Spasiteľ však prichádza, ten, ktorý je Svetlom, aby zažiaril tým, čo sedia vo tme a v tône smrti, aby naše kroky upriamil na cestu pokoja (porov. Lk 1,79).²⁰⁷

Nad jaskyňou je na mozaike zobrazený vrch zo skál. Vrch je miestom, kde sa zjavuje Boh (porov Ex 19,3n) a tu sám Boh v osobe svojho Syna ukazuje svoju tvár. Už počas exodu z Egypta sa zjavila Pánova sláva, keď práve zo skaly vytryskla voda, ktorá napojila pospolitost' i jej dobytok a tým im zachránila život, lebo ľud na púšti nemal vody (porov. Nm 20,2-11). Tak zase Dieťa v jaskyni je pre nás prameňom života, ktorý nás vedie do večnosti. Bezbranné dieťa, ktoré potrebuje našu pomoc, pomáha a zachraňuje človeka, to je Božím znamením.

Božie znamenie potreboval aj Jozef, manžel Panny Márie, ako to uvádza evanjelista Matúš: „*zjavil sa mu vo sne Pánov anjel*“ (Mt 1,20), aby ho poučil o skutkoch Pána. Na mozaike je postava svätého Jozefa kompozične na najnižšej úrovni. Je znázornený v sede s otvorenými očami, zahalenými rukami a podopretou hlavou. Zamýšľa sa nad udalosťami, ktorých je svedkom. On je obrazom mnohých z nás, ktorí váhame. Aj keď svätý Jozef oprávnene váhal s prijatím Márie, keď čakala dieťa, ktoré nebolo jeho a vtedajší zákon kázal takéto ženy ukameňovať, on „*bol človek spravodlivý a nechcel ju vystaviť potupe*“ (Mt 1,19). Preto pochyboval, lebo nechápal tajomstvo, do ktorého bol zainteresovaný. Podobne aj my nedokážeme pochopiť Božiu veľkosť, jeho moc a tiež veľkosť človeka.²⁰⁸ Mozaika zobrazuje tvár Panny Márie nasmerovanú k Jozefovi, „*ako by ho chcela ubezpečiť, že pochybnosti sú nepodložené*.“²⁰⁹ Pravá noha svätého Jozefa nie je celkom prikrytá jeho rúchom. Aj tak sa dá znázorniť, že je človekom činu, čo sa týka starostlivosti o Svätú rodinu, ako aj poslušnosti výzve Pánovho anjela, aby ušiel s Dieťaťom a jeho Matkou pred Herodesom a jeho vraždiacimi nástrojmi do Egypta a po jeho smrti zase späť z Egypta do izraelskej krajiny (porov. Mt 2,13-14.20-21).

Nad Svätou rodinou v mozaike „Narodenie Ježiša Krista“ žiari betlehemska hviezda so siedmymi cípmi. Číslo sedem má mimoriadny význam, symbolizuje dokonalosť, plnosť.²¹⁰ Svätý Pavol píše: „*Ale keď prišla plnosť času, Boh poslal svojho Syna, narodeného zo ženy, narodeného pod zákonom, aby vykúpil tých, čo boli pod*

²⁰⁷ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 81.

²⁰⁸ Porov. Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

²⁰⁹ NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 82.

²¹⁰ Porov. VRAGÁŠ, Š. (red.), *Teologický a náboženský slovník II. diel L – Ž*, s. 253.

zákonem, a aby sme dostali adoptívne synovstvo.“ (Gal 4,4-5) Príchodom Krista na svet dal Boh ľuďom plnosť všetkého, čo potrebujú k spáse. Hviezda putujúca do betlehemskej jaskyne je dôkazom narodenia Mesiáša. On je Pánom celého vesmíru, ktorý ho poslúcha a aj hviezdu používa k tomu, aby ľuďom oznámil svoj príchod.²¹¹ Nezvyčajným svetlom, ktoré vydávala, priviedla mudrcov od Východu k nohám novonarodeného Kráľa a Spasiteľa (porov. Mt 2,1-2.9-11). Mudrci boli jediní pohanovia, ktorí sa prišli pokloniť Kráľovi. Prišli z krajiny, odkiaľ pochádzal Abrahám, otec viery. Symbolizujú tých, ktorí sa stali kresťanmi nie zo židovstva, ale z pohanstva. Niektorí exegeti v betlehemskej hviezde vidia paralelu s ohnivým stĺpom, ktorým Boh viedol Izraelitov púšťou a ukazoval im aj v noci cestu do zaslúbenej zeme (porov. Ex 13,21-22).²¹² Tak aj dnešnému človeku svetlo Krista je ponukou na jeho ceste vo tme. Jas od hviezdy v mozaike zostupuje v širokom zlatom lúči nad Jozefa s lemovaním modrej farby a nad Máriou s modrým a červeným lemom. Oba lúče sú prepojené tenkým zlatým pásom nad celou Svätou rodinou. V týchto farbách môžeme znovu čítať ich symbolický význam. Zlatá symbolizuje Božiu milosť, červená božstvo a modrá ľudskú prirodzenosť.

Dve zelené čiary, ktoré spolu so zlatým lemom ohraničujú ikonu Narodenia Ježiša Krista sú symbolom nádeje. V svojej kompozícii obrátenej perspektívy nám hovoria o zostúpení Boha k človeku. Nádej víťazí aj napriek bolesti, ktorú v ikone cítiť. Smrť je predohrou víťazstva, ktoré prináša život. Mária ukazuje jednou rukou na oltár vo svätyni, kde sa láme chlieb, chlieb života, ktorý je zdrojom večného života a nesie v sebe prisľúbenie, že kto ho bude jesť, toho Ježiš vzkriesi v posledný deň (porov. Jn 6,54).²¹³ Svätý Alfonz, ktorého spiritualita sa dá vyjadriť tajomstvom slov: jasle, križ a Eucharistia, pripomína, že Ježiš Kristus sa denne rodí „*vo sviatosti skrze kňaza pri premenení: oltár je jasľami, ku ktorým prichádzame sýtiť svoje telá. [...] viera nás učí, že keď prijímame Oltárnu sviatosť, toho istého Ježiša, ktorý ležal v jasliach v Betleheme, máme nielen v náručí, ale vo svojom vnútri.*“²¹⁴ Svojím gestom Mária nestrká do nás, je trpezlivou matkou, pozýva nás, aby sme prišli bližšie k Ježišovi, aby

²¹¹ Porov. Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

²¹² Porov. VRAGAŠ, Š. (red.), *Teologický a náboženský slovník I. diel A – K*, s. 62.

²¹³ Porov. Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

²¹⁴ LIGUORI, A. M., *Zachránilo nás Dieťa*. Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2003, s. 37.

sme ho prijali do svojho vnútra a urobili mu v ňom príbytok.²¹⁵ Takto nás mozaika vovádza do liturgie a sprevádza nás ňou. Upriamuje našu pozornosť aj na to, aby sme prijímali Krista vo sviatosti Eucharistie.

Mozaiky zobrazujúce zmŕtvychvstanie a narodenie Ježiša Krista sú umiestnené na stenách vo svätyni, kde sa nachádza oltár, obetný stôl, na ktorom sa slávi Eucharistia. To všetko v sebe nesie posolstvo prechodu zo smrti do života. Aj my sme denne pozývaní, aby sme zomierali starému človeku v nás a rodili sa pre život v Kristovi, víťazili nad smrťou a znovu sa narodili ako osoby pripravené milovať. Keď milujeme, neumierame, pretože „vieme, že sme prešli zo smrti do života, lebo milujeme bratov. Kto nemiluje, ostáva v smrti.“ (1 Jn 3,14)²¹⁶

2.3 Vyhnanie z raja

Na stenách za chórom v Chráme Premenenia Pána zobrazujú mozaiky tri scény a to vyhnanie z raja, podobenstvo o márnotratom synovi a ukrižovanie.

Mozaika „Vyhnanie z raja“ (príloha 5) je jedinou z mozaík, ktorá zachytáva scénu zo Starého zákona, konkrétne z knihy Genezis. Nesie v sebe príbeh, ktorý začína stvorením človeka. Večný Otec stvoril celý svet a rozhodol sa dať človeku účasť na Božom živote.²¹⁷ Ustanovil ho v priateľstve so Stvoriteľom, s ním samým aj so stvorením, ktoré ho obklopovalo. Znakom ich priateľstva bolo umiestnenie človeka do záhrady, kde mal človek spolupracovať s Bohom na zdokonaľovaní viditeľného stvorenia.²¹⁸

Z prvých dvoch kapitol knihy Genezis sa v nás vytvára obraz o harmonickom vzťahu a sympatii medzi Bohom a stvorením. Jediná zmienka zákazu pre človeka od Boha sa nachádza vo verši: „Zo stromu poznania dobra a zla však nejedz!“ (Gn 2,17a) a ďalej zdôvodňuje svoj zákaz: „Lebo v deň, keď by si z neho jedol, istotne zomrieš.“ (Gn 2,17b) Tento zákaz má svoj význam. Ak je pre človeka Stvoriteľ zároveň aj Pánom na prvom mieste, dáva si pozor a plní to, čo mu Boh povedal, zachováva sa správne miesto v hierarchii a udržiava si rajský vzťah so stvorením.²¹⁹ „Práve preto, aby

²¹⁵ Porov. NOUWEN, H., *Modlitba s ikonami*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2012, s. 35 – 37.

²¹⁶ Porov. RUPNIK, M. I., *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 204.

²¹⁷ Porov. LG 2.

²¹⁸ Porov. KKC 374, 378.

²¹⁹ Porov. RUPNIK, M. I., *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 156 – 157.

si udržal správny vzťah, čiže v opravdivej láske, dáva Boh človeku tento nástroj vyjadrený formou príkazu: práve preto, aby si človek spomenul na to, čo mu Boh povedal, už len keď vidí strom, napomáha stvoreniu žiť v harmónii vzťahu, v ktorom bol stvorený.²²⁰ V okamžiku, keď sa človek rozhodne nepočúvať Boha, zosadzuje ho z prvého miesta a tým je narušená aj harmónia vzťahov. Dôsledkom toho sa rozpadávajú aj ostatné vzťahy. Stvorenie už nie je pre človeka myšlienkou na oslavu Boha, ale slúži mu ako potrava, človek je zameraný na seba samého, na uspokojenie svojich pudov. Odpoveďou človeka na pokušenie nebolo posilnenie úzkeho a milostného vzťahu so Stvoriteľom, ale podľahnutie pokušeniu. Typickým charakterom každého pokušenia je zvädzanie. Had zvädzal Evu, čím napádal vzťah človek – Boh. Had – diabol akoby závidel človeku jeho živý a šťastný vzťah s Bohom,²²¹ o ktorý padlý anjel slobodne a neodvolateľne prišiel.²²²

Človek padol do hriechu a následkom toho bol vyhnaný z raja Edenu. Hriech je smrťou pre človeka, lebo rozbíja v ňom to, čo ho identifikuje, ničí v ňom vzťahovosť.²²³ Celý súlad prvotnej svätosti a spravodlivosti prarodičov sa tratí ich hriechom. Dôsledkom prvej neposlušnosti je strach z Boha, falošné predstavy o ňom. Tento pád do hriechu vysvetľuje Katechizmus Katolíckej cirkvi v prvom článku Kréda, v Symbole viery, ktorý sa začína od Boha Otca, od prvej božskej osoby Najsvätejšej Trojice a zahŕňa v sebe stvorenie neba i zeme, ako začiatku a základu všetkých Božích diel.²²⁴

Pavel Evdokimov píše: „Žiadne zlo nie je schopné nikdy zmazať počiatkové tajomstvo človeka, pretože nie je ničoho, čo by mohlo vyhladiť nezmazateľný odtlačok Boha.“²²⁵ V Kristovi sme nanovo modelovaní na Boží obraz. Aj keď prarodičia stratili pôvodnú spravodlivosť, nebola úplne zničená. Jej získanie predpokladá pokánie, ktoré má terapeutickú podstatu.²²⁶ Človek sa ocitá pred výzvou konať pokánie, pretože vníma zhovievavosť Boha, ktorý napriek tomu, že ľudské srdce má náklonnosť k zlému, Boh pokračuje v prejavovaní priazne a lásky.²²⁷

Mozaika zobrazuje oboch prarodičov ľudského pokolenia v mladom veku. Pred pádom boli obaja nahí (porov. Gn 2,25) a nehanbili sa pred sebou navzájom, čo

²²⁰ Tamže, s. 157.

²²¹ Porov. Tamže, s. 157 - 159.

²²² Porov. KKC 392.

²²³ Porov. RUPNIK, M. I., *Adam a jeho žebro*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 19.

²²⁴ Porov. KKC 198, 379, 385 – 412.

²²⁵ EVDOKIMOV, P., *Žena a spása světa*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 89.

²²⁶ Porov. Tamže, s. 90.

²²⁷ Porov. RÁBEK, F., *Mozaika pravdy*, 16.

zodpovedá ich stavu nevinnosti. Po páde do hriechu stratili nevinnosť a vznikol u nich pocit studu (porov. Gn 3,7). Odvtedy patrí snaha odievať sa k podstate padlého človeka.²²⁸ Mozaika ich zobrazuje už zahalených, t. j. po páde do hriechu, o čom svedčí aj odhryznuté ovocie zo zakázaného stromu pohodené na zemi za Adamom. Adam a Eva si zakrývajú ústa a „*neprestávajú hľadiť na strom v nádeji, že raz objavia ,ovocie života. ‘ Aj keď ich odchod z Raja je poznačený smútkom, predsa ich sprevádza prisľúbenie, ktoré im dáva sám Boh v Panne, z ktorej sa narodí Mesiáš.*“²²⁹

Raj bol miestom, ktorého podstatou nebola okúzľujúca príroda, ale možnosť stálej komunikácie s Bohom. Umelec síce zobrazil v mozaike slnečnicu, bambusy v tráve, strom poznania dobra a zla s ovocím, ale nepodáva nimi informácie o konkrétnej prírode Raja.²³⁰

V knihe Genezis nie je druhovo určený strom poznania dobra a zla. Napriek tomu sa v umení často zobrazovala jablň. Dôvodom toho bola slovná hračka: *mālum* – jablko, *malum* – zlo.²³¹ Autor mozaiky tiež znázornil na strome v raji plody, ktoré pripomínajú jablká.

Slnečnica je kvet, ktorý počas dňa sa otáča za svetlom slnka. Slnečnica na mozaike je otočená smerom ku svätyni, lebo tam je zobrazené Svetlo sveta (porov. Jn 8,12), vzkriesený Kristus, ktorý zostupuje do podsvetia, aby z neho vyslobodil Adama a Evu.

Večný Otec neopustil ľudstvo po páde v Adamovi, ale vždy poskytuje „*prostriedky na spásu so zreteľom na Krista Vykupiteľa.*“²³² Svätý Pavol vzdáva chválu Otcovi, lebo on zjavuje a uskutočňuje tajomstvo spásy v Kristovi: „*Ved’ v ňom si nás ešte pred stvorením sveta vyvolil, aby sme boli pred jeho tvárou svätí a nepoškvrnení v láske;*“ (Ef 1,4). Učenie o prvotnom hriechu je zároveň učením o dobrej zvesti, ktorá v Spasiteľovi priniesla spásu všetkým ľuďom.²³³ „*Teda ako previnenie jedného prinieslo odsúdenie všetkým ľuďom, tak spravodlivosť jedného priniesla všetkým ľuďom ospravedlnenie a život. Lebo ako sa neposlušnosťou jedného človeka mnohí stali*

²²⁸ Porov. LURKER, M., *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 158.

²²⁹ Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnotravné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotravne/>>.

²³⁰ Porov. SOKOLOVA, M. N., *Ikonografia – umenie tradície*. In STRIŽEV, A., *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*, s. 56.

²³¹ Porov. ROYT, J. a ŠEDINOVÁ, H., *Slovník symbolů : kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha : Mladá fronta, 1998, s. 99.

²³² Porov. LG 2.

²³³ Porov. KKC 389.

hriešnikmi, tak zasa poslušnosťou jedného sa mnohí stanú spravodlivými.“
(Rim 5,18-19)

Prvú zvesť o Mesiášovi Vykupiteľovi môžeme nájsť v knihe Genezis, v tzv. protoevanjeliu, kde sa tajomným spôsobom hovorí o víťazstve nad zlom a o pozdvihnutí z pádu: „*Nepriateľstvo ustanovujem medzi tebou a ženou, medzi твоjím potomstvom a jej potomstvom, ono ti rozšliape hlavu a ty mu zraníš päť.*“ (Gn 3,15) V tomto verši ide o zápas hada – diabla a ženy. Hovorí aj o Božej láske, ktorá dáva prísľub žene, že jej potomok dosiahne konečné víťazstvo nad zlom. Kresťanská tradícia v prísľúbenom potomkovi vidí nového Adama a v žene zase Kristovu Matku. Panna Mária bola uchránená od škvrny dedičného hriechu a počas svojho pozemského života bola osobitnou Božou milosťou uchránená od akéhokoľvek hriechu. Ona je tá, ktorá bola od začiatku v ustavičnom nepriateľstve s diablom.²³⁴ Boží prísľub Mesiáša je znázornený na mozaike v podobe starozákonného zvitku, ktorý vychádza z Božej ruky. Ide o prísľub lásky, ktorý sprevádza Adama a Evu a je zároveň nádejou (protoevangelium lemované zelenou farbou), ktorá ich posilňuje. Ich pozemská púť končí v hrobe, ktorý zobrazuje mozaika vo svätyni, v ikone Vzkriesenia. V ňom ostávajú len do zostúpenia vzkrieseného Krista, ktorý láme okovy smrti a hriechu. Obaja upierajú zrak na Krista, na oslávené telo, ovocie kríža – stromu života, ktoré je ich záchranou. V ňom sa strácajú pochybnosti, lebo on je vyplnením prísľubu, ktorý dostali od Boha.²³⁵

Vo veľkonočnom chválospeve počas Veľkonočnej vigílie sa dokonca spieva o Adamovom páde do hriechu ako o šťastnej vine, pre ktorú k nám prišiel vznešený Vykupiteľ.²³⁶ „*Víťazstvo nad hriechom, ktoré vydobyl Kristus, nám darovalo lepšie dobrá, ako boli tie, ktoré nám odňal hriech,*“²³⁷ o čom hovoril už svätý Pavol: „*Kde sa rozmnožil hriech, tam sa ešte väčšmi rozhojnila milosť.*“ (Rim 5,20b)

Tak ako v tejto scéne zo Starého zákona na mozaike smeruje Božia pravica, tak na druhej strane chóru Božia ruka je nasmerovaná k zobrazenému podobenstvu mánotratného syna. Jedna mozaika zachytáva vyhnanie, útek, smrť, odchod a druhá návrat, znovuzrodenie, život.

²³⁴ Porov. KKC 410 – 411.

²³⁵ Porov. Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²³⁶ Porov. *Rímsky misál*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1981, s. 185.

²³⁷ KKC 420.

2.4 Návrat mánotratného syna

Adam a Eva sú vyhnaní z raja, v ich úteku vnímame cestu. Symbol cesty môžeme vidieť aj v podobenstve o mánotratnom synovi, ktorý odišiel z otcovho domu do ďalekého kraja, za vidinou lepšieho života, odkiaľ sa neskôr vydáva späť na cestu k otcovi, aby poznal nežnosť jeho objatia.²³⁸ Symboly cesty, kráčanie je vyjadrením rozhodnutia, spôsobu správania a pokroku. Skutky človeka ho vedú k šťastiu, alebo záhube.²³⁹ Život kresťana je vlastne cestou, na ktorej sa má možnosť rozhodnúť, či bude kráčať do domu Otca alebo od neho. Ježiš je jedinou cestou, ktorá vedie k pravému cieľu (porov. Jn 14,5-11).

Evanjeliové podobenstvá hovoria pravdu, ale nie priamo, lež elegantne vtahujú poslucháča do deja tak, aby sa v ňom našiel, uzrel sa akoby v zrkadle a urobil to, na čo poukazuje podobenstvo. Ježiš ich využíva vo svojom učení a prostredníctvom nich volá na hostinu Kráľovstva.²⁴⁰ Používajú jazyk obrazov a symbolov, podobne ako ikona, v ktorej sme vedení „*skrze viditeľné rozjímať nad neviditeľným, skrze súčasné nad budúcim. Samotná nádej je obrazom lásky. [...] Na samotné Sväté písmo možno hľadiť ako na ikonu napísanú slovami a na ikonu ako na posvätné dejiny zobrazené farbami a čiarami.*“²⁴¹

Podobenstvo o mánotratnom synovi nám v Lukášovom evanjeliu (Lk 15,11-32) podáva Ježiš ako v poradí tretie podobenstvo o milosrdenstve. Predchádzajú mu podobenstvá o stratenej ovci a drachme. Aj tretie podobenstvo je v istom zmysle o stratení. Ale všetky podobenstvá končia radosťou z nájdania stratených. Radosť je typická pre Lukášovo evanjelium. Ježiš týmito tromi podobenstvami reagoval na správanie poslucháčov: približujúcich sa mýtnikov a hriešnikov, ako aj na šomrajúcich farizejov a zákonníkov. Avšak nielen im, ale aj dnešnému človeku, je určené poslanstvo podobenstiev. Človek objavuje vo svojej životnej púti, v čom sa podobá podobenstvu a pravde, ktorú ono sprostredkúva. V načúvaní a reflexii jednotlivých situácií sa spoznáva v osobe mladšieho syna, jeho staršieho brata alebo otca.

²³⁸ Porov. Ikona podobenstva o mánotratnom synovi [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

²³⁹ Porov. FIORES, S. a GOFFI, T., *Slovník spirituality*, s. 988-989.

²⁴⁰ Porov. KKC 546.

²⁴¹ KARELIN, R. (archimandrita), *O jazyku pravoslávnej ikony*, s. 107 - 108.

Mozaika zobrazením scény evanjelistu Lukáša, podobenstva o márnوترatnom synovi (príloha 6), rozpráva o mladom človekovi, ktorého vlastná voľba viedla jeho život takou cestou, že „skončil v životnom blate, bez možnosti vidieť vôbec.“²⁴² Slobodnou voľbou sa dostal do otroctva hriechu cez svoj egoizmus, cez zameranie pozornosti iba na seba. Zviedla ho túžba po užívaní si „svojho“ majetku, preto sa vydáva na ďalekú cestu z domu. Jeho vlastné rozhodnutie ho vypravilo na cestu k hriechu v hýrivom spôsobe života, na cestu k smrti v pretrhnutí vzťahov s rodinou. Nový spôsob života ho však priviedol ku strate všetkého majetku, k nespokojnosti. Táto jeho nespokojnosť prerástla k nespokojnosti s ním samým a priviedla ho k náprave života, k obráteniu.²⁴³

Ide o podobenstvo, ktorým nám Kristus zjavuje Božie milosrdenstvo a lásku. Hoci pre človeka je mnoho vecí nemožných, Bohu nič nie je nemožné (porov. Mk 10,27). Rebel si vstúpil do seba, rozhodol sa, že vstane a svoje rozhodnutie aj uskutočnil, vrátil sa s kajúcim srdcom k otcovi, s pokorou, čo symbolizuje aj to, že sa vracia v biednom šate iba od pása po kolená a bosý. Aj zdanlivo beznádejná situácia má v Božom pláne východisko. Márnوترatný syn predtým než sa ocitol v „moci“ Božieho náručia, musel prejsť podobnou púťou ako Adam a Eva.²⁴⁴ Bol hriešnikom, ktorý začal konať pokánie. Spolu s ním sa človek prostredníctvom sviatosti obrátenia, pokánia dostáva na cestu návratu k Otcovi, od ktorého sa vzdialil hriechom. Otec čaká márnوترatného syna a pri jeho návrate ho víta a odpúšťa mu. Vyznanie viery spája vieru v odpustenie hriechov s vierou v Ducha Svätého, vyznávame to v desiatom článku Kréda.²⁴⁵ Viera dáva večný život a tak hriešnik prosíaci o zmilovanie, je pozdvižený zo smrti a dostáva podiel na večnom živote, na radosti v dome Otca.²⁴⁶

V strede mozaiky so scénou podobenstva márnوترatného syna je zobrazená brána. Je otvorená a dáva možnosť vojsť každému, kto do nej chce vstúpiť. Symbolizuje dom Otca. To je dom, kde končí aj púť Adama, ktorého priviedol Kristus k svojmu Otcovi. Človek má v sebe túžbu po zakorenení, nájdení svojho domova, ale pravý význam týchto obrazov nájde iba v dome Otca, do ktorého sa človek vráti, ak uzná Boha

²⁴² Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnوترatné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁴³ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Živé slovo*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 118 – 119.

²⁴⁴ Porov. Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnوترatné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁴⁵ Porov. KKC 984, 1423, 1465.

²⁴⁶ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Živé slovo*, s. 119.

za svojho Otca. Márnotratný syn sa nemohol vrátiť k svojmu otcovi ako k pánovi, ktorému by bol ďalej sluhom. Otec očakával syna, nie sluhu. Podobne aj človek musí uznať Boha za svojho Otca, ktorého milosrdenstvo je večné a jeho láska vystrojí hostinu každému synovi a dcére, ktorí sa vracajú k nemu. Otec nás tak miluje, že dal svojho Syna do rúk sluhov, aby sa oni stali synmi. Vďaka Synovi Otca sa človek vracia do Otcovho domu.²⁴⁷

Otec očakáva svoje dieťa a vychádza mu v ústrety. Víta mladšieho syna v nádvorí svojho domu. Nad hlavou mu žiari *nimbus*. Jeho odev je prepásaný zlatým opaskom. Zlatý pás lemuje aj čelenku na hlave, odev okolo krku a spodný odev na zápästiach. To poukazuje na božstvo. Pod rukávmi plášťa vidieť modrú farbu spodného odevu. Pripomína nám to slová Kristologického hymnu o pokore: Ježiš Kristus, „*hoci má božskú prirodzenosť, neprivrážal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka.*“ (Flp 2,6-7) Boh Otec nás aktívne očakáva vo svojom dome. Prichádza v osobe svojho Syna, Ježiša Krista, ktorý o sebe hovorí: „*Kto vidí mňa, vidí Otca.*“ (Jn 14,9)²⁴⁸ Za ním mozaika zobrazuje žiarivé zlaté paprsky, symboly požehnania vychádzajúce z ruky Boha Otca. On je trpezlivý, rešpektuje slobodu človeka, dáva mu čas na dôveru, ktorá ho oslobodí od nepravého obrazu Boha, uzná ho za Boha Lásku a prijme jeho milosrdenstvo. V dôvere ide o zverenie, ktoré očisťuje človeka od egoizmu, od otroctva strachu.²⁴⁹

Vyloženie mozaiky z jednotlivých kameňov v pozadí figúr nás vovádza pochopiť cez márnotratného syna, že jeho návrat nie je ani tak výstupom ako zostupom, zatiahnutím na hlbinu. Človek musí často, podobne ako márnotratný syn, padnúť až na dno, ocitnúť sa v prachu zeme, v ťažkostiach, bolesti, zakúsiť opustenosť a bezradnosť, aby tam spoznal, čo je zmyslom jeho života, aby sa mohol znovu postaviť a plne si uvedomiť slová Krista: „*bezo mňa nemôžete nič urobiť.*“ (Jn 5,15)²⁵⁰

V Kristovi máme požehnanie od Boha Otca. V ňom nás, svoje stvorenie, ešte pred stvorením sveta vyvolil, aby sme boli s ním v jeho dome, aby sme sa skrze Krista stali jeho adoptovanými synmi (porov. Ef 1,3-6). Celé podobenstvo vrcholí v stretnutí

²⁴⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 36 – 37.

²⁴⁸ Porov. Ikona podobenstva o márnotratnom synovi [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

²⁴⁹ Porov. RUPNIK, M. I., *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 198 – 200.

²⁵⁰ Porov. Ikona podobenstva o márnotratnom synovi [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

Otca s dieťaťom. Ani diaľka mu neprekážala v tom, aby uvidel a spoznal svojho syna. Bežal mu v ústrety a vzal ho do svojho náručia. V jeho objatí nachádza človek istotu a zmysel svojho života. Spoznáva v ňom, „že ani smrť ani život, ani anjeli, ani kniežatstvá, ani prítomnosť, ani budúcnosť, ani mocnosť, ani výška, ani hĺbka, ani nijaké iné stvorenie nás nebude môcť odlúčiť od Božej lásky, ktorá je v Kristovi Ježišovi, našom Pánovi.“ (Rim 8,38-39) Mozaika zobrazuje vzájomné objatie oboch a stretnutie ich pohľadov. Ide o predobraz videnia Boha z tváre do tváre (porov. 1 Kor 13,12).²⁵¹ Otec bežal v ústrety nielen mladšiemu synovi, ale vychádza aj k staršiemu synovi.

Starší syn nežiadal otca o pridelenie časti majetku, neuniká z domu, ale jeho vnútro je v porovnaní s mladším bratom ďalej od otca. Nielen mladší syn otca, ale aj starší syn sa stratil, ba možno povedať, že v dôsledku a po vypočutí celého podobenstva, je starší syn viac márnوترatný, než ten, čo všetok majetok premárnil. Starší premárnil väčší poklad, ktorý mal nezožiera. Premárnil, lebo nebol ochotný odpustiť, neprijal lásku svojho otca, a cez neho lásku, milosrdenstvo Boha.

Na mozaike je zobrazená jeho postava iba čiastočne. Nevidno mu nohy, ktorými by vošiel do domu, je mimo neho. Mozaika nezobrazuje ani jeho ruky, ktorými by prijal v objatí brata a otca. Človek si radšej so starším synom stavia múr pred láskou Boha, hrá sa na strážcu mravnosti a odsudzuje hriešnikov, bezbožníkov a celý svet namiesto toho, aby konal dobro. Bol človekom bez srdca, ktorý nedokázal prijať svojho brata, ale vo výčitke otcovi poukazuje na to, že je to „tento tvoj syn“ (Lk 15,30).

V staršom bratovi z podobenstva sa našli šomrajúci farizeji a zákonníci, plní pokrytectva, ktorí nedokázali odpustiť a prijať mladšieho brata, t.j. mýtnikov a hriešnikov. K prebývaniu v dome Otca je potrebné Božie odpustenie, ľudské porozumenie a prijatie bratského spoločenstva. V spoločenstve starších bratov má mladší kresťan spoznávať Božiu dobrotu a lásku, ktorá otvára bránu ku vzťahu s Otcom, pretože slová adresované staršiemu synovi: „všetko, čo ja mám, je tvoje“ (Lk 15,31), sa nevzťahujú iba na hmotný majetok, ale ponúkajú aj účasť na vzťahu dobrotivého Otca k ostatným.²⁵²

Podobenstvo o márnوترatnom synovi, ktoré nám podáva evanjelista Lukáš nedáva jasnú odpoveď o konaní staršieho syna. Autor mozaiky ho odel do rúcha s lemovaním

²⁵¹ Porov. *Tamže*.

²⁵² Porov. HRBATA, J., *Perly a chléb II*. Český Těšín: Katolické nakladatelství COR JESU, 1991, s. 229 – 230.

zelenej farby, čím chce aj tých, ktorí sa nájdu v istom úseku svojej životnej púte v staršom synovi, povzbudiť k nádeji, že je možný návrat do domu Otca po slobodnom rozhodnutí prijať a tiež prejaviť lásku a odpustenie.

Otec v podobenstve o márnotratom synovi prijíma a objíma svojho syna, ktorý sa našiel a vrátil späť k nemu. Na mozaikách umiestnených za chórom nachádzame ešte iné náručie, a to náručie Boha Otca. V jeho náručí je „*umiestnená celá scéna Ukrižovania, no je tam dostatok miesta pre všetkých, ktorí chcú zakúsiť Božiu Lásku. Toto je posolstvo celej mozaiky interiéru dnešnému človeku.*“²⁵³ Ježiš neostáva iba teoretikom a rozprávačom príbehov a podobenstiev, ale na vlastnom tele, na kríži, ako prvý realizuje teóriu lásky.²⁵⁴

2.5 Ukrižovanie

Ježiš Kristus je nový Adam, ktorý na rozdiel od podľahnutia pokušeniu u prvého Adama, svojou vernosťou a poslušnosťou Otcovi, víťazí nad pokúšiteľom. Svojím umučením, vrcholnou poslušnosťou svojej lásky k Otcovi, svojou poslušnosťou až na kríž, ukazuje človeku, že ho miluje a vovádza ho do spoločenstva s Bohom.²⁵⁵

Božia láska je viditeľná na kríži: „*Ved' Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život.*“ (Jn 3,16) Syn miluje svojho Otca a plnením jeho vôle svedčí svetu o svojom vzťahu lásky k Otcovi. Ukrižovanie je udalosťou, ktorá zjavuje Božiu Lásku. Človek má možnosť spoznávať jej veľkosť v tom, keď vidí, kam až siaha.²⁵⁶ Kristus neprišiel na svet, aby zachránil ľudstvo a vyslobodil ho od bolesti a smrti, ale prichádza, aby bol s nami v bolesti a smrti a tak nás od nich zachránil. V Kristovej láske nachádza ľudské utrpenie skutočnú premenu. Ono mení svoju pozíciu z prekliatia na privilegované miesto zjavenia Boha Lásky.²⁵⁷ Kristus na kríži nás vovádza do videnia duchovného významu utrpenia.

Ukrižovaný Kristus je na mozaike (príloha 7) vysoký a chudý, s dlhými vlasmi a krátkou bradou. Hlavu má naklonenú k pravému ramenu. Nad ňou *nimbus* s krížom,

²⁵³ Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnotravné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁵⁴ Porov. *Tamže*.

²⁵⁵ Porov. KKC 539.

²⁵⁶ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 53.

²⁵⁷ Porov. RUPNIK, M. I., *Výbrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 217.

v ktorom sú písmená „O ω N“, podobne ako aj na mozaike „Zmŕtvychvstanie“. Ide o meno, ktoré povedal Boh Mojžišovi: „*Ja som, ktorý som!*“ (Ex 3,14) Keďže telo Krista nepodľahlo porušeniu, dlho sa na ikonách zobrazovali otvorené oči na Ukrižovanom.²⁵⁸ Zároveň sú svedectvom o Kristovi, ktorý je živý a vzkriesený.²⁵⁹ V Chráme Premenenia Pána má Ukrižovaný na mozaike zavreté oči. Poukazuje sa tým na skutočnú smrť Krista. Podobne dôkazom jeho smrti je aj prebodnutý bok (porov. Jn 19,33-34) pod pravým prsníkom. Panvové kosti Krista na kríži vybočujú doprava a nohy sa vracajú na stred kríža, päty sú pri sebe a chodidlá sa rozostupujú.²⁶⁰ Každá noha je pribitá osobitným klincom. Zlaté rany na kríži svietia, ale neoslepujú, dávajú vidieť.²⁶¹ Autor mozaiky nezobrazil na Ježišovom ukrižovanom tele krv. Rany na Ježišovom tele sú duchovnými znakmi Božej milosti a spásy, ktoré k nám prišli skrze kríž a ukrižovanie.²⁶² Rozpätými rukami, ktoré sú pribité na priečnom dreve kríža a nenápadne zdvihnuté, akoby Kristus objímal každého človeka. Poloha Kristovho tela na kríži pripomína tanečný postoj.²⁶³ Tancom sa vzdáva chvála, vďaka. „*Kristus velebí Otca, lebo človek je spasený.*“²⁶⁴ Jemným kusom bielej látky je zahalená spodná časť Kristovho tela. Je uviazaná okolo pása a siaha ku kolenám, ktoré sú už viditeľné. Autor mozaiky nezobrazuje Krista na kríži zaliateho krvou. Tak ako telo, ani tento závoj nemajú na sebe znaky mučenia, bičovania. Hoci je Kristus pribitý na kríž, jeho telo je predurčené k osláveniu.²⁶⁵ Za Kristom na kríži zobrazuje mozaika širšiu plochu v zlatej farbe, ktorá svojou štruktúrou a líniami pôsobí na nás dynamicky, plynie z nej život. Kristus vstrebáva všetku temnotu sveta, hriechy ľudstva. V stálom plnení vôle Otca pri svojej obete to všetko spaľuje a ponúka v láske Otcovi. Svetlo je vyjadrením lásky medzi Otcom a Synom a nemôže ho pohltiť žiadna temnota.²⁶⁶

²⁵⁸ Porov. Ukrižovanie [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

²⁵⁹ Porov. RUPNIK, M. I., *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 18.

²⁶⁰ Porov. MIRKOVIČ, L., *Pravoslávna liturgika I.*, s. 163.

²⁶¹ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Slovo a obraz*, s. 26.

²⁶² Porov. DRÁB, K., *Ďalšie otázky k mozaikám Chrámu Premenenia Pána v SNV*, in e-mail autorke diplomovej práce, zo dňa 29.01.2013.

²⁶³ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 54.

²⁶⁴ *Tamže*, s. 55.

²⁶⁵ Porov. Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnotrútné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotrutne/>>.

²⁶⁶ Porov. KARCZUBOVÁ, L., Boží slovo v kapli Redemptoris Mater. In AMBROS, P. (red.), *Fórum pastorálných teológů VII.: Jak vykládat Písmo svaté*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 215.

Ukrižovaného Krista vyznávame vo štvrtom článku Kréda. Jeho smrť je veľkonočnou obeťou.²⁶⁷ V tomto veľkonočnom tajomstve, ktoré je naplnením Kristovho poslania, sa prihovára k nám slovo križa (porov. 1 Kor 1,18). Je to slovo, o ktorom pápež Benedikt XVI. povedal, že „*onemelo, stalo sa mŕtvovým mlčaním, lebo sa ,vyslovilo‘ až do miery mlčania a neponechalo si nič z toho, čo nám malo odovzdať.*“²⁶⁸

V Kristovom kríži odhaľujeme, že Boh k nám hovorí aj v mlčaní. Pribitý Kristus volal: „*Bože môj Bože môj, prečo si ma opustil?*“ (Mt 27,46) a odpoveď Otca? Mlčanie. Ono je rozhodujúcou etapou pozemskej púte Božieho Syna. Cez túto skúsenosť Ježiša sa učí aj človek dneška, ktorý sa tiež stretáva a konfrontuje s mlčaním Božieho slova. Ide o skúšku ako o súčasť životnej cesty. Mlčanie je dôležitý prejav Božieho slova. V ňom doznievajú predchádzajúce slová.²⁶⁹

Križ Ukrižovaného tvorí strom. Kristus pribitý na strome Križa spája zem s nebom. V tomto strome môžeme vnímať istú paralelu so stromom v Raji. Tak ako strom, z ktorého vzala Eva ovocie a jedla spolu s Adamom, priniesol ľudstvu smrť, tak tento strom Križa cez Ovocie na ňom prináša záchranu.²⁷⁰ Dáva život. „*Križ je novým stromom života v obnove pozemského raja.*“²⁷¹

Eva v rajskej záhrade presunula svoj pohľad z Boha na strom, na predmet. Mŕtvy objekt sa stáva partnerom v dialógu osoby a čas ukázal, že zomiera aj osoba. Stáva sa predmetom namiesto toho, aby bola osobou, obrazom Trojjediného, slobodnou bytosťou vytvárajúcou vzťahy. Hľadá už iba na to, aby vlastnila. Nebola schopná pozrieť sa na Boha a preto On vo svojej láske zostúpil, nechal sa pribiť na strom, na predmet, aby ho človek mohol objaviť, zahľadiť sa naň a spoznať v ňom, že aj on má tvár, že je živou osobou. On sa vydal do rúk ľudí, aj keď s ním urobili čo chceli, aj keď ho zabili. Človek spoznáva dobrotu Boha, ktorý dovolil človeku s ním takto zaobchádzať. Cez tento objav spoznáva v Bohu nie zlého sudcu, prísneho sľediča, ale spoznáva Boha Lásku. Vracia sa k nemu, buduje vzťah, v ktorom zároveň nachádza život.²⁷²

Okolo križa a Krista na ňom sa vinie prúd bielych riečnych alebo morských kamienkov, ktorý vychádza z horného okraja mozaiky a vytvára chodník. Takéto

²⁶⁷ Porov. KKC 613.

²⁶⁸ VD 12.

²⁶⁹ Porov. VD 21.

²⁷⁰ Porov. Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁷¹ ŠPIDLÍK, T., *Vědy – umění – náboženství: Protiklad nebo soulad?*, s. 99.

²⁷² RUPNIK, M., Mozaika v seminárnej kaplnke. In *Krása a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského*, (nečíslované, s. 4 – 5).

kamene nesú v sebe vlastnú symboliku. Ich prítomnosť evokuje v nás vodu, rieku, more. Nachádzajú sa v korytách riek. Ak je koryto vyschnuté, chýba v ňom voda, tak prítomnosť takýchto kamienkov v ňom hovorí, že skôr, či neskôr sa voda do koryta vráti. Ak takýchto kameňov už niet v koryte, tak sa tam voda už neobjaví. Akú teda symboliku nesú spomínané kamienky? Vyjadrujú stav človeka, ktorý necíti Božiu milosť, ale ona tu je, neprestajne prichádza. V čase prázdnoty, suchoty v duchovnom živote sú zvesťou o prítoku nového prúdu.²⁷³

Golgota nie je len vrchom v Jeruzaleme, ale v tomto ponímaní je vrcholom Lásky. „*Kristus práve na kríži ponúka posledný traktát svojej náuky. Učí nás, že utrpenie je súčasťou lásky. Kto miluje, skôr či neskôr trpí. A preto iba láska presviedča o zmysle utrpenia.*“²⁷⁴

Zobrazená Mária na mozaike stojí (porov. Jn 19,25) pri Kristovom kríži, po jeho pravej strane, na tej strane, kde má Ukrižovaný sklonenú hlavu. Ako keby jej venoval posledný pohľad. Výraz jej tváre je zarmútený a súcitný. Akoby sa tým na jej tvári odrážal aj zármutok nad jej Synom, Obetou za hriechy sveta, i nad celým trpiacim a hriešnym ľudstvom.²⁷⁵ „*Trápi ju pohľad na Boha tak pokoreného.*“²⁷⁶ Mierny úklon naznačuje prijatie Božej vôle. Spája sa so svojím Jednorodeným v utrpení. S jeho obetou spája svoju: obetuje obetu, ktorú porodila.²⁷⁷ Svojou rukou na srdci dáva najavo prijatie náuky Krista o utrpení a láske. Pravicom ukazuje na Ukrižovaného, toho, ktorý ju učí múdrosti kríža (porov. 1 Kor 1,17n): „*v ponížení vidieť Božiu slávu a v smrti večný život. Z kríža Syn učí svoju matku [...] posledný stupeň múdrosti, čiže spásny význam utrpenia, úpadku, smrti.*“²⁷⁸ Ona je tou, ktorá „*privádza veriacich k svojmu Synovi a k jeho obete, ako aj k láske k Otcovi.*“²⁷⁹ Ona je tou, ktorá nám ukazuje na Krista a popritom, možno povedať, povzbudzuje ku dôvere opakovaním slov z Kány Galilejskej: „*Urobte všetko, čo vám povie.*“ (Jn 2,5) V ňom, ktorý je „*cesta, pravda a život*“ (Jn 14,6), máme jediného prostredníka medzi Bohom a človekom.²⁸⁰

²⁷³ Porov. *Tamže*, (nečíslované, s. 3 – 4).

²⁷⁴ Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁷⁵ Porov. VASNECOV, V., Božský zmysel ikon, s. 156.

²⁷⁶ Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁷⁷ Porov. LG 58.

²⁷⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 57.

²⁷⁹ LG 65.

²⁸⁰ RM 46.

Umierajúci Kristus zveril svojej Matke učeníka, ktorého miloval týmito slovami: „Žena, hľa, tvoj syn!“ (Jn 19,26) Týmto jej dáva nové poslanie a to pokračovanie materstva v Cirkvi a skrze Cirkev, ktorú tu symbolicky predstavuje učeník Ján. Jemu adresoval Učiteľ slová: „Hľa, tvoja matka!“ (Jn 19,27) Cez neho je daná každému človekovi ako Matka.²⁸¹ Ona je Matkou Krista, ktorého porodila. Kristus je Život, z ktorého žijú všetci.²⁸² Potom „istým spôsobom znovuzrodila všetkých, čo majú žiť týmto životom. Kristova blahoslavená matka [...] sa o nich matersky stará a úprimne ich miluje. [...] jej vnútro, len raz oplodnené sa nikdy nevysilí, nikdy neprestane rodiť plody lásky.“²⁸³ Autor mozaiky ju odel do zelenej tuniky, čo symbolizuje rast a plodnosť, ktoré sú viditeľné v Máriinom materstve. Zverenie a prijatie sa čaká nielen od Márie a Jána, ale od každého človeka, ktorému Vykupiteľ už pod krížom daroval Máriino materstvo.²⁸⁴

Apoštola Jána zobrazuje mozaika ako stojí na ľavo od kríža. Svoju pravicu si kladie na tvár, je to na znamenie ľútosti.²⁸⁵ Je zobrazený ako mládenec bez brady, aj keď sa apoštoli zvykli zobrazovať s bradou. Takéto zobrazenie svätého Jána je typické okrem udalosti pod krížom aj pri Poslednej večeri. Ináč aj on býva predstavovaný ako človek vo vysokom veku s dlhou bradou a miernou plešinou, s evanjeliom v rukách.²⁸⁶ On kontempluje toho, ktorého má pred sebou. Svojho Pána, na ktorého hrudi spočívala jeho hlava večer pred tajomnou agóniou.²⁸⁷ Aj keď bol Ján jeho najmilším učeníkom, Kristova láska nie je určená iba privilegovaným, ale „všetkým, ktorí podobne ako Adam a Eva, pozdvihnú svoj zrak ku stromu kríža, k Nemu.“²⁸⁸

Mozaika zachytáva náručie Otca, do ktorého si vzal Ježiša ešte predtým, ako sa jeho telo ocitlo v Matkinom lone.²⁸⁹ Pripomína nám to zobrazenie posledných slov Krista pred jeho výdychom na kríži: „Otče do tvojich rúk, porúčam svojho ducha.“ (Lk 23,46) Otec je nášmu zraku stále skrytý, nikto nikdy nevidel jeho tvár. Poznávame

²⁸¹ Porov. RM 23 – 24.

²⁸² Porov. Z Rečí blahoslaveného opáta Guerika. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu IV*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996, s. 1754.

²⁸³ *Tamže*.

²⁸⁴ Porov. RM 45.

²⁸⁵ Porov. MIRKOVIČ, L., *Pravoslávna liturgika I.*, s. 163.

²⁸⁶ Porov. NOVOTNÝ, J., *Světlo ikon*, s. 73.

²⁸⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 55.

²⁸⁸ Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

²⁸⁹ Porov. *Tamže*.

ho prostredníctvom diel jeho rúk, prostredníctvom diela stvorenia a vykúpenia.²⁹⁰ Mozaika znázorňuje ruky Boha Otca. Autor ho zaodel do červeného a zlatého plášt'a. Červená je najaktívnejšia farba. Nesie v sebe dynamiku blízku dynamike svetla.²⁹¹ Je symbolom lásky. Boh je Láska a všetko robí s múdrosťou a láskou.²⁹² Na pozadí Krista na kríži sú ruky Boha Otca, Boha Lásky. Je za ním, stojí za ním, posilňuje. Zároveň toto zobrazenie v mozaike môžeme čítať ako Boh Otec dáva do rúk ľudí svoj najväčší dar, svojho Jednorodeného, za život človeka. Dlane Otca sú úplne otvorené, nič si neponecháva pre seba, pretože on miluje a každý jeho zásah je činom, ktorý prináša život.²⁹³ Svedectvom toho je aj Kristovo ukrižovanie. Cez Ježišovu smrť sa môžeme vrátiť do života s Bohom.²⁹⁴ V Chráme Premenenia Pána ide o najdominantnejšiu mozaiku zo všetkých. Zobrazuje hlavný okamih Božej lásky.²⁹⁵

²⁹⁰ Porov. KARCZUBOVÁ, L., Boží slovo v kapli Redemptoris Mater, s. 216.

²⁹¹ Porov. SENDLER, E., *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky*, s. 196.

²⁹² Porov. RÁBEK, F., *Mozaika pravdy*, s. 5.

²⁹³ Porov. RUPNIK, M., Mozaika v seminárnej kaplnke. In *Krása a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského*, (nečíslované, s. 3).

²⁹⁴ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I., *Viera vo svetle ikon*, s. 61.

²⁹⁵ Porov. Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat mánotratné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotratne/>>.

3 MEDITÁCIE AKO ODPOVEĎ ČLOVEKA NA SLOVO V OBRAZE

„*Ohlasovanie Božieho slova sa neobmedzuje iba na poučenie, ale vyžaduje odpoveď viery.*“²⁹⁶ Viera je odpoveď človeka na Božie volanie, je zároveň Božím darom. Boh sa prihovára a človek slobodne odpovedá, nemôže ostať pasívnym v stretnutí, v spoločenstve a v priateľstve s Bohom. Napriek tomu, že je vierou pýtajúcou sa, hľadajúcou a napádanou, svoju odpoveď podáva slovom alebo skutkom, ale vždy celým svojím životom.²⁹⁷

Táto kapitola je ponukou, ako v modlitbe odhaľovať Slovo v obraze, konkrétne v danej mozaike. Je konkrétnou odpoveďou, nie však jedinou. Ku každému človeku môže obraz prehovoriť ináč. Ide o osobné stretnutie sa s Kristom. Záleží od jednotlivých dispozícií, potrieb a dotknutia sa Božou milosťou, od otvorenia sa pre pôsobenie Božieho Ducha v modliacom, ktorý denne zápasí o vzťah s Bohom. Keďže sme v predchádzajúcich kapitolách trochu nahliadli do objasnenia jazyka ikony aj v konkrétnej interpretácii jednotlivých mozaík v Chráme Premenenia Pána, teraz sa prenosieme do dialógu prostredníctvom nich, do nožnej formy modlitby. Zapoľme sa osobne do rozhovoru, ktorý v nás vyvolá Obraz.

Vstupujeme do chrámu plní očakávaní. Do chrámu, kde si Pane Ježišu sviatostne prítomný. Vďaka ti za liturgiu, za slávenie nového života ako odpoveď na Božiu lásku v tebe. Bez teba, by sme neboli schopní odpovedať Bohu, naviazať s Ním vzťah.²⁹⁸

Vynára sa v nás otázka, čo nám chceš práve dnes povedať, ako ti dokážeme načúvať, k čomu nás chceš vyzvať, v čom nás chceš napomenúť, pred niečím vystríhať, alebo ... ? Nevstupujeme so strachom, aj keď nás môže bolieť to, čo sa dozvieme, ale vchádzame s dôverou, že ty nalomenú trsť nedolomíš a hasnúcí knôtik nedohasiš (porov. Iz 42,3; Mt 12,20), že nás naplníš svojím pokojom a láskou. Vstupujeme, aby sme sa stretli s tebou.

Chceme vidieť nielen to, čo sa ukáže nášmu zraku, ale aj to, čo prostredníctvom zmyslov preniká hlbšie. Daj nám hľadiť novým pohľadom, aby sme dokázali

²⁹⁶ KKC 1102.

²⁹⁷ Porov. *Viem, komu som uveril*, s. 39, 44 – 45.

²⁹⁸ Porov. CAMPATELLI, M., *Tvůrčí a utvářející síla liturgie*, s. 514 – 515.

rozpoznať v zmyslovom nadzmyslové, ktoré vstúpilo do zmyslov. Ved' nás svojim Duchom, aby sme odhaľovali Tvoju nádheru.²⁹⁹

3.1 Tajomstvo budúceho veku

Pane Ježišu, mozaika vo svätyni, ktorá zobrazuje tvoje zostúpenie k zosnulým, je na letmý pohľad výjavom minulým, ktorý nesie v sebe len zvesť z dejín, ale ikona a liturgia nepozná medze času, sprítomňuje minulosť, poukazuje na prítomnú ponuku tvojej lásky a je spojivom, ktoré hovorí o radostnej zvesti budúcnosti.³⁰⁰

Kriste, tvoja smrť nie je ukončením všetkých činov lásky, ktoré si konal pre človeka, nie je odlúčením od tela, akýmsi odlúštením. Ty si sa vo všetkom, okrem hriechu, pripodobnil človeku, a neodmietol si ani ľudskú smrť, podstúpil si ju ako údel človeka, aby si nad ňou zvíťazil. Vnímame tu drámu boja medzi životom a smrťou. Smrť, ktorú si podstúpil spolu so zostúpením k zosnulým je poslednou obetou tvojej služby Veľkňaza. Tvoja smrť je posledným aktom pozemského života, znamená smrť smrti, čiže víťazstvo nad smrťou.³⁰¹

Ty si originálny Víťaz. Nenapĺňaš predstavu politického mesiáša, ktorý obnoví Dávidovo kráľovstvo, alebo sociálneho víťaza, ktorý povedie k spravodlivosti a rovnosti, ktorý odstráni akékoľvek utrpenie. Ty si Víťaz. Oslobodzuješ z neviditeľných pút. Si Víťaz nad smrťou, nad diablom. Svojou smrťou si premohol smrť a daroval si nám život. Je to neporovnateľne väčšie víťazstvo pre človeka ako vyslobodenie z nadvlády pozemského diktátora. Vďaka tvojmu vzkrieseniu je smrť človeka prechodom do plnšieho života, do života v nebeskom kráľovstve.

Zaujal nás tvoj pohľad, ktorým na nás hľadiš z mozaiky „Zmŕtvychvstanie“. Pane Ježišu, ty si Vzkriesenie a Život, ty si Láska. Napriek tomu, že ťa človek zrádza, ty vidíš viac ako len jeho vonkajšiu činnosť. Ty vidíš „za“ i „pod“. Vidiš, čo je za konaním, vidiš dôvody správania, vidiš každý boj i zápas, či ľahostajnosť človeka voči druhému človeku, voči tebe. Vidiš, čo sa skrýva „pod pokrývkou“ vonkajších činov. Ale do toho všetkého vstupuješ ty, Boh. Prebýval si v neprístupnom svetle, ale tvoja láska a poslušnosť Otcovi ťa viedla k tomu, že si prijal ľudskú prirodzenosť, stal si sa

²⁹⁹ Porov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 97 – 98.

³⁰⁰ Meditácia sa týka mozaiky Zmŕtvychvstanie, príloha 3, s. 92.

³⁰¹ Porov. BULGAKOV, S., *Beránek Boží: O Boholidství*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 436 – 437, 447.

človekom, a pritom si neprestal byť Bohom, podstúpil si muky a predsa si nekonal odvetu, lebo si Milosrdenstvo samo. Učíš nás láске, ktorá bolí, ale aj oslobodzuje. Tým, že si vstal z mŕtvych, daroval si človeku nesmrteľný život.

Tvoj pohľad Kriste upokojuje, nenúti, ale ponúka, je trpezlivý, dáva slobodu. Vyjadruje, že si tu pre nás, že máš na nás čas. Hoci tvoj postoj naznačuje istú činnosť, aktivitu, dynamiku, tvoja tvár vyjadruje aktívne načúvanie, prítomnosť, pokoj, otvorenosť, prijatie. V prúde dnešného sveta nám ponúkaš možnosť zastaviť sa, pobudnúť pri tebe, povedať ti, čo nás teší a čo trápi. Tvoje aktívne mlčanie nám dáva priestor. Ak zotrváme v mlčaní, smieme dúfať, že budeme počuť aj tvoju reč vychádzajúcu z ticha.³⁰²

Kriste, svojím priamym zrakom nás prenikáš. Vidiš do hĺbky nášho vnútra. My klopieme zrak. Adam a Eva z tejto ikony nás však učia hľadiť na teba. Učia nás pokore, prameniacej z uvedomenia si vlastnej hriešnosti. Nie sme lepší ako oni, ktorí prví siahli po ovocí zla. Denne nasledujeme ich príklad. Spolu s nimi k tebe vystierame ruku, aby si nás zachytil a vytiahol z našej biedy. Vo vlastnej bezmocnosti ti otvárame svoje srdcia.

Nehľadiš na Adama a Evu, ale pozeráš priamo na nás, pričom ich ťaháš z hrobu. Pevne držiš za zápasť oboch prarodičov, pevne držiš aj nás. Držiš pevne, pričom neubližuješ. Vedomie, že tvoj dotyk je pre nás záchranou, nás vedie k spolupráci. Je výzvou k našej odpovedi prijať, nevzpierať sa, nechať sa milovať. Posolstvom tohto obrazu nás vyzývaš nechať sa zachrániť, podať ti ruku. Hľadiš na nás, pozývaš, voláš, ukazuješ svoje víťazstvo, aby si nás povzbudil a zachránil. Vnímame nadčasovosť tejto ikony.

Adam ukazuje na teba, ako jediného pravého Záchrancu, ako na cestu spásy, na tajomstvo budúceho veku. Budúci vek je vekom spoločenstva, nie iba etika „spásy duše“. Kladie sa v ňom otázka o budúcnosti celku, spásy celku, sveta, v ktorom aj samotný človek nachádza šťastie.³⁰³

Kriste, ty si zostúpil do *šeólu*, do ríše temnôt. Ty zostupuješ nie preto, aby si ostal vo tme, veď si „*svetlo sveta*“ (Jn 8,12a) a tvojím príchodom sa tma stráti. Zostúp a vstúp aj k nám, do našej ríše hriechu a smrti, prelom v nás jej závary.

³⁰² Porov. RATZINGER, J., *Úvod do kresťanstva: Prednášky o Apoštolskom vyznaní viery*. Trnava: Dobrá kniha, 2007, s. 236.

³⁰³ Porov. RATZINGER, J., *Eschatológia – Smrť a večný život*. Trnava: Dobrá kniha, 2011, s. 21 – 22.

Mozaika je vytvorená z kameňov rôznych druhov, veľkosti a farieb, ktoré akoby ti odstupovali z cesty, ako keď významná osobnosť vchádza do plnej sály. Kladú nám otázku, ako je to s nami. Nemáme aj my vo svojom srdci niekoľko nánosov bariér, ktoré pri vstupe ku nám musíš preniknúť? Čo sa ukrýva za tými nánosmi? Vstúp do nášho srdca, prežiar svojím svetlom všetku tmu v ňom a daj nám vidieť, pomôž nám spoznať, čím všetkým ti bránime, čím všetkým kričíme proti tebe, čím všetkým sa vzdľujeme od teba, ubližujeme tvojej láske alebo blížnemu. Ježišu, spoznávame svoj stav bezmocnosti, že bez teba nemôžeme urobiť nič (porov. Jn 15,5). Vojdi, chyt' nás za ruku a ved' nás, nenechaj nás samých, nenechaj nás v starých koľajach. Ty, Milujúci vstúp a nasmeruj nás na nový život v spoločenstve s tebou, ktorý predpokladá našu premenu. Daj nám svetlo a silu, aby sme slúžili tebe, túžime ťa milovať. Mária, naša nádej, uč nás milovať Ježiša.³⁰⁴

Už pri krste sme dostali od teba, Ježišu dar, ktorý vedie k novému životu. V Liste Rimanom svätý Pavol o tom píše: „*neviete, že všetci, čo sme boli pokrstení v Kristovi Ježišovi, v jeho smrť sme boli pokrstení? Krstom sme teda s ním boli pochovaní v smrť, aby sme tak, ako bol Kristus vzkriesený z mŕtvych Otcovou slávou, aj my žili novým životom.*“ (Rim 6,3-4)

Ďakujeme ti, Kriste, za sviatosť krstu, prostredníctvom ktorého si nás pozval k životu s tebou, do spoločenstva s tebou. Byť v ňom „*znamená nachádzať sa v nezničiteľnom živote.*“³⁰⁵ V krste sme sa obliekli v teba, prijali sme účasť na tvojom živote, takže máme účasť aj na tvojej smrti, ktorá premohla hriech, účasť na nádeji, dôvere, radosti, jasote plynúcom zo vzkriesenia. Sme vykúpenými Božími deťmi. Krst je vstupenkou do života zo smrti.

Pane Ježišu, ty si povedal: „*Ja som vzkriesenie a život. Kto verí vo mňa, bude žiť aj keď umrie.*“ (Jn 11,25) Tvoje vzkriesenie je kľúčové pre pochopenie zmyslu pozemského života, pre pochopenie každej obety v ňom, je oporou viery.

Mozaiku „Zmŕtvychvstanie“ lemujú vpravo dole zlaté línie v sprievode modrej a zelenej farby v rôznych odtieňoch. Hovoria nám o Božej milosti a nádeji v našom živote. Kriste, ty si prišiel na svet, prijal si krehkosť ľudského tela, podstúpil si ťažkú smrť na kríži a zostúpil si k zosnulým, aby si nám otvoril brány neba, daroval si nám milosť znovu vojsť do Božieho prístrešku, milosť, ktorú padlí anjeli už nemajú. Daroval si nám možnosť návratu, daroval si nádej, ukázal si svoju lásku.

³⁰⁴ Porov. LIGUORI, A. M., *Rozjímání*. Praha: ŘÁD, 1992, s. 18.

³⁰⁵ RATZINGER, J., *Eschatológia – Smrť a večný život*. Trnava: Dobrá kniha, 2011, s. 104.

Eschatologická nádej je spojená so zážitkom prítomnosti v Eucharistii. Je to niečo odlišné, ako správy, ktoré sa týkajú až zajtrajška. Ide o osobné stretnutie teraz a tu. Ide o personalizovanú nádej. Jej podstatou nie je nejaké miesto alebo čas, ale vzťah s tebou, naša túžba po tvojej blízkosti.³⁰⁶

Vďaka ti, Vzkriesený, že vo svätom prijímaní nás sýtiš pre večný, trvalý, nikdy nekončiaci nebeský život. Veď si povedal: „*Kto je moje telo a pije moju krv, má večný život [...], ostáva vo mne a ja v ňom. [...], bude žiť naveky.*“ (Jn 6,54.56.58) Ty vstupuješ, aby si nás premieňal v seba. Daj nám silu odpovedať na tvoje dary a pozvania ochotou a skutkom, aby sme vyčistili starý kvas pre nové cesto čistoty a pravdy a spájali sa v každodennej obete s tvojou obetou (porov. 1 Kor 5,7-8).³⁰⁷

3.2 Prijatie ľudskej prirodzenosti pre darovanie božstva

Mozaika zobrazujúca tvoje narodenie Ježišu, je umiestnená vo svätyni.³⁰⁸ Nik, kto vojde do chrámu, ju nemôže prehliadnuť. Nie je tabuľou, ktorá by sa otočila a na jej mieste by sa zobrazovalo niečo iné. Sprítomňuje tajomstvo vtelenia počas celého liturgického roka. V každej životnej chvíli, do ktorej sa dostávame, smieme na ňu hľadiť a prijímať aktuálne posolstvo, ktoré nám cez ňu podávaš.

Ticho, mlčanie pred veľkým tajomstvom tvojho narodenia. Ostať v tichu, v mlčaní, aby sme dali priestor tvojmu Duchu.

Panna Mária, keď ťa anjel navštívil, zarazili ťa jeho slová a rozmýšľala si nad nimi (porov. Lk 1,26-35). Aj nás tým učíš premýšľať, uvažovať nad udalosťami dňa, premýšľať nad vlastnou vierou. Vychovávaš nás klásť otázky v dôvere, že v načúvaní dostaneme odpoveď.

Kto si Bože, že opúšťaš slávu neba pre nás, biednych tvorov, ktorí nie sú stáli, ale neraz neverní? Kto si, že neváhaš a prichádzaš do sveta chladu? Čo ťa to teda privádza na svet? Iba láska. Nepochopiteľná a nepochopená, ale opravdivá. Akú veľkú lásku máš Ježišu, keď opúšťaš príbytok neba, teplo domova a prijímaš chlad ľudského srdca. Privítali sme ťa zabalením do plienok a uložením do jasiel (porov. Lk 2,7). Prijímaš jasle, miesto pre kŕmenie dobytku, nie pre zrodenie človeka a ty – Boh ho prijímaš za lôžko.

³⁰⁶ Porov. *Tamže*, s. 16.

³⁰⁷ Porov. BAUR, B., *Život ve světle liturgie II*. Broumov: sestry dominikánky, 1969, s. 157 – 158.

³⁰⁸ Meditácia sa týka mozaiky Narodenie Ježiša Krista, príloha 4, s. 93.

Ako ťa my osobne prijímame? Dovoľujeme ti narodiť sa v našich srdciach? Aké miesto ti v nich ponúkame? Akú „maštal“ v nich nachádzaš? Upratánú, či zanesenú hriechmi?

Ty sa denne rodiš na oltároch sveta. Neprekáža ti bieda. Ty si bohatý, ale stal si sa pre nás chudobným, aby sme sa mi tvojou chudobou obohatili (porov. 2 Kor 8,9). Prinášaš život. Denne sa rodiš v srdci, denne ponúkaš svoju lásku, denne nám ukazuješ, že v púti života nie sme sami, lebo ty prichádzaš a vstupuješ. Nevstupuješ však násilím. Čakal si na Máriino *fiat*, na jej bezvýhradné a bezpodmienečné „áno“. Chceme aj my vravieť *fiat*, ktoré nie je voľbou pre cestu ružovým údolím, no je odpoveďou na vôľu Otca a on je sama starostlivosť a láska. Bezpečne nás vedie do svojho domu.

Tvoje narodenie Pane Ježišu nám hovorí o tajomstve, o nádeji a radosti, o novom začiatku, o dôvere, o pokore, o zázraku, o prisľúbení, o dare, o vernosti, o viere, o vzťahu, o láske.

Zostúpil si na túto zem a prijal si ľudské telo zo ženy. Ty Boh sa rodiš pre tento svet rovnakým spôsobom ako každý človek. Si vzorom pokory. Mohol si si zvoliť inú cestu príchodu medzi ľuďmi, ale svoju veľkosť si ukázal aj v tom, že si prijal na seba krehkosť a závislosť novorodenca, ktorý je vo všetkom odkázaný na svoju matku. Učíš nás pokore i odvahe nebáť sa vykročiť do neznáma. Tvoj Otec ti vybral starostlivosť Matky Márie a pestúna Jozefa. On sa aj o nás stará, aj keď nie vždy dokážeme „čítať“ jeho starostlivosť.

Prichádzaš medzi hriešny ľud, aby si bol s nami. Aj tvoje meno: „*Emanuel*“ vyjadruje toto poslanie: „*Boh s nami*.“ (Mt 1,23) Zostupuješ, aby si prebýval medzi nami a zároveň prinášaš spásu, ukazuješ cestu, aby sme my boli s tebou v nebi. Ježišu, už v lone svojej Matky ukazuješ na putovanie (porov. Lk 2,3-5). Ty si nielen cesta ale aj jej cieľ. Berieš na seba ľudskú tvár, aby si ukázal človeku jeho pravú tvár a dal mu možnosť žiť Božím životom.

Vďaka ti Ježišu. Stal si sa človekom, aby si nás oslobodil od všetkého, čím sa od Boha vzdiaľujeme. Cez teba smieme volať Boha: „*Abba Otče!*“ (Rim 8,15) a byť tak Božími deťmi.

Môžeme žasnúť nad tajomstvom tvojho vtelenia. Prijatím človečenstva si nám daroval svoje božstvo. To je veľký a vzácny dar. Nedaruješ niečo, ale daruješ seba. Si darom, aby si aj nás učil byť darom pre druhých, konať veľkodušne a s láskou.

Vstupuješ do konkrétnych podmienok doby a prijímaš námahu i bremeno ľudského života. Tvoje konanie je pre nás otázkou, či aj naša viera je konkrétna a činná, či nie je iba pocitom, emóciou. Ukazuješ nám ako máme žiť.³⁰⁹

Ježišu, prichádzaš na svet ako každý človek, ako malé dieťa. Každé dieťa je bezbranné, bezmocné. Prichádzaš ako dieťa, aby sa ťa nik nebál. Ty si vtelená láska. Prichádzaš na svet, aby si nám ukázal realnosť lásky v živote.

Mozaika zobrazuje, ako si zavinutý do bielych plienok a ležiš na slame. Tieto plienky sú akoby obväzy. Nimi hojíš rany duší. Sú to putá, ktorými si bol previazaný, putá lásky. Previaz nimi aj nás a nauč nás milovať ťa, nikdy ťa neopustiť.³¹⁰ Tieto plienky pripomínajú aj plátno, ktorým sa zavíjali telá mŕtvych v rakve. Ty si Život ale prijímaš životný údel človeka – smrť, aby si nás z nej vyslobodil a daroval sa nám, daroval nám nový život. Akú veľkú lásku máš, keď vieš, že prichádzaš, aby si zomrel za nás, za každého človeka.

Mária a Jozef prijímate miesto, ktoré vám „ponúkli“. V Betleheme bolo množstvo ľudí a nebolo miesta pre ženu, ktorá každú chvíľu mala porodiť. Nechceli vás dvoch alebo dieťa, ktoré si čakala? Nechcené dieťa. Pane Ježišu, koľko detí je aj dnes neprijatých, koľko z nich ani neuzrie svetlo tohto sveta, ale skončí svoj krátky život, v lone „matky“; koľké nepoznajú muža alebo ženu, z ktorých sa zrodili; koľké hladujú a koľké majú hlad po láske. V nich všetkých sa nachádzaš a tak staviaš človeka pred súd. Prichádzaj ku všetkým so svojím svetlom lásky, ktoré potrebuje tak dieťa, ako aj dospelý.³¹¹

Na mozaike narodenia si zobrazený ako bdieš, nespíš. Dvíhaš hlavu, aby si lepšie videl a dávaš pozor na nás, na rodinu veriacich. Hoci si na pohľad malý, si Svetlom, ktoré prežaruje každú temnotu, aj tú našu. My ťa chceme prijímať do svojho príbytku. Ponúkaš nám nový život s tebou, možnosť nového narodenia z vody a Ducha, podobne ako si k tomu vyzýval Nikodéma: „*Musíte sa znova narodiť.*“ (Jn 3,7)

Ježišu, ty i tvoja Matka hľadáte jedným smerom. Pohľadom povzbudzujete Jozefa a cez neho aj nás. Ste plní trpezlivosti a nechávate mu čas. Nevysvetľujete všetko do podrobností, ale nechávate prehovoriť Božieho posla (porov. Mt 1,20-21;

³⁰⁹ Porov. Benedikt XVI. sa zamýšľal nad Ježišovým vtelením a podstatou obdarovania [on line], in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130109035>>.

³¹⁰ Porov. LIGUORI, A. M., *Zachránilo nás Dieťa*, s. 42 – 43.

³¹¹ Porov. Homília Benedikta XVI. počas polnočnej svätej omše [on line], in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-01-05]. Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20061225002>>.

Mt 2,13.19-20). Svätý Jozef, tvoj postoj je aj postojom meditujúceho človeka. Pozoruješ a premýšľaš nad tajomstvom, nad tým, čo sa deje pred tvojím zrakom. Učíš nás byť vnímavými na zázraky, ktoré Boh koná aj v našom každodennom živote, v našej blízkosti. Tvoja pripravenosť ku konaniu ako odpovedi na slová Pánovho anjela nás zahanbuje. Láska činná skrze skutky, nielen slová. Si otvorený na načúvanie, ale nezostávaš iba pri ňom. Pomáhaj nám rozoznávať hlas Pána a byť činnými v odpovedi na lásku, starostlivosť, na Božiu dobrotu.

Panna Mária, tvoja prítomnosť na mozaike vo svätyni hovorí o prítomnosti pri Ježišovi. Nielen z pozície matky voči svojmu dieťaťu, ktorého vychovávaš, ale aj z pozície učeníčky, ktorá nám svedectvom svojho života ukazuje na počúvanie a plnenie Božej vôle. Božia milosť ťa posilňuje. Oroduj za nás u svojho Syna a nielen za nás, ale aj za celé ľudstvo. Stoj pri nás. Pomáhaj nám spoznávať, prijímať a plniť Božiu vôľu.

Hviezda žiari nad celou Svätou rodinou. So svojím svetlom prináša posolstvo. Mudrci naň odpovedali vydaním sa na cestu. Pripojíme sa k nim aj my? Vyjdeme z egoizmu našich túžob a želaní?³¹² Budeme kráčať spolu s nimi a hľadať pravého Kráľa? Budeme budovať náš vzťah s ním, ktorý prichádza ako Dieťa, aby sme ho mohli vziať do náručia, aby sme ho prijali bez strachu? Panna Mária pomáhaj nám v tom.

3.3 Šťastná vina

Vyhnanie z raja. To je názov jednej z troch mozaík umiestnenej na stene za chórom. Slovo „vyhnanie“ vyvoláva v nás Ježišu nepríjemný pocit, až zimomriavky na tele. Vyhnaný. Hneď sa v nás vynoria otázky: Odkiaľ? Kam? Kto? Kým? Prečo? Odpoveď na ne nájdeme vo Svätom písme.

Táto mozaika hovorí o udalosti z Prvej Mojžišovej knihy. Kniha Genesis začína rozpravou o stvorení sveta a človeka ako vrcholu stvorenia. Človek je stvorený z tvojej lásky, Bože. Napriek jeho pádu, dávaš mu svoj prísľub lásky.

Čo nám chceš povedať mozaikou, ktorá zobrazuje vyhnanie Adama a Evy z raja?³¹³ A ide o vyhnanie alebo ich útek? Aj v tejto mozaike je vyjadrený vzťah človeka k tebe. Hovoríš nám o viere. Ukazuješ na realitu človeka. Na našu slabosť, hriechnosť, na potrebu pokory, prijatia inými, odpustenia, prichýlenia. Ale popri tom

³¹² Porov. ZAHALTAN, P., Ježiš, čo ťa urobilo takým malým? Láska. *Katolícke noviny*, 2013. Roč. 128, č. 6, s. 8.

³¹³ Meditácia sa týka mozaiky Vyhnanie z raja, príloha 5, s. 94.

vnímame, že nie sme samy. Nielen my, ale aj tí, s ktorými sa dennodenne stretávame, sa nachádzajú v podobných situáciách. Ak potrebujeme od blížnych a od teba, Otče, prijatie, odpustenie, tak to potrebujú aj moji blízny odo mňa. Ďakujeme, že nás vyvádzaš zo zamerania na seba k pohľadu na iných. Sme tvojimi deťmi, Bože a ty nás učíš, že si Otcom nás všetkých vďaka tvojmu Synovi, Ježišovi Kristovi. Si Otcom, ktorý vychováva. Vykázal si ľudí z raja Edenu a zároveň skrze svojho Syna uzdravuješ.

Bože, ty si stvoril svet a v ňom človeka. Z tvojej ruky vychádza všetko. Mozaika „Vyhnanie z raja“ ju nezobrazuje s výpoveďou kričiaceho prsta na odchod, ale je rukou s otvorenou dlaňou, akoby zostala otvorená potom, čo sa z náručia niekto vytrhol. Je akoby volajúcou späť.

Mozaika zobrazuje ako z tvojej ruky vychádza zvitok, protoevanjelium. Aj keď ním oznamuješ neustály boj medzi potomstvom hada a potomstvom Ženy, prisľubuješ konečné víťazstvo ľuďom a tak ide o prvú blahozvesť, o nádej, ktorá presvitá aj cez najhustejšiu tmu. Účasť na následkoch hriechu Adama a Evy je univerzálna, prenáša sa rodením človeka. Utrpenie je dôsledkom hriechu ľudí a bude nás sprevádzať celou cestou. Paradoxom je, že toto zlo sa stalo druhom požehnania pre stvorenie.³¹⁴

Prečo si Bože dopustil pád našich prarodičov? Prečo? Preto, že nie si dozorca. Si Láska a dávaš slobodu. Keby nebolo jej, boli by sme väzňami a nie slobodne milujúcimi osobami. Aj keď Bože vyháňaš, zároveň liečiš, dávaš nádej, ukazuješ cestu návratu, a dnes už viem, o aký návrat ide. Nie je to len nejaký pozemský raj, ale ide o vstup do neba. Dávaš nám tým najavo, že nás sprevádzaš láskou po celej našej ceste a očakávaš nás. V tom je nádej, že raz aj prideme do cieľa. Tvoja láska po páde Adama a Evy dáva novú šancu, dávaš prisľub k záchrane: „*Svet [...] bol síce podrobený otroctvu hriechu, ale ukrižovaný a zmŕtvychvstalý Kristus ho vyslobodil, keď zlomil moc Zlého, aby sa svet pretvoril podľa Božích úmyslov a dosiahol svoje završenie.*“³¹⁵

Bože, ty stále konáš divy. Jedným z nich je aj tvoj prisľub v protoevanjeliu a jeho splnenie na Kristovi. V jeho smrti je porazený hriech Adama. Je to zvláštne, že hriech môžeme pomenovať šťastným. „*Naozaj potrebný bol hriech Adamov, ktorý zotrela smrť Kristova. Ó, šťastná vina, pre ktorú k nám prišiel taký vznešený Vykupiteľ.*“³¹⁶ Vo svetle zmŕtvychvstania vidíme odpoveď na otázku: Prečo Bože dopúšťaš zlo? Si mocný Vládca, ktorému podlieha všetko. Chceš nám v prekonaní hriechu a zla ukázať

³¹⁴ Porov. RUPNIK, M. I., *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 176.

³¹⁵ GS 2.

³¹⁶ *Rímsky misál*, s. 185.

plnosť svojej moci. Presviedčáš nás svojou láskou, ktorou si za nás trpel v Synovi. Zjavuješ svoje milosrdenstvo, ktoré by sme tak hlboko nepochopili a nepoznali v živote bez hriechu. Ty, všemohúci, vo vtelení a ukrižovaní Krista berieš na seba bezmocnosť. Ty, ktorý si plnosť sily, v ňom prijímaš slabosť. Ty, ktorý si Život, umieraš v smrti. Dopustil si Bože hriech, aby si vytvoril niečo ešte vyššie než prvé stvorenie, aby si nám daroval Bohočloveka a v ňom kráľovstvo vykúpených. Preto sa nazýva šťastná tá vina, kvôli ktorej si poslal svojho Syna na svet, aby vzal na seba ľudskú prirodzenosť a vykúpil nás z moci zla. Zlo je ti podriadené, vieš ho obrátiť na väčšie dobro, preto ho dopúšťáš.³¹⁷

Protoevanjelium na mozaike je akoby Tvojou predĺženou rukou, ktorá smeruje k Adamovi a Eve, odchádzajúcim z raja. Nádej vychádza od teba, Bože. Vnímame ju vo vyjadrení zeleného pruhu, ktorý lemuje celé protoevanjelium a končí pri hlave Adama a Evy. Je istým pohladením a vrytím do ich mysle. Aj keď oni, keďže odchádzajú, to už nevidia. Majú pred sebou dlhú púť, neznámou krajinou, vyjadrenú cestou, ktorá je pred nimi.

Zvitok protoevanjelia pokračuje na mozaike ďalej, sprevádza celú púť prarodičov a potom i celého ľudstva a tak máme nádej, že aj nás v búrkach nášho života. Sprevádza nás počas cesty hľadania. Vyjadruje tvoju prítomnosť Bože na ceste v lemovaní z oboch strán zlatou farbou. Napriek pádu ich sprevádza tvoja milosť. Chráni ich od toho, žeby v tomto stave jedli zo stromu života, aby nezostali naveky v tomto stave. Je akoby aj istým druhom obväzu, ktorý chráni otvorenú ranu. Obaja sú nasmerovaní na cestu a čaká ich celoživotná púť, až raz končí v hrobe – vo vyjadrení mozaík chrámu, na mozaike „Zmŕtvychvstanie“ zobrazenej vo svätyni. Tam sa už dočkali naplnenia tvojho prísľubu. Nielen smútok, ale aj nádej cítiť z mozaiky.

Hľadáme na mozaiku, ktorá zachytáva vyhnanie z raja. Nie je na nej zobrazený had, ktorý spôsobil pád prarodičov. On pokúšal Adama a Evu proti poslušnosti i dôvere v teba, Bože. Je symbolom nepriateľa voči tebe i voči človeku. Dôsledok jeho konania je dostatočne viditeľný, nie je potrebné, aby sme naňho ešte hľadeli, aby bol znázornený. V dnešnej dobe sa ukrýva za rôznymi maskami. Jeho „sladké“ nahováranie nám odkryla kniha Genezis, no len múdri sa učia na chybách druhých.

Aké klamstvo z úst hada – diabla, ktorý nahováral, pokúšal Evu v Edene. Vraj: „*otvorí sa vám oči*“ (Gn 3,5). Eva naletela hadovi a tak prestupuje tvoj príkaz.

³¹⁷ Porov. BAUR, B., *Život ve světle liturgie II.*, s. 151 – 152.

Nedôvera, nevďačnosť, odklon od teba. Ide o typické pokušenie, ktoré aj dnes dolieha na človeka. Vyhnanie z raja je dôsledkom rozhodnutia prarodičov, ktoré sa prejavilo v zmenených vzťahoch (zvaľovanie viny na druhého, vzájomná nedôvera, odcudzenie aj od Boha), ako aj v živote plnom námah, utrpenia, nepokoja, smrti.³¹⁸ Had závidel človeku jeho intímny vzťah s Bohom, o ktorý sám prišiel a vo svojej závidosti chcel dosiahnuť, aby aj človek opustil tento vzťah s Bohom. Chcel podkopať to, o čo on prišiel a vzbudzovať závisť i žiarlivosť. Vykresľoval falošný obraz o tebe, Bože. Prarodičom sa otvorili oči, ale nie pre Božie poznanie, avšak pre poznanie, ktoré vedie ku smrti. Ako ľahko Eva opustila svoj konkrétny zážitok, vzťah s tebou a zamenila ho za falošný obraz na základe slov pokušiteľa. Hriech tak narúša náš vzťah s tebou, Bože a pokračuje v strachu zo smrti, v snahe vyhovoriť sa.³¹⁹

Ako sa my, Pane Ježišu môžeme vidieť v našich prarodičoch? Adam a Eva si zakrývajú ústa. Jedlo, nenásytnosť v rôznych oblastiach je silným pokušením aj dnes. Ústami prijali zlo. Koľkokrát my padáme kvôli nim, koľkokrát my raníme ústami, svojím jazykom. Pane Ježišu, ty sa nám dávaš v Eucharistii, v pokrme ktorý vedie do radosti vo večnosti a nie do záhuby. Ty si stelesnením Božieho prísľubu. Sýť nás sebou pod spôsobom chleba a vína.

Diabol ranil našu dôveru voči tebe, Bože. Nespí, ale stále je v strehu zotročiť niekoho. Sme hriešny, no nemusíme zúfať, dnes už nie sme odsúdení na peкло. Diabol nám nemôže zobrať nádej na spásu: „*Nikoho nestihlo zahanbenie, kto dúfal v Pána.*“ (Sir 2,11) Vďaka ti Bože, že nás, hriešnikov, učíš dôverovať tebe, vďaka za tvoje milosrdenstvo. Pomáhaj nám vytrvať v rozhodnutí nehrešiť. Vezmi nás do svojich rúk. U proroka Izaiáša čítame: „*Tí však, čo dúfajú v Pána, dostávajú novú silu, získavajú krídla ako orly, utekať budú a neustanú, budú putovať a neomdlejú.*“ (Iz 40,31) Chceme v teba vkladať dôveru. Posilni nás novou silou. Samy nezmôžeme nič, ale ak budeme dôverovať tebe, budeme schopní robiť mnoho vecí.³²⁰

3.4 Radosť zmierenia

Mozaika umiestnená na stene za chórom v Chráme Premenenia Pána, ktorá nesie názov: „Návrat mánotratného syna“ z podobenstva o mánotratnom synovi

³¹⁸ Porov. *Tamže*, s. 9 – 10.

³¹⁹ Porov. RUPNIK, M. I., *Výbrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení*, s. 160 – 166.

³²⁰ Porov. LIGUORI, A. M., *Rozjímání*, s. 58 – 59.

v Lukášovom evanjeliu nás upriamuje na postavu syna, ktorý sa vracia, ale aj na postavu otca, ku ktorému sa syn vracia. Evanjelista Lukáš zachytil tvoje podobenstvo, Ježišu, ktoré si vo svojej dobe adresoval mýtnikom a hriešnikom, farizejom a zákonníkom.³²¹ Rozprával si v ňom okrem otcovi a synovi aj o iných. Táto mozaika zobrazuje otca a jeho dve deti, dvoch synov. Svojím výzorom a blízkosťou k postave otca sa prihovárajú dnešnému človeku, vyjadrujú svoj vzťah navzájom i k otcovi.

Podobenstvo o mánotratnom synovi, alebo inak povedané o milosrdnom otcovi a dvoch synoch, alebo ešte ináč o mánotratnom otcovi. Toto podobenstvo a jeho reč, ktorú v sebe nesie nám sprítomňuje mozaika. Poukazuje nám na nádej, ktorou nás denne posilňuješ. Nádej, ktorú čítať z náručia otca.

Kriste, ty sa nám prihováraš cez toto podobenstvo. Učíš nás nielen počúvať, ale kladieš nám do úst aj odpoveď, slová, ktorými sa môžeme priblížiť k Otcovi. Tak ako si kedysi naučil apoštolov modliť sa k Otcovi, tak teraz nás znova učíš prijať Boha za Otca, obracať sa k jeho milosrdenstvu, spoznávať jeho lásku, nežnosť k človeku a zažiť vernosť. Niekedy sa aj my ocitáme v „úlohe otca.“ Ďakujeme ti za vzor milosrdenstva a príklad v ponúkaní nádeje pre blížneho.

Milosrdenstvo nachádza mladší syn v objatí svojho otca. Ale cesta k tomuto náručiu nebola ľahká, ani krátka. Musel uplynúť čas, aby sa syn ocitol v náručí otca. Aby sa mohla uskutočniť táto cesta návratu, predchádzal jej odchod a spoznanie pravej hodnoty otca a seba. Koľkokrát sa aj my ocitneme na ceste nárokov, ktorými si podobne ako mladší syn nárokuje rôzne majetnícke privlastňovania, či už v oblasti materiálnej alebo aj duchovnej. Spolu s mladším synom si berieme to, čo je „naše“, na čo „máme“ nárok, právo. A popritom nám svätý Pavol vraví: *„Čo máš, čo si nedostal? A keď si dostal čo sa chvasceš, akoby si nebol dostal?“* (1 Kor 4,7)

Otcovi v podobenstve dávaš chápavosť, ktorú niektorí z nás môžu vnímať ako mánotratnosť. Aj ňou ukazuješ veľkosť milosrdenstva. Kto urobil chybu, že syn odchádza a že si nárokuje a berie so sebou časť majetku, ktorá mu vôbec nepatrí? Zlyhala výchova otca? Otec vidí oveľa viac. Vidí potrebu syna spoznať sa, potrebu slobodného rozhodovania a konania, nájdenia pravých hodnôt. Dáva synovi, čo si zažiadal. Aj ty, Bože, si k nám veľkorysý.

³²¹ Meditácia sa týka mozaiky Návrat mánotratného syna, príloha 6, s. 95.

Mladší syn odchádza s dedičstvom, čím pretrháva vzťahy s príbuznými. Chce si užívať bez podliehania príkazom rodiny, autority, byť nezávislým, slobodným bez hraníc. Život pre seba samého, bez podriaďovania sa požiadavkám. Je ťažké v tom vidieť, že sa udalosti opakujú? A že aktuálnosť podobenstva nepozná hranice dejinných udalostí? Človek sa búri proti tebe, Bože a tvojmu zákonu.³²² Podobenstvo zobrazuje rebela. Koľko rebelov sa nachádza v dnešnom svete, s koľkými sa stretávame, alebo ako často sa nimi stávame aj my sami?

Sloboda a užívanie si, ktoré ho vylákali z domu, urobili z neho sluhu, pastiera sviň. Takto chápaná sloboda vo význame nezávislosti: „robiť si čo chcem“, má falošnú tvár, ktorá vedie do otroctva. A tak sa aj my často stávame otrokmi samých seba. U márnotravného syna však došlo na tomto mieste k obratu. Hladný medzi sviňami si uvedomil, že je stratený, že sluhovia v dome otca sú slobodnejší než on, ktorý odišiel kvôli slobode. Jeho obrat spočíval v uvedomení si svojej pozície, v pravom pohľade na seba. Každé obrátenie zahŕňa bolesť a vnútorné očisťovanie.³²³ Čo mu pomohlo vrátiť sa domov? Uvedomil si, že má otca.

Pane Ježišu, mozaika zobrazuje, ako sa mladší syn vrátil k otcovi, do jeho domu. Vrátil sa síce v biednom šate a bez obuvi, ale vrátil sa. Všetko, s čím odchádzal z domu, mu prekážalo k tomu, aby videl a chápal hodnoty a bohatstvo vzťahov. Musel o všetko prísť, aby mohol znovu všetko získať v premenenej hodnote. Čo nám bráni na ceste návratu?

V strede mozaiky je zobrazená brána. Pane Ježišu, táto brána je otvorená, lebo nám ňou hovoríš, že čakáš na náš návrat. Ty stále nechávaš bránu otvorenú, pozývaš nás a vítaš, neskrývaš svoju tvár. Teraz máme možnosť konať pokánie za svoje hriechy. Pozývaš nás do dôverného vzťahu s tebou. Tak ako cez otca v podobenstve berieš syna v otrhanom odeve do náručia, tak berieš aj nás do svojho náručia. Prehliadaš vonkajší vzhľad, lebo ti záleží na čistote vnútra, na úprimnosti vzťahu lásky s tebou. Pane Ježišu, zmiluj sa nad nami, odpusť nám, že sme ťa tak často urazili.

Vraciame sa, tvoje deti Otče, s ľútosťou v srdci a na perách s prosbou o odpustenie za neprávosti, ktorými sme ťa urazili. Nezasluhoval si si naše pohrdanie. Je nám ľúto, cítime bolesť v srdci, odpusť nám. So žalmistom chceme vraviť: *„Neodvracaj svoju tvár odo mňa, neodkláňaj sa v hneve od svojho služobníka. Ty si*

³²² Porov. RATZINGER, J. – Benedikt XVI., *Ježiš Nazaretský: Od krstu v Jordáne po premenenie*. Trnava: Dobrá kniha, 2007, s. 219 – 220.

³²³ Porov. *Tamže*, s. 220 – 221.

moja pomoc, neodvrhuj ma, ani ma neopúšťaj, Bože, moja spása.“ (Ž 27,9) Neskrývaj sa Bože pred nami. Spomeň si na svojho Jednorodeného, na jeho preliatu krv za nás hriešnikov. Zľutuj sa nad nami. Otče, prichádzame ako márnratný syn. Tvoje prijatie nás učí láske. Milujeme ťa a nechceme sa viac vzdialiť od teba. Nespomínaj si na urážky, ktoré sme ti spôsobili. Pritiahni nás v svojej добрôte. Túžime ťa opravdivo milovať, ale bez tvojej pomoci to samy nedokážeme. Nauč nás milovať ťa. Vytrhni nás z priepasti, v ktorej sme sa ocitli pre svoje hriechy a prijmi nás do svojej milosrdnej náruče.³²⁴

Tak ako zobrazuje mozaika odchod Adama z Raja, od prítomnosti Boha, tak táto mozaika zachytáva, ako sa v tomto márnratnom synovi vracia človek a spolu s ním aj my všetci. Otec sa v podobenstve veľmi teší návratu syna a beží mu v ústrety. Necháva ho obliecť do najlepších šiat. Bože, ty nám vo svojom Synovi, Ježišovi Kristovi, vychádzaš v ústrety a prijímaš nás do svojho domu. Týmito šatami nás akoby znova odievaš do rúcha milosti, ktoré Adam stratil hriechom a pozývaš na hostinu.³²⁵

Ako často sa nachádzame v úlohe rebela. Nemusí ísť iba o vonkajší prejav, čo nám svojím správaním ukazuje podobenstvo na odchode mladšieho syna z domu, ale aj vo svojom vnútri, čo môžeme vidieť na mozaike v postoji staršieho syna.

Pane Ježišu, prepáč nám naše životné chvíle, keď sa nachádzame v pozícii staršieho syna. Vieme, že rozhodujeme o svojich činoch, ale vidíš, že bez tvojej milosti a posily naše rozhodnutia sú biedne a bez lásky. Ty si pravá láska.

Čo všetko sa odohráva v mysli staršieho syna? Hnev, pýcha, neprijatie, uzavretie. Vyšiel k nemu otec s prosbou, aby vošiel domov, ale on je plný závesti, žiarlivosti, kričí z neho: „To je nespravodlivé! Aj ja som si mal slobodne odísť!“ Či vidí skutočné dôvody oslavy? Ved' táto oslava môže byť aj jeho oslavou, ak dokáže prejsť vo svojom vnútri púťou ako jeho mladší brat, v ktorej objaví pravú slobodu v synovstve Otca.³²⁶ Mozaika ho zobrazuje ukrytého za kopcom kamenia, avšak v jeho pohľade vidieť aj túžbu. Cez jeho odev so zeleným lemom máme ponuku, šancu priblížiť sa k Otcovi a bratovi. Vďaka ti Pane Ježišu za odhalenie aj takejto stránky našej duše.

Pane Ježišu, podobenstvom o márnratnom synovi, ktoré sprítomňuje mozaika nám hovoríš o šanci, ktorú stále ponúkaš. Napriek akémukoľvek pádu, máš pre nás

³²⁴ Porov. LIGUORI, A. M., *Vo svetle večnosti: Úvahy o živote, smrti a posledných veciach človeka*. Michalovce: Kláštor redemptoristov, 1995, s. 187, 191.

³²⁵ Porov. RATZINGER, J. – Benedikt XVI., *Ježiš Nazaretský: Od krstu v Jordáne po premenenie*, s. 221 – 222.

³²⁶ Porov. *Tamže*, s. 227.

otvorené náručie na prijatie. Očakávaš od nás, že zanecháme cesty, na ktorých sme zameraní na seba, ktoré spôsobujú naše pády a otváraš nás i prijímaš v tvojom objatí. Ty nás pozývaš k pokániu. Ďakujeme ti, že nám zviditeľňuješ na nás, čo nám bráni prichádzať ku tebe. Ďakujeme ti za tvoje milosrdenstvo, za každodennú novú šancu. Pozeráš až do hĺbky, ale zároveň pri prejave ľútosti ponúkaš nový začiatok. Svetlozelené kamienky v mozaike vedú k náručiu Boha Otca. Sú uistením o nádeji, ale aj pokoji, lebo u Otca nájdeme pravý domov.

3.5 Obeta lásky

Mozaika, centrálne umiestnená na stene za chórom, upriamuje našu pozornosť na tvoje ukrižovanie, Ježišu.³²⁷ Zomrel si za každého jedného z nás. Prijal si smrť, aby si nás ochránil od večnej smrti. Vnímame tu „*obraz bolesti, no ešte viac obraz lásky*“.³²⁸ Aj prostredníctvom mozaiky „Ukrižovanie“ nás pozývaš k sebe. Nielen ku strašnej chvíli, kedy si bol človekom mučený, odsúdený a ukrižovaný. Mozaika nepoukazuje na teba zaliateho v krvi, ktorá by sa valila z tvojich rán. Spôsob, ktorým je znázornené tvoje ukrižovanie, nás posúva ďalej. Nezostáva iba pri bolesti, pri brutalite, ktorú na tebe vykonali, ale vyjadruje aj niečo iné. Mozaika nám hovorí o tom, že hoci si pribitý na kríž a mŕtvy, tvoje telo je predurčené k osláveniu, preto na mozaike nevidíme známky bičovania, umučenia. Tvoje utrpenie a smrť je skutkom lásky k nám. Ty nie si mŕtvy, ale živý.

Prichádzame k tebe Pane, a cez túto mozaiku nám hovoríš, že s nami súcitiš. Ty nás miluješ. Si mocný Kráľ a predsa prijímaš poníženie, utrpenie. Tvojím trónom je kríž, je ním láska. V postoji slabosti sa prejavuje tvoja trpezlivosť, miernosť a láska. Cez ne ukazuješ svoju moc i silu a víťaziš nad všetkým. Dávaš život za nás, hriešnikov. Svoju autentickú a dokonalú moc prejavuješ aj v tom, že sa neodplácaš zlom za zlé, ale dobrom premáhaš zlo. Odpúšťaš urážky a tvoja láska, ktorá dáva život je odpoveďou na vraždiacu nenávisť. Porazil si smrť a meníš ju na dar života.³²⁹ Každý z nás si na svojej ceste nesie alebo „vlečie“ svoj kríž. Nie je podstatou nášho života, ale jeho

³²⁷ Meditácia sa týka mozaiky Ukrižovanie, príloha 7, s. 96.

³²⁸ LIGUORI, A. M., *Krížová cesta. Meditácie o utrpení*. Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2013, s. 49.

³²⁹ Porov. Benedikt XVI. v katechéze o Bohu ako Otcovi, ktorý sa z nás nikdy neunaví [on line], in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130130039>>.

súčasťou. My sa bojíme utrpenia a kríža. Pristupujeme k nim s odporom a s otázkou: „Prečo?“ Hľadáme ich zmysel väčšinou len na ľudskej rovine. Pýtame sa ťa na príčinu alebo ti to začíname aj vyčítať. Ty sám trpíš a dávaš odpoveď z kríža, akoby z centra utrpenia. Je potrebný neraz dlhý čas, kým aj my zachytíme tvoju odpoveď o zmysle utrpenia. Spásonosnú odpoveď však zachytíme natoľko, nakoľko sa vžijeme do tvojho utrpenia, nakoľko sa k tebe, visiacemu na kríži priblížime a zapojíme prostredníctvom tvojho kríža. V ňom môžeme objaviť spásonosný význam utrpenia a tak spolu s tebou sa zapojiť do diela spásy sveta. Tento zmysel však pochopíme len vo svetle tvojho utrpenia. Ty nás tak učíš v našom utrpení nachádzať vnútorný pokoj, ba dokonca duchovnú radosť.³³⁰ Často nás utrpením a krížom zachraňuješ v našom živote pred priepasťou zla. Nenechávaš nás samých, neutekáš od nás, ale spájaš sa s nami a posilňuješ nás v nich. Jedine cez teba, cez tvoju vernosť Otcovej láske až na kríž a cez tvoje vzkriesenie, môže byť naše utrpenie pretvorené.

Si pribitý na kríž, ktorý na mozaike pripomína strom vsadený do čiernej zeme. Tento strom kríža nesie vzácny plod – teba, Kriste. Tak ako naši prarodičia skrze plod stromu v raji našli smrť, tak nám ty skrze svoje telo, plod stromu kríža, dávaš život.

Nedrží ťa len kríž. Za pozadím celej scény ukrižovania sú ruky Boha Otca. Bože, ty všetko riadiš a usporadúvaš. Tvoja veľká láska k biednym tvorom je taká veľká, že neváhaš poslať svojho jednorodeného Syna na potupnú smrť kríža. Dávaš ho, aby si nám skrze neho daroval život. Tvoje náručie je otvorené a tak ako prijímaš svojho Syna, tak prijímaš do svojej lásky každého z nás. Keď Krista ukrižovali, „*nastala tma po celej zemi*“ (Mk 15,33). Pozadie medzi stromom kríža a tebou Otče je nasýtené zlatom. Tvoj Syn prináša svetlo. Je tak silné, že ho žiadna temnota nemôže pohltiť. Začíname chápať, že je to tvoja milosť, ktorá vstupuje do nášho putovania a dáva nám život. Vďaka nej sa v problémoch a utrpeniach nevzdávame, ak sa v nich spájame s obetou tvojho Syna, ktorá vstrebáva všetky hriechy sveta.³³¹

Pane Ježišu, prihovárajú sa k nám aj tvoje ruky, hoci pribité na kríž, sú úplne otvorené. Ukazuješ nám, že si si nič nenechal pre seba, ale všetko si nám daroval. Daroval si nielen niečo, ale daroval a denne nám dávaš seba. A čo by si nám povedal o našich rukách? O čom svedčia? Sú pohotové k činu lásky, sú zopnuté k modlitbe, ochotné byť otvorené pre obdarovanie blížneho a odovzdané, tak ako tvoje, pričom sa nechajú hoci aj pribiť na kríž? Alebo sú zavreté, nečinné, neustále sa brániace

³³⁰ Porov. SD 26.

³³¹ Porov. KARCZUBOVÁ, L., Boží slovo v kapli Redemptoris Mater, s. 215.

a vyhovávajúce sa? Keď sa zahľadíme na tvoje dlane, pozývajú nás na spoluprácu. Prijmeme tvoju ponuku? Vieme dať odpoveď na tvoje pozvanie do „tanca“? Tvoj postoj na kríži je totiž akoby postojom tancujúceho. Svojou otvorenou náručou nás pozývaš k sebe, kde môžeme vidieť, akú lásku máš, že si pre každého jedného z nás podstúpil prehorkú smrť na kríži. Vďaka ti, že nám zjavuješ zmysel utrpenia, že zjavuješ Božiu lásku.

Pozíciou tvojich nôh, ktoré mozaika zobrazuje, nás posilňuješ vo vedomí, že v našich krížoch nie sme samy. Ty vstupuješ do nich a dávaš nám silu kráčať v nich. Ty vstupuješ do nich a pomáhaš ich niesť. Vieme ťa pozvať a prijať?

Ježišu, hlavou naklonenou k Márii, nás vovádzaš do rozhovoru s ňou, tvojou a našou matkou. Panna Mária, ty si verne stála pri Kristovi. Ďakujeme ti, že nám dávaš príklad nasledovania. Ty nezakrývaš utrpenie, ktoré prežívaš, ale ukazuješ nám na Syna, od ktorého sa máme učiť. Vytrvať, aj keď je okolo nás a v nás mnoho nepochopiteľného a ťažkého. Sme ako sv. Ján, plní bolesti a zármutku, neschopní pohnúť sa a kráčať. No ty nás prijmi za svoje deti a prihováraj sa za nás, uč nás rásť vo viere a nádeji. Spolu s tebou chceme aj my stáť pri Ježišovom kríži a hľadiť na plnosť lásky, ktorá sa prihovára k nám z jeho rán.

Zlatá a biela farba rán na rukách, nohách a v boku hovorí o tom, že tvoja poslušnosť Otcovej vôli, Ježišu, tvoja láska k nemu a k človeku, ktorá ťa viedla až k prijatiu kríža a k ukrižovaniu, nám priniesli milosť a spásu. Tvoje rany nás uzdravujú, sú pre nás liekom (porov. 2 Pt 2,24).

Oproti mozaike „Ukrižovanie“, ktorá je centrálné umiestnená na stene za chórom, je svätostánok vo svätyni, kde si Pane Ježišu sviatostne prítomný v Eucharistii. Keďže Ukrižovanie a Eucharistia vnútorne súvisia, sú akoby spojené pomyselnou čiarou. Prijal si utrpenie, bolesť, kríž, aby si nám ním daroval večný život a ukázal svoju lásku. Aký paradox! Na najväčšie utrpenie odpovedáš najväčším činom svojej lásky k nám. Obetoval si sa za nás, si obetným darom Otcovi. Tvoje preliatie krvi obnovilo a spečatilo v našom mene zmluvu s ním. Vďaka ti Kriste za sviatosť lásky, za Eucharistiu, ktorú nám dávaš. Za to, že tvoja láska je silnejšia než naša zrada, nenávisť, žiarlivosť, než náš hriech. Vďaka ti za tvoje tajomstvo kríža, za tvoju pohostinnosť. Ty sa nám dávaš bez podmienok. Dávaš sa nám za pokrm a nápoj.³³² Ty si jedno s Otcom a jeho láska je taká veľká, že ťa dal, aby nezahynul nik, kto v teba

³³² Porov. VELLA, E., *Tancovanie v púšti: O Eucharistii. Per Immaculatam*, 2010, s. 82, 123, 132.

verí, ale aby mal večný život (porov. Jn 3,16). Mozaika „Ukrižovanie“ nás vovádza do tajomstva sprítomňovaného počas liturgie. Tvoja obeta na kríži sa denne a nepretržite v liturgii uskutočňuje nekrvavou formou na oltároch sveta. Skrze kňaza nám vravíš: „Toto je moje telo, ktoré sa obetuje za vás. Toto je kalich mojej krvi, ktorá sa vylieva za vás.“ Si Božím Baránkom, ktorý sníma hriech sveta (porov. Jn 1,29). Pozývaš nás k plnej účasti na tvojej obeti. Ponúkaš sa nám za pokrm, aby sme sa mohli sýtiť tebou a mali večný život.

Pri pohľade na tvoju lásku strácame slová. Prosíme ťa, buď s nami. Posilňuj nás vo viere a pomáhaj nám byť svedkami tvojej lásky. Chceme ťa milovať, nekonečná láska. Pomôž nám svedčiť o tebe, ktorý si ukrižovaný pre lásku k nám a vzkriesený. Ty nás zachraňuješ a dávaš nám večný život. Nauč nás žiť z Eucharistie a stávať sa eucharistickými osobami. Zjednocovať sa s tebou.³³³

³³³ Porov. *Tamže*, s. 93.

ZÁVER

Boh je všemohúci a mocný. Kniha Genezis nám podáva bohatú rozpravu plnú symbolickej reči o tom, ako svojím slovom stvoril svet za šesť dní. „*A Boh videl, že je to dobré.*“ (Gn 1,10.18.21.25) – opakuje sa viackrát, kým nastáva nový deň. Keď stvoril človeka v šiestom dni na svoj obraz, požehnal ho a dal mu vládu nad tvorstvom. Kniha Genesis uvádza: „*Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré.*“ (Gn 1,31) Človek bol teda stvorený na obraz Boha a bolo to veľmi dobré.

Napriek životu v raji a priateľskému vzťahu, ktorý mal Stvoriteľ s Adamom a Evou, človek podľahol pokušeniu, čím narušil svoj vzťah s Bohom a stvorením. Musel opustiť raj. Boh však nie je len Stvoriteľ, On je Láska. Nenechal človeka v „bahne“, do ktorého sa sám dostal. Aby obnovil svoj vzťah s ním posla mu svojho Syna. „*On je obraz neviditeľného Boha, [...] skrze neho zmieril všetko so sebou.*“ (Kol 1,15.20) V ňom nám ukazuje, na aký obraz sme stvorení.

Vtelením Božieho Syna, nám neviditeľný Boh ukázal svoju tvár. Dal nám možnosť stretávať sa s ním v znameniach už v tomto svete. Výsostné miesto stretania sa s Bohom je liturgia. Pápež Benedikt XVI. v exhortácii O Božom slove v živote a poslaní Cirkvi poukázal na potrebu výrečnosti posvätných priestorov aj mimo liturgických slávení.³³⁴

„*Krása Božieho domu má veriacim ponúkať predtuchu krásy neba.*“³³⁵ Nejde o krásu ako „dcéru“ bohatstva a nepravého luxusu, ale o krásu, ktorá je pre modliaceho prirodzeným prostredím, v ktorom sa zmocňuje všetkého duchovného bohatstva.³³⁶ Prostredníctvom ľudských diel sa celé sakrálné umenie zameriava vyjadriť Božiu krásu, aby tým upriamili pozornosť človeka na Boha.³³⁷ V Kristovi vidíme prechod od Slova k Telu, od toho, čo sa dá počuť k tomu, čo sa dá vidieť, k obrazu, ktorý je priamym spojením so životom. Cez obraz sa stáva viditeľným to, čo je hlásané.³³⁸

³³⁴ Porov. VD 68.

³³⁵ ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského Východu: Modlitba*, s.131.

³³⁶ Porov. *Tamže*.

³³⁷ Porov. SC 122.

³³⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. (red.), *Nové cesty pastorální teologie: Krása jako východisko*, s. 594.

Prostredníctvom mozaík Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi máme možnosť vnímať „živý vzťah medzi Bohom a človekom i človekom a Bohom“³³⁹ ako sa o tom vyjadril ich iniciátor, miestny farár PaedDr. Jaroslav Štefanko.

Návštevník tohto chrámu je postavený pred možnosťou nechať sa osloviť a voviesť do vzťahu s Bohom alebo prehliť svoj vzťah s Bohom. Mozaika sa nedá prehliadnuť a jej osobnú výpoveď nájde návštevník v tichej kontemplácii, ako svojej odpovedi na lásku Boha, ktorý sa nám zjavuje a tak aj sprítomňuje cez jednotlivé zobrazenia mozaík. Nájde v nás Boh odpoveď lásky?³⁴⁰ Keby nebolo Ducha Svätého, ktorého nám Kristus poslal, nemohli by sme žasnúť nad jeho vedením a čítať v mozaikách to, čomu nás chce učiť a čo nám chce pripomenúť (porov. Jn 14,26). Božie Slovo sa k nám prihovára aj cez obraz.

Touto prácou som chcela aspoň trošku vojsť do sveta obrazu a jeho teológie. Zároveň ňou ponúknuť poznatky tým, ktorí by chceli tiež viac rozumieť tomu, čo sa k nim cez vnímanie zrakom a srdcom ponúka. Jej cieľom nebolo dať šablónu, ktorá by zamedzovala vidieť hlbšie. Ponúka vojsť, aby sme počúvali, hľadeli a tým sa dotýkali toho, ktorý sa stal Obrazom (porov. 1 Jn 1,1). Otvára jeden chodník pre čítanie Nevyčerpatel'ného. Nazerať a zostať s Ním v dôvernom stretnutí pri modlitbe, v načúvaní. Nielen hľadiet', ale hľadať v obraze Predobraz.

³³⁹ Kamenná krása [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamenna-krasa/>>.

³⁴⁰ Porov. CAMPATELLI, M., *Čteme bibli s církevními otci: Jak číst Písmo svaté s vírou*, s. 53.

ANOTÁCIA

Priezvisko a meno autora:	Čekanová Jana
Inštitúcia:	Katedra pastorální a spirituální teologie Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci
Názov práce:	Ohlasovanie Božieho slova symbolickou rečou v mozaikách Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi
Vedúci práce:	prof. Pavel Ambros, Th.D.
Počet strán:	96
Počet príloh:	7
Počet titulov bibliografie:	105
Kľúčové slová:	teológia obrazu slovo symbol Slovo – Obraz ikonografický obraz mozaika Chrám Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi,

Diplomová práca odhaľuje Božie slovo prostredníctvom interpretácie piatich mozaík Chrámu Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi. V prvej časti práce je načrtnutá teológia obrazu. Zameriava pohľad na vtelené Slovo a v krátkosti sa zastaví aj pri obrazoborectve. Pripravuje na hlbšie vnímanie mozaík ako ikonografického obrazu. Ako odpoveď človeka na Slovo v obraze ponúka meditácie pred konkrétnymi mozaikami: Zmŕtvychvstanie, Narodenie Ježiša Krista, Vyhnanie z raja, Návrat márnotravného syna a Ukrižovanie.

ANNOTATION

Surname and name:	Čekanová Jana
Institution:	Katedra pastorální a spirituální teologie Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci
Title of the Thesis:	Proclamation of the Word of God through the symbolic speech in the mosaics of the temple of the Transfiguration of the Lord in Spišská Nová Ves
Supervisor:	prof. Pavel Ambros, Th.D.
Number of pages:	96
Number of annexes:	7
Bibliography titles number:	105
Key words:	Theology of the image Word Symbol Word – Image Ikonografic image Mosaic Temple of the Transfiguration of the Lord in Spišská Nová Ves

The thesis reveals the Word of God through the interpretation of five mosaics in the Temple of the Transfiguration of the Lord in Spišská Nová Ves. The theology of the image is outlined in the first part of the work. It is focused on the incarnated Word and shortly talks about the iconoclasm. It prepares for the deeper perception of the mosaics as the iconografic images. It offers the meditations in front of the concrete mosaics as a respond of a man to Word in the image: Resurrection, Birth of Jesus Christ, Expulsion from Eden, Return of the Prodigal son, and Crucifixion.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

a)

BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Encyklika *O kresťanskej láske* (zo dňa 25. decembra 2005). 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-594-9.

BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*. Posynodálna apoštolská exhortácia *O Božom slove v živote a poslaní Cirkvi* (zo dňa 30. septembra 2010). 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2011. ISBN 978-80-7162-868-2.

BISKUPSKÁ SYNODA. *Posolstvo Božiemu ľudu na záver biskupskej synody o Božom slove*. (zo dňa 24. októbra 2008). 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009. ISBN 978-80-7162-751-7.

Katechizmus Katolíckej cirkvi. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998. ISBN 80-7162-253-2.

Liturgia hodín podľa rímskeho obradu I. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.

Liturgia hodín podľa rímskeho obradu II. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.

Liturgia hodín podľa rímskeho obradu IV. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba: Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-9271-971-9.

Rímsky misál. Typis Polyglottis Vaticanis, 1981.

Sväté písmo Starého i Nového zákona. 3. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000. ISBN 80-7162-326-1.

b) Pramene z internetových zdrojov

Apoštolský list pápeža Jána Pavla II. *Salvifici doloris* [on line], in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/salvifici-doloris>>.

- Benedikt XVI. sa zamýšľal nad Ježišovým vtelením a podstatou obdarovania [on line],
in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-02-12].
Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130109035>>.
- Benedikt XVI. v katechéze o Bohu ako Otcovi, ktorý sa z nás nikdy neunaví [on line],
in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-02-27].
Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130130039>>.
- Dei verbum. Dogmatická konštitúcia o Božom zjavení [on line],
in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2012-10-20]. Dostupné
z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/dei-verbum>>.
- Encyklika pápeža Jána Pavla II. Redemptoris Mater. O preblahoslavenej Panne Márii
v živote Cirkvi [on line], in *Katolícka cirkev na Slovensku*
[cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptoris-mater>>.
- Gaudium et spes. Pastорálna konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete [on line],
in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2012-10-20]. Dostupné
z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>>.
- Homília Benedikta XVI. počas polnočnej svätej omše [on line],
in *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [cit. 2013-01-05].
Dostupné z: <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20061225002>>.
- Kongregácia pre náuku viery. Nóta s pastoračnými usmerneniami na Rok viery
[on line], in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2013-01-21]. Dostupné
z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nota-s-pastoracnymi-usmerneniami-na-rok-viery>>.
- Lumen gentium. Dogmatická konštitúcia o Cirkvi [on line],
in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2012-10-20]. Dostupné
z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>>.
- Sacrosanctum concilium. Konštitúcia O posvätnéj liturgii [on line],
in *Katolícka cirkev na Slovensku* [cit. 2012-10-20]. Dostupné
z: <<http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/sacrosanctum-concilium>>.

Citovaná a konzultovaná literatura

a)

- ADAM, A. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-420-1.
- AMBROS, P. (red.). *Fórum pastorálních teologů VII.: Jak vykládat Písmo svaté*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-002-2.
- BALTHASAR, H. U. *Rozjímavá modlitba*. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 1998. ISBN 80-7114-232-8.
- BAUR, B. *Život ve světle liturgie II*. Broumov: sestry dominikánky, 1969.
- BERGER, R. *Liturgický slovník*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2
- BULGAKOV, S. *Beránek Boží: O Boholidství*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-094-7.
- BULGAKOV, S. Člověk – živá ikona božstva. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- BULGAKOV, S. Ikona, jej obsah a hranice. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- CAMPATELLI, M. *Čteme bibli s církevními otci: Jak číst Písmo svaté s vírou*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-096-1.
- CAMPATELLI, M. Tvůrčí a utvářející síla liturgie. In ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. (red.). *Nové cesty pastorální teologie: Krása jako východisko*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-86715-97-1.
- Církevní otcové s Tomášem Špidlíkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-074-2.
- EVDOKIMOV, P. *Žena a spása světa*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-066-4.
- FIORES, S. a GOFFI, T. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-338-9.

- FLORENSKIJ, P. Kánonický realizmus ikony. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- HANUS, L. *Kostol ako symbol.* 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1995. ISBN 80-7114-141-0.
- HRBATA, J. *Perly a chléb II.* 1. vyd. Český Těšín: Katolické nakladatelství COR JESU, 1991. ISBN 80-900746-1-8
- Interview s pátrom Rupnikom o badínskej mozaike. In *Krása a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského.* Banská Bystrica – Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2003.
- KANDINSKY, W. *O duchovnosti v umění.* 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-86138-06-2.
- KARCZUBOVÁ, L. Boží slovo v kapli Redemptoris Mater. In AMBROS, P. (red.). *Fórum pastorálních teologů VII.: Jak vykládat Písmo svaté.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-002-2.
- KARELIN, R. (archimandrita). O jazyku pravoslávnej ikony. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- Krása a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského.* Banská Bystrica – Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2003.
- KRUG, G. O uctievaní ikon. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- LÉON-DUFOUR, X. (red.). *Slovník biblickej teológie.* Zagreb: Kršćanska Sadašnjost, 1990.
- LIGUORI, A. M. *Křížová cesta. Meditácie o utrpení.* 1. vyd. Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2013. ISBN 978-80-89342-47-1.
- LIGUORI, A. M. *Rozjímání.* Praha: ŘÁD, 1992.
- LIGUORI, A. M. *Vo svetle večnosti: Úvahy o živote, smrti a posledných veciach človeka.* Michalovce: Kláštor redemptoristov, 1995. ISBN 80-88724-03-1.
- LIGUORI, A. M. *Zachránilo nás Dieťa.* 2. vyd. Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2003. ISBN 80-968525-7-4.
- LURKER, M. *Slovník biblických obrazů a symbolů.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 8070212543.

- MIRKOVIČ, L. *Pravoslávna liturgika I.* 2. vyd. Košice: Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, 1994. ISBN 80-7097-280-7.
- NOUWEN, H. *Modlitba s ikonami.* Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-577-1.
- NOVOTNÝ, J. *Světlo ikon.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997. ISBN 80-86045-14-5.
- POKORNÝ, L. (red.). *Obnovená liturgie.* Praha: Česká katolická Charita, 1976.
- POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel.* 3. vyd. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánske nakladatelství, 2006. ISBN 80-85929-80-5 – ISBN 80-7195-000-9.
- RÁBEK, F. *Mozaika pravdy.* 1. vyd. Marianka: Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR, 2006. ISBN 80-969555-1-9.
- RATZINGER, J. – Benedikt XVI. *Ježíš Nazaretský: Od krstu v Jordáne po premenenie.* Trnava: Dobrá kniha, 2007. ISBN 978-80-7141-579-4.
- RATZINGER, J. *Duch liturgie.* Trnava: Dobrá kniha, 2005. ISBN 80-7141-477-8.
- RATZINGER, J. *Eschatológia – Smrt' a večný život.* Trnava: Dobrá kniha, 2011. ISBN 978-80-7141-709-5.
- RATZINGER, J. *Úvod do kresťanstva: Prednášky o Apoštolskom vyznaní viery.* Trnava: Dobrá kniha, 2007. ISBN 978-80-7141-562-6.
- ROYT, J. a ŠEDINOVÁ, H. *Slovník symbolů : kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii.* 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1998. ISBN 8020407405.
- RUPNIK, M. I. *Adam a jeho žebro.* 2. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-052-7.
- RUPNIK, M. I. *Až se stanou umění & život duchovními: teologie umění.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997. ISBN 80-86045-06-4.
- RUPNIK, M. I. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-087-9.
- RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie: Člověk a vzkříšení.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86045-99-4.
- RUPNIK, M., *Mozaika v seminárnej kaplnke.* In *Krása a umenie: v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského.* Banská Bystrica – Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2003.
- SEDLER, E. *Ikona - obraz Neviditeľného: Prvky teologie, estetiky a techniky.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-095-4.

- SOKOLOVA, M. N. Ikona – posvätný predmet. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- SOKOLOVA, M. N. Ikonografia – umenie tradície. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- SOKOLOVA, M. N. Rúcha presvätej Bohorodičky. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- Starci – duchovní otcové národa. Velehrad: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, 1993.
- STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- ŠALING, S., IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. a MANÍKOVÁ, Z. *Veľký slovník cudzích slov.* 4. vyd. Prešov: SAMO, 2006. ISBN 80-89123-05-8.
- ŠPAŇÁR, J. a HRABOVSKÝ, J. *Latinsko-slovenský a slovensko-latinský slovník.* 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1970.
- ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. (red.). *Nové cesty pastorální teologie: Krása jako východisko.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-86715-97-1.
- ŠPIDLÍK, T. a RUPNIK, M. I. *Viera vo svetle ikon.* 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2004. ISBN 80-88949-69-6.
- ŠPIDLÍK, T. *My v Trojici.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-53-6.
- ŠPIDLÍK, T. Několik úvah o teologii ikony. In *Velehrad - Řím: Modlil se tváří k východu: Tomáš kardinál Špidlík SJ.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-044-2.
- ŠPIDLÍK, T. *Slovo a obraz.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1995.
- ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu: Modlitba.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-33-1.
- ŠPIDLÍK, T. *Vědy – umění – náboženství: Protiklad nebo soulad?* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-037-4.
- ŠPIDLÍK, T. *Živé slovo.* 2. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-28-5.

- ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky Svätý Martin: NEOGRAFIA, 1943.
- TAFT, R. F. *Život z liturgie: Tradice Východu i Západu*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-86715-95-7.
- TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie: Stvoření člověka k obrazu a podobenství Božímu*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-76-5.
- USPENSKIJ, L. Zmysel a obsah ikony. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- VASNECOV, V. Božský zmysel ikon. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- Velehrad - Řím: *Modlil se tváří k východu: Tomáš kardinál Špidlík SJ*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-044-2.
- VELLA, E. *Tancovanie v púšti: O Eucharistii*. 1. vyd. Per Immaculatam, 2010. ISBN 978-80-970006-2-2.
- Viem, komu som uveril. Rím, 1987.
- VIŠŇOVSKÝ, M. (red.). *Malý teologický lexikon*. 2. vyd. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1989. ISBN 80-85128-37-3.
- VOLOCKÝ, J. Keď uctieame ikonu, uctieame predobraz. In STRIŽEV, A. *Pravoslávna Ikona – Kánon a Štýl: K teologickej analýze obrazu I*. 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 2010. ISBN 978-80-89277-32-2.
- VRAGAŠ, Š. (red.). *Teologický a náboženský slovník I. diel A – K*. 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-620-1.
- VRAGAŠ, Š. (red.). *Teologický a náboženský slovník II. diel L – Ž*. 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-734-0.
- Z Reči blahoslaveného opáta Guerika. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu IV*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.
- Z Reči svätého biskupa Sofrónia. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu I*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.
- ZAHALTAN, P. Ježiš, čo ťa urobilo takým malým? Láska. *Katolícke noviny*, 2013. Roč. 128, č. 6, s. 8.
- Zo starobylej homílie na svätú a veľkú sobotu. In *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu II*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1996.

b) Internetové zdroje

DRÁB, K. *Ďalšie otázky k mozaikám Chrámu Premenenia Pána v SNV*, in e-mail autorky diplomovej práce, zo dňa 29.01.2013.

Dynamika Božieho prameňa [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/dynamika-bozieho-pramena/>>.

Ikona podobenstva o márnotrattnom synovi [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

Kamenná krása [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamenna-krasa/>>.

Kamil Dráb – slovenský Michelangelo [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/kamil-drab-slovensky-michelangelo/>>.

Mozaika 1. etapa Zmrtvychvstanie [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-1-etapa-zmrtvychvstanie/>>.

Mozaika 2. etapa Narodenie Ježiša Krista [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-2-etapa-narodenie-jezisa-krista/>>.

Mozaika 3. etapa Vyhnanie z raja, Ukrižovanie, Návrat márnotrattné [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/item/mozaika-3etapa-vyhnanie-z-raja-ukrizovanie-navrat-marnotrattne/>>.

Mozaiky [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/atelier/mozaika/>>.

Na počiatku bol obraz [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/na-pociatku-bol-obraz/>>.

Náš ikonostas [on line], in *Gréckokatolícka cirkev Farnosť Povýšenia sv. Kríža Prešov - Sekčov* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.grkat-sekcov.sk/ikonostas.pdf>>.

O nás [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/o-nas/>>.

Pamiatky: Gréckokatolícky chrám Premenenia Pána [on line], in *Spisskanovaves* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <http://www.spisskanovaves.eu/spisska_nova_ves/o_meste/pamiatky/index.html>.

Panoramatická snímka [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/panorama/snv.html>>.

Rekordná ikona [on line], in *Centro Arte* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.centroarte.sk/clanky-detail/rekordna-ikona/>>.

Ukrižovanie [on line], in *Dielna Archanjela Rafaela* [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <<http://www.ikona.sk/>>.

ZOZNAM SKRATIEK

- DCE Deus caritas est (encyklika pápeža Benedikta XVI. O kresťanskej láske)
- DV Dei verbum (dogmatická konštitúcia O Božom zjavení)
- GS Gaudium et spes (pastorálna konštitúcia O Cirkvi v súčasnom svete)
- KKC Katechismus Katolíckej cirkvi
- LG Lumen gentium (dogmatická konštitúcia O Cirkvi)
- RM Redemptoris Mater (encyklika pápeža Jána Pavla II. O preblahoslavenej Panne Márii v živote Cirkvi)
- SC Sacrosanctum concilium (konštitúcia O posvätnnej liturgii)
- SD Salvifici doloris (apoštolský list pápeža Jána Pavla II. O kresťanskom zmysle ľudského utrpenia)
- VD Verbum Domini (posynodálna apoštolská exhortácia pápeža Benedikta XVI. O Božom slove v živote a poslaní Cirkvi)

Označenie biblických spisov prevzaté z vydania: *Sväté písmo Starého i Nového Zákona*. 3. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000.

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1: Chrám Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi

Príloha 2: Svätyňa Chrámu Premenenia Pána

Príloha 3: Mozaika Zmŕtvychvstanie

Príloha 4: Mozaika Narodenie Ježiša Krista

Príloha 5: Mozaika Vyhnanie z raja

Príloha 6: Mozaika Návrat mánotratného syna

Príloha 7: Mozaika Ukrižovanie

PRÍLOHY

Príloha 1: Chrám Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi

Príloha 2: Svätyňa Chrámu Premenenia Pána

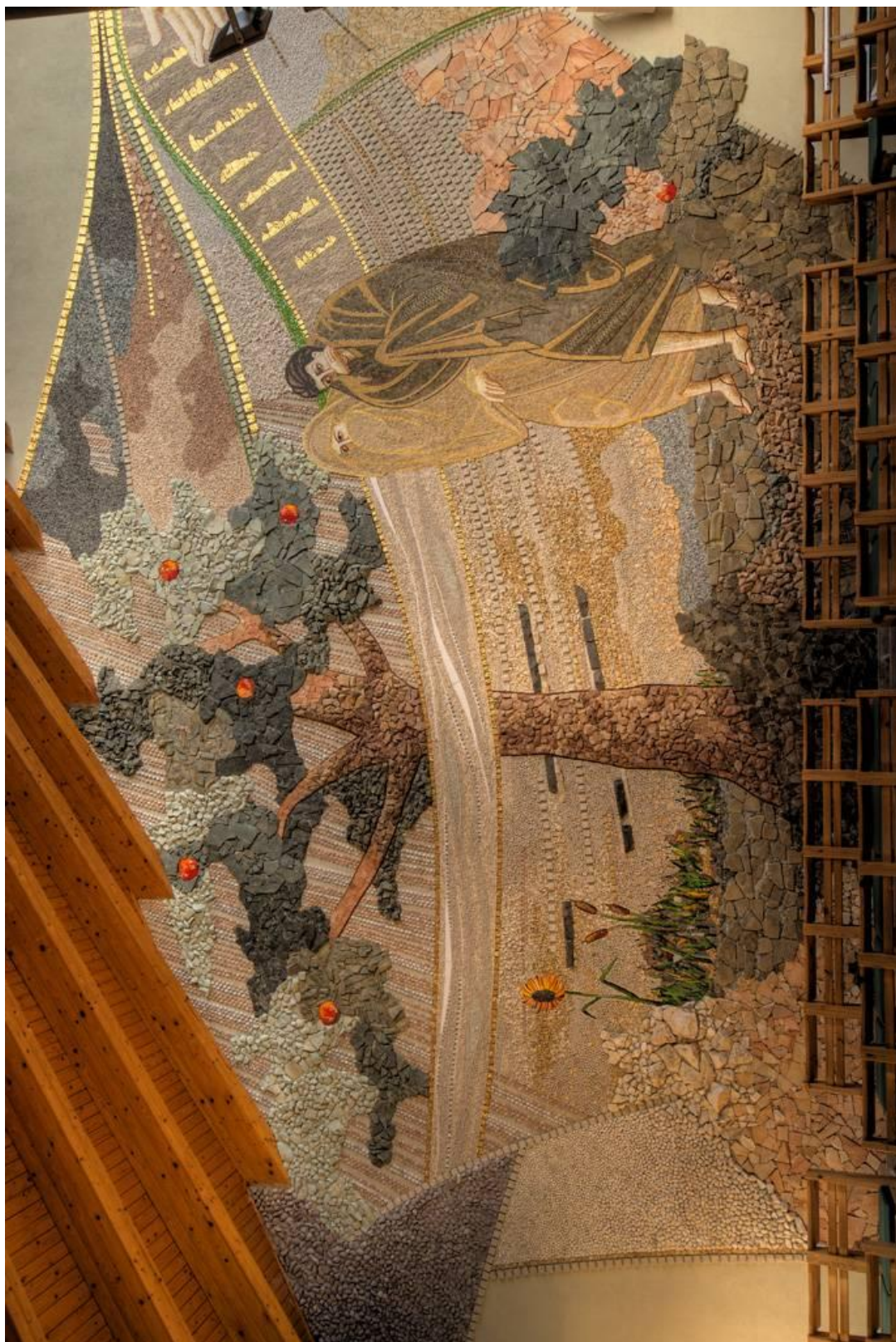
Príloha 3: Mozaika Zmŕtvychvstanie

Príloha 4: Mozaika Narodenie Ježiša Krista

Príloha 5: Mozaika Vyhnanie z raja

Príloha 6: Mozaika Návrat márnوترatného syna

Príloha 7: Mozaika Ukrižovanie

